

TURVALLISIN MIELIN

Lasten mielenterveyttä tukevan työn merkityksellisyyden kokeminen ja työtapojen juurtuminen järvenpääläiseen varhaiskasvatukseen

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Visamäki, Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen, kriisityö

Kevät 2017

Mia Wahlsten

Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen, kriisityö
Visamäki

Tekijä	Mia Wahlsten	Vuosi 2017
Työn nimi	Turvallisin mielin – Lasten mielenterveyttä tukevan työn merkityksellisyyden kokeminen ja työtapojen juurtuminen järvenpääläiseen varhaiskasvatukseen	

TIIVISTELMÄ

Järvenpää oli mukana Suomen Mielenterveysseuran toteuttamassa Turvallisin mielin -hankkeessa vuosina 2012-2015. Hankkeen avulla pyrittiin tukemaan ja vahvistamaan pienten lasten mielenterveyttä lisäämällä henkilöstön voimavaralähtöistä mielenterveysosaamista päiväkodeissa, alakouluissa ja neuvoloissa. Hankkeessa luotiin myös erilaisia mielenterveyttä tukevia materiaalikokonaisuuksia.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten Turvallisin mielin -hankkeen jälkeen lasten mielenterveyden tukemisen merkityksellisyys on Järvenpään varhaiskasvattajien keskuudessa koettu ja miten hankkeessa luodut materiaalit ovat juurtuneet arkeen. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui suomalaisen varhaiskasvatuksen ja mielenterveyden määrittämisestä sekä varhaiskasvatuksen pedagogista toteuttamista koskevista keskeisistä tutkimuksista.

Tutkimus oli strategialtaan survey-tutkimus ja tutkimusmenetelmänä käytettiin kyselylomaketta. Lomake laadittiin sähköiseen muotoon Webropol -työkalua käyttäen. Kysely tuotti sekä määrällistä että laadullista aineistoa ja siitä syystä tutkimuksessa käytettiin analyysitriangulaatiota. Määrällinen aineisto analysoitiin kuvailevalla tilastoanalyysillä ja laadullinen aineisto teemoittelemalla.

Tulokset osoittivat, että varhaiskasvattajat kokivat oman roolinsa lasten mielenterveyden tukemisessa erittäin merkitykselliseksi. Materiaaleja käytettiin runsaasti ja niitä aiottiin käyttää jatkossakin. Aiheen juurtumisen kannalta kasvattajat pitivät tärkeinä materiaalien helppoa käyttöön otettavuutta ja työyhteisön yhteisiä tavoitteita ja sopimuksia.

Avainsanat Varhaiskasvatuksen pedagogiikka, vuorovaikutus, hyvinvointi, ennaltaehkäisy.

Sivut 107 sivua, joista liitteitä 4 sivua

Social and health care development and management, crisis intervention
Visamäki

Author	Mia Wahlsten	Year 2017
Subject	Safely minded – Experiences about the magnitude of promoting children’s mental health and working methods taking root in the early childhood education of Järvenpää.	

ABSTRACT

Järvenpää was involved with the project called Safely minded that was put into practice by the Finnish Association for Mental Health in years 2012-2015. The aim of the project was to strengthen and promote mental health of little children by increasing the resource-based knowledge in mental health among the personnel working in day care centers, primary school and child health clinics. The project generated also different kinds of mental health-promotive materials.

The aim of the Master’s Thesis was to examine the experiences on the magnitude of promoting children’s mental health after the project and to find out how the materials have taken root in the early childhood education of Järvenpää. The theoretical frame of reference was formed with the definition of Finnish early childhood education and mental health and also with the central research results related to the pedagogy of the early childhood education.

The strategy of this study was survey and the method was a questionnaire that was composed into electric format by using Webropol-tool. The inquiry produced both quantitative and qualitative material and that is why analysis triangulation was used in this study. The quantitative material was analysed by using descriptive statistics analysis and the qualitative material by forming themes.

The results showed that early childhood education teachers experienced their own role in promoting children’s mental health highly remarkable. Materials were abundantly in use and the use was very likely to go on. Effortless usability of the materials and mutual goals and agreements in work community were the main matters that early childhood education teachers considered essential when they were asked about the subject taking root.

Keywords Early childhood education pedagogy, interaction, wellbeing, prevention.

Pages 107 pages including appendices 4 pages

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	SUOMALAINEN VARHAISKASVATUS.....	3
2.1	Varhaiskasvatusta ohjaava lainsäädäntö ja sen järjestämistä velvoittavat ohjeet ja määräykset.....	4
2.1.1	Varhaiskasvatustalaki	5
2.1.2	Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet	5
2.1.3	Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelma – Arjen ylistys	7
2.1.4	Järvenpään esiopetuksen opetussuunnitelma.....	9
2.2	Varhaiskasvatuksen laatua määrittelevät suositukset.....	10
2.3	Varhaiskasvatuksen esimiehen merkitys toimintakulttuurin luomisessa.....	12
2.4	Varhaiskasvatuksen nykytila	13
3	TURVALLISIN MIELIN -HANKE	14
3.1	Lapsen mieli -kirja.....	15
3.2	Eläinlasten elämää -Mielenterveystaitoja pöytäteatterin keinoin	16
3.3	Vennyn ja Eeron ihania kuvia -taidekorttipakka	17
3.4	Hyvän mielen julisteet.....	18
4	MIELENTERVEYS JA HYVINVOINTI – MIELEN HYVINVOINTI	19
4.1	Mielenterveyden voimavaralähtöinen näkökulma	21
4.2	Mielenterveyttä suojaavat tekijät	23
4.3	Mielenterveyden edistäminen	24
4.4	Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma.....	24
5	LASTEN MIELEN HYVINVOINNIN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA	26
5.1	Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot	28
5.2	Sensitiivisyys.....	31
5.3	Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö	33
5.4	Tunteiden ilmaisu ja itsesäätely	34
5.5	Arjen rytmi.....	35
5.6	Osallisuus.....	36
5.7	Itsetunto	37
5.8	Leikki.....	38
5.9	Ilmaisun monet muodot.....	40
5.10	Liikunta	43
6	TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	43
7	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	44
7.1	Tutkimusstrategia ja kohderyhmä	44
7.1.1	Metodiset valinnat ja aineiston keruu	45
7.1.2	Tutkimusjoukko	47
7.2	Aineiston analysointi	48

7.3	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	49
8	TULOKSET	51
8.1	Vastaajien taustatiedot	52
8.2	Aiheen käsittely työyksiköissä	54
8.3	Aiheen käsittely vanhempien kanssa	57
8.4	Hankkeen materiaalit ja niiden käyttö	62
8.4.1	Kokemuksia Eläinlasten elämää -pöytäteatterin käytöstä	64
8.4.2	Kokemuksia Vennyn ja Eeron taidekuvakorttien käytöstä	67
8.4.3	Kokemuksia Lapsen mieli -kirjan käytöstä	68
8.5	Lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtuminen	70
8.6	Mielen hyvinvoinnin tukemisen merkitys omassa työssä	72
8.6.1	Kasvattajan oman ajattelun suuntaaminen aiheeseen	74
8.6.2	Kasvattajan rooli mielen hyvinvoinnin tukijana	74
8.6.3	Kasvattajan rooli vuorovaikutustaitojen opettelussa	76
8.6.4	Kasvattajan rooli tunnetaitojen opettelussa	77
8.6.5	Kontrollikysymys	78
8.7	Lasten mielen hyvinvointi pedagogisena painopisteenä	79
9	JOHTOPÄÄTÖKSET	81
9.1	Varhaiskasvattajien rooli lasten mielenterveyttä tukevassa työssä	82
9.2	Konkreettiset keinot mielen hyvinvoinnin tukemisessa	83
9.3	Mielen hyvinvointi pedagogisena painopisteenä	85
9.4	Turvallisin mielin -hankkeen materiaalien käyttö ja juurtuminen	86
9.5	Jatkotutkimusaiheet ja tulosten hyödynnettävyys	87
10	TULOSTEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI	88
10.1	Kyselyn toteuttamiseen liittyvä arviointi	88
10.2	Kyselylomakkeen arviointi	89
10.3	Kyselyyn vastanneet henkilöt	90
11	POHDINTA	91
	LÄHTEET	94

Liitteet

Liite 1	Kyselylomake
Liite 2	Saatekirje

1 JOHDANTO

Suomalainen varhaiskasvatus on ollut muutaman viimevuoden aikana runsaasti puheenaiheena niin uutisissa kuin sosiaalisessa mediassakin. Samaan aikaan keskustellaan alaa koskevien lakien ja säädösten uusiutumisesta sekä Sipilän hallituksen linjauksista, jotka eivät kaikki ole täysin yhteneviä keskenään. Asiantuntijalausunnoissa hallituksen linjauksia arvostellaan toisinaan hyvinkin kovasanaisesti. Niissä on korostettu varhaiskasvatuksen pitkäaikaisia vaikutuksia lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta. Hallituksen leikkauksissa näitä seikkoja ei ole otettu huomioon ja kritiikkiä antavat tahot ovatkin sitä mieltä, että säästöihin pyrkiessä lapset ja nuoret ovat kaikista huonoin kohde säästää.

Osittain tähän liittyen myös lasten mielenterveys ja ennaltaehkäisevä mielenterveystyö on liitetty mukaan keskusteluun. Lasten mielenterveyttä tukevan työn vastuu ja vaikutusmahdollisuudet on alettu yhä paremmin ymmärtää koulumaailman lisäksi myös varhaiskasvatuksessa. Uuden varhaiskasvatuslain (580/2015) myötä ei kyse ole enää pelkästä lasten päivähoidosta, vaan yhdestä lapsen elämänmittaisen oppimisen ja kasvatuksen vaiheesta. Puhutaan laadukkaasta ja tavoitteellisesta varhaiskasvatuksesta, jolla on mahdollisuus vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen hyvinvointiin myös myöhemmässä elämässä.

Mielenterveyteen panostamisen ja ongelmien ennaltaehkäisyn merkitystä pohditaan vahvasti myös kustannusten valossa. Tutkimustulokset (esim. McDaid 2011; Paakkonen 2012) osoittavat, että lasten mielenterveyden tukemiseen investointi on taloudellisesti kannattavampaa kuin mahdollisten mielenterveydellisten ongelmien hoitaminen myöhemmässä vaiheessa. Lasten mielenterveystyöhön sijoitetut investoinnit palautuvat jopa yli viisinkertaisina alle viiteen vuoteen mennessä.

Järvenpää oli mukana yhtenä pilottikuntana Suomen Mielenterveysseuran toteuttamassa Turvallisin mielin -hankkeessa vuosina 2012-2015. Hankkeen tavoitteena oli tukea ja vahvistaa lasten mielenterveyttä lisäämällä voimavaralähtöistä mielenterveysosaamista päiväkodeissa, alakouluissa ja neuvoloissa koulutusten, materiaalien ja uudenlaisten työtapojen avulla. (Järvenpään kaupunki n.d. a.)

Tässä opinnäytetyössä on tutkittu, miten Järvenpään varhaiskasvatushenkilöstö kokee lasten mielen hyvinvoinnin tukemisen merkityksellisyyden omassa työssään ja miten Turvallisin mielin -hankkeessa luodot työtavat ja materiaalit ovat järvenpääläisen varhaiskasvatuksen arkeen juurtuneet. Tutkimus koski Järvenpään kunnallisen varhaiskasvatuksen päiväkoteja ja kouluilla toimivia esiopetusryhmiä. Tutkimus oli strategialtaan survey-tutkimus. Tutkimus toteutettiin Webropol -kyselynä, joka lähetettiin sähkö-

postilinkkinä Järvenpään kunnallisen varhaiskasvatuksen erityislastentarhanopettajille, lastentarhanopettajille ja lastenhoitajille. Kysely tuotti sekä määrällistä että laadullista aineistoa ja sen vuoksi tutkimuksessa päädyttiin käyttämään analyysitriangulaatiota (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a). Määrälliset tulokset analysoitiin tilastollisesti kuvaavalla analyysillä (Jyväskylän yliopisto 2015a.) ja avoimista kysymyksistä saatu laadullinen aineisto analysoitiin teemoittelemalla (Tuomi & Sarajärvi 2013, 93).

Oma kiinnostukseni aihetta kohtaan liittyy aiempaan työhöni lastentarhanopettajana. Sain positiivista palautetta aihevalinnasta työyhteisössäni sekä omalta esimieheltäni että myös aluepäälliköltä. Keskustelin jo varhaisessa vaiheessa aiheesta myös Järvenpään varhaiskasvatuksen erityisasiantuntijan kanssa. Hän piti aihetta hyvin ajankohtaisena ja tulostensa puolesta mielenkiintoisena. Sen jälkeen otin yhteyttä Suomen Mielenterveysseuraan, koska halusin myös hankkeen toteuttajien näkökulman aiheen valintaan ja rajaukseen. Myös hankkeen toteuttajia kiinnosti saada tietää, miten hankkeessa luodut menetelmät ja työtavat on otettu arjessa käyttöön ja minkälaisena kasvattajat kokevat oman roolinsa lasten mielen hyvinvoinnin tukijoina.

Lasten mielenterveyden tukeminen on ajankohtainen aihe Järvenpään varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Lasten mielenhyvinvointi on sen toteuttamisen yhtenä painopisteenä osana lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Myös Järvenpään taloussuunnitelmassa (2015, 47) on lasten ja nuorten palvelualueen sitoviksi tavoitteiksi nostettu ennaltaehkäisevien ja matalan kynnyksen palvelujen vahvistaminen. Tavoitteena on myös oikea-aikaisen tuen avulla vähentää lasten ja nuorten psyykkistä oireilua ja käytöshäiriöitä sekä erityisen tuen tarvetta. Lisäksi Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (2015, 16) yhtenä tavoitteena on Turvallisin mielin -hankkeen laajeneminen koskemaan koko varhaiskasvatusta.

Tässä opinnäytetyössä lasten mielenterveyden tukemista varhaiskasvatuksessa on lähdetty lähestymään voimavara-alähtöisestä näkökulmasta määrittelemällä ensin suomalaisen varhaiskasvatuksen nykytilaa, laadun määritelmää sekä varhaiskasvatuksen taustalla vaikuttavaa lainsäädäntöä ja muita velvoittavia ja suuntaa antavia säädöksiä. Opinnäytetyössä pyritään avaamaan myös mielenterveyden määritelmää osana kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tutkimusnäyttöön nojaten osoittamaan varhaiskasvatuksen mahdollisuuksia tukea lasten mielenterveyttä.

2 SUOMALAINEN VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatus on merkittävä yhteiskunnallinen palvelu, joka kuuluu varhaiskasvatustilain mukaan jokaiselle alle kouluikäiselle lapselle. Se on suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus, jossa erityisesti pedagogiikka painottuu. (OPH n.d. a.) Pedagogiikka on teoreettisena ja empiirisenä käsitteenä hyvin moniselitteinen ja myös kulttuurisidonnainen. Hännikäinen (2013, 32-33) on määritellyt pedagogiikan käsitteen tarkoittavan Suomessa kasvatuksen, opettamisen ja koulutuksen tutkimusta eli kasvatustiedettä, kasvatusta- ja opetusoppia, erilaisiin kasvatustieteen näkökulmiin perustuvia opetuksen suuntauksia, taitoa toimia erilaisilla opetus- ja kasvatustilaisilla ja erilaisissa kasvatustilaympäristöissä sekä koulutusjärjestelmä- ja koulutuspoliittisia ratkaisuja. Pedagogiikan ajattelun pitävän sisällään myöskin opetuksen opettamisen ja oppimisen vuorovaikutuksellisuudesta, jossa on aina kaksi osapuolta, opettaja ja oppija. Uusissa Varhaiskasvatustilain suunnitelman perusteissa (2016, 20) pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatusta- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammattihenkilöstön toteuttamaa ja ammatillisesti johdettua suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa päämääränä lasten hyvinvointi ja oppiminen.

Varhaiskasvatus on lasten tasa-arvoa edistävää ja syrjäytymistä ehkäisevää palvelua, jonka tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää kokonaisvaltaista hyvinvointia. Lisäksi varhaiskasvatus mahdollistaa vanhempien työssäkäynnin tai opiskelun ja tukee heitä kasvatustyössä. Varhaiskasvatustilain tavallisimmat toteutuspaikat ovat päiväkotit ja perhepäivähoito. (OPH n.d. a.; Varhaiskasvatustilain perusteet 2016, 14.) Valtio määrittelee ja luo varhaiskasvatustilain lakien ja asetusten avulla raamit, joiden mukaan varhaiskasvatustilain palveluita kuntatasolla järjestetään (Mikkola & Nivalainen 2010, 12).

Varhaiskasvatustilain ohjaava lainsäädäntö ja yleiset suositukset ovat kokeneet viimeisinä vuosina suuria muutoksia. Vuonna 2015 astui voimaan uusi varhaiskasvatustilain laki (580/2015) ja uudet varhaiskasvatustilain perusteet (2016) valmistuivat yhtä aikaa opinnäytetyöprosessin kanssa syksyllä 2016. Ne otetaan käyttöön maanlaajuisesti elokuussa 2017. (Varhaiskasvatustilain perusteet 2016.) Sekä varhaiskasvatustilain laissa että varhaiskasvatustilain perusteissa korostuu aiempaa vahvemmin lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi sekä pyrkimys ja myös velvoite tavoitella laadukkaalla varhaiskasvatustilain merkittäviä ja pysyviä vaikutuksia lapsen kasvun ja kehityksen kannalta. Varhaiskasvatustilain keskeisiksi laatu-tekijöiksi on todettu henkilöstön koulutus ja osaaminen; heidän kykynsä sensitiiviseen pedagogiseen ohjaamiseen ja vuorovaikutukseen lapsen kehityksen eri vaiheita ymmärtäen (Karila 2016, 43).

Nykypäivänä näkemykset varhaiskasvatustilain painottuvat yhä enemmän entisen humanisen eli lapsen hoitoa ja tarpeita koskevan hoidon sijaan

lapsen oikeuksiin ilmaista omia ajatuksiaan yhteisössä ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin kysymyksiin. Varhaiskasvatuksen ydintarkoitus ei ole mahdollistaa vanhempien työssäkäyntiä tai opiskelua vaan ennen kaikkea edistää jokaisen lapsen hyvinvointia ja tavoitteellista oppimista. (Niikko 2009, 72; Parrila & Alila 2011, 156.) Vuoden 2013 alusta päivähoidon hallinnonala siirtyi sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön, jonka jälkeen se ei enää ole ollut osa sosiaalihuoltoa (OPH a. n.d.).

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista asetettuja säädöksiä, joiden mukaan hoito- ja kasvatustehtävissä toimivista varhaiskasvattajista vähintään kolmanneksen tulee olla kelpoisia lastentarhanopettajan tehtäviin. Muilla tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön vaatimuksista annetun lain (272/2005) 8 §:ssä säädetty ammatillinen pätevyys. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 16-17.) Tässä opinnäytetyössä varhaiskasvattajilla viitataan Järvenpään kunnallisten päiväkotien ja kouluilla toimivien esiopetusryhmien kasvatushenkilöstöön, joihin kuuluvat lastentarhanopettajat, lastenhoitajat ja integroiduissa erityisryhmissä työskentelevät erityislastentarhanopettajat. Lastentarhanopettajina työskentelevien koulutus vaihtelee opisto- tai yliopistokoulutetuista lastentarhanopettajista varhaiskasvatuksen maistereihin, sosiaalikasvattajiin ja sosionomeihin. Lastenhoitajien tehtäviä saa hoitaa lastenhoitajan, lähihoitajan, päivähoitajan tai lastenohjaajan koulutuksen saanut henkilö. (Karila 2013, 23.)

2.1 Varhaiskasvatusta ohjaava lainsäädäntö ja sen järjestämistä velvoittavat ohjeet ja määräykset

Varhaiskasvatuksen järjestämisen velvollisuus perustuu Suomen perustuslakiin (731/1999), varhaiskasvatuslakiin (36/1973) ja päivähoidosta annettuun asetukseen (239/1973) sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2016). Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimus ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 15.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimus hyväksyttiin vuonna 1989. Se perustuu lapsen oikeuksien julistukseen, joka hyväksyttiin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksessa vuonna 1959. Sopimuksessa on otettu laaja-alaisesti huomioon lapsen fyysinen turvallisuus ja hyvinvointi. Siinä korostuvat muun muassa lapsen oikeus mielipiteen ilmaisuun, jokaisen lapsen oikeus saada opetusta, oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, leikkiin, vertaissuhteisiin sekä osallistuminen virkistystoimintaan ja oikeus kulttuuriin kokemukseen. (UNICEF n.d.)

Tarkempaan tarkasteluun olen tässä luvussa ottanut varhaiskasvatuslain (580/2015) sekä tuoreet Opetushallituksen laatimat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016). Niiden sisältö määrittelee tarkasti ja selkeästi

suomalaisen varhaiskasvatuksen tavoitteet ja sisällön sekä lasten osallistumisen oikeuden. Koska opinnäytetyö sijoittuu järvenpäläiseen varhaiskasvatukseen, on aiheellista tutustua myös Järvenpään kaupungin uuteen esiopetuksen opetussuunnitelmaan sekä kunnan tämän hetkiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan, jota parhaillaan uudistetaan. Uudet, paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat otetaan kunnissa käyttöön elokuussa 2017 (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016). Kaikissa näissä lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen sekä kasvatushenkilöstön mahdollisuudet ja velvollisuudet sen suhteen on otettu aiempaa tarkemmin huomioon kokonaisuutta arvioitaessa ja uudistettaessa. Lait ja säädökset muodostavat yhdessä johdonmukaisen ja yhtenäisen, laadukkaan kokonaisuuden, jossa päämäärät ovat yhteisiä ja keskiössä on terve ja hyvinvoiva lapsi.

2.1.1 Varhaiskasvatuslaki

Varhaiskasvatuslain (580/2015) pyrkimys on yleisesti velvoittavana ja tavoitteet asettavana ohjeistuksena turvata lasten kasvuun ja kehitykseen liittyvän kokonaisuuden tukeminen parhaalla mahdollisella tavalla. Kokonaisuus kattaa laajasti henkilöstön osaamisen ja koulutuksen sekä ympäristön, jossa toiminta tapahtuu. Keskeistä lakiuudistuksessa on myöskin lapsen oikeus osallistua varhaiskasvatukseen ja lapsen etu toimintaa suunniteltaessa. Laissa pedagogiikka sekä toiminnan tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus painottuvatkin aikaisempaa enemmän. Uutena säännöksenä laissa määritellään lisäksi velvoite toiminnan säännölliselle arvioinnille, johon mukaan tulisi ottaa sekä lapset että vanhemmat. (OKM 2015.)

Varhaiskasvatuslaissa on määritelty toiminnalle korkeat tavoitteet. Tavoitteiden asettelussa on otettu huomioon osallisuuden lisäämisen, vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön sekä ympäristön ja toimintatapojen kehittämisen ja arvioimisen lisäksi lapsen kokemien vuorovaikutussuhteiden laatu, oppimiskokemusten myönteisyys sekä niihin perustuva kokonaisvaltainen kasvu, terveys ja hyvinvointi. (580/2015 2a §.) Lain tavoitteet asetavat myös varhaiskasvatushenkilöstön osaamiselle suuret vaatimukset. Tavoitteiden syvällinen ymmärtäminen, ja kyky muuttaa ne toiminnassa arjen käytännöiksi, on välttämätöntä, jotta tavoitteisiin voitaisiin päästä. (Karila 2016, 36.)

2.1.2 Valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Varhaiskasvatuslain (580/2015) astuttua voimaan elokuussa 2015, tuli ajankohtaiseksi päivittää myös valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Edelliset, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKESIN laatimat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2005. Nyt Opetushallitus on laatinut uudet Varhaiskasvatuksen perusteet, jotka julkaistiin lokakuussa 2016. Tällä hetkellä käynnissä on kuntakohtainen työskentely paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien työstämiseksi.

Prosessin on määrä kestää vuoden ja uudet paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat otetaan käyttöön 1.8.2017. (OPH n.d. b.) Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen koostuen valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja paikallisten varhaiskasvatussuunnitelmien lisäksi vielä lasten henkilökohtaisista varhaiskasvatussuunnitelmista tai esiopetussuunnitelmista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus, jossa lasten ja henkilöstön välinen vuorovaikutus ja yhteinen toiminta korostuvat ja kaiken toiminnan keskiössä on oppiva ja hyvinvoiva lapsi. Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen erilaisin arvoin ja tavoittein painottuu vahvasti. Lapsuus nähdään oikeutena ja itseisarvona, johon sisältyy muun muassa lapsen oikeus tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä osallisuuden lisääminen ja oikeus itseilmaisuuksiin. Oppimiskäsitys perustuu edelleen toiminnalliseen näkökulmaan, jonka mukaan lapsi oppii leikkien, liikkuen, tutkien, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvien menetelmin. Oppimisen lähtökohtana ovat lasten omat kiinnostuksen kohteet. Oppimisesta pyritään tekemään luonnollinen jatkumo, jolloin lapsi oivaltamalla osaa yhdistää uuden tiedon aiemmin opittuun ja koettuun. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 19-20, 36.)

Uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka korostuu aiempaa vahvemmin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikan on katsottu tarkoittavan varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön suunnitelmallisesti toteuttamaa tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Pedagogiikan painottuminen ja toteutuminen varhaiskasvatuksessa edellyttää henkilöstön asiantuntemusta sekä yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla mahdollisella tavalla tukea ja edistää. Yhteisön toimintakulttuurin kehittämisen, yhteisten tavoitteiden asettamisen ja niihin sitoutumisen sekä toiminnan säännöllisen arvioinnin perusedellytyksenä on henkilöstön kyky ymmärtää ja arvioida oman toiminnan taustalla vaikuttavia arvoja, asenteita ja uskomuksia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20.)

Varhaiskasvatuksen lapsilähtöinen ja pedagoginen toiminta edistää lasten tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden kehittymistä, jolloin myös lasten tietoisuus omasta hyvinvoinnista ja siihen vaikuttamisesta lisääntyy. Varhaiskasvatuksen yhtenä tehtävänä onkin lisätä ja vahvistaa lasten henkilökohtaiseen hyvinvointiin liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään itsensä kannalta turvallisia valintoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23.) Lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys liitetään usein yhteen. Niikko (2009, 70) on sanonut lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen olevan lapsen mielenkiinnon kohteisiin ja intresseihin pohjautuvaa teoreettisen ja havaittavan maailman välistä vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Lapsi-

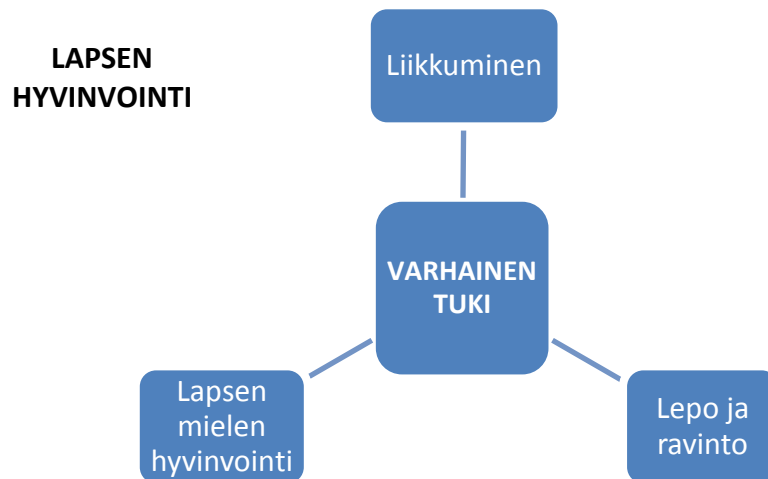
keskeisyydellä tarkoitetaan Niikon mukaan lapsen yksilöllisyyden huomioimista sekä hänen toimintaansa yhteisön demokraattisena jäsenenä. Se liittyy myös läheisesti kasvattajien ja lasten vuorovaikutuksessa rakentamaan toimintakulttuuriin, jossa keskeistä on keskustelu, kuunteleminen, kuuluksi tuleminen sekä palautteen antaminen. Niikko on kuitenkin kritisoinut lapsikeskeisyyden käsitteen käyttöä nojaten tutkimusnäyttöön, jonka mukaan käsite ilmenee enemmän kasvattajien puheissa kuin itse käytännön työskentelyssä.

2.1.3 Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelma – Arjen ylistys

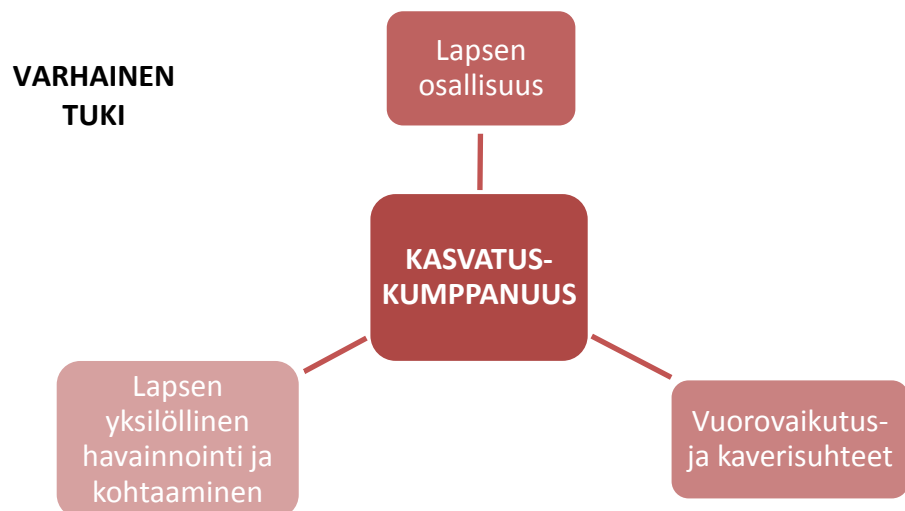
Tällä hetkellä Järvenpäässä noudatettava varhaiskasvatussuunnitelma, ”Arjen ylistys”, pohjautuu jo vanhoihin Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin laatimiin varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2005). Vaikka ”Arjen ylistyksen” jälkeen on tapahtunut suuria muutoksia varhaiskasvatuksen hallinnollisella saralla sekä sitä ohjaavien säädösten ja suositusten osalta, on kuitenkin perusta pysynyt samana. Järvenpään uusi varhaiskasvatussuunnitelma on valmistumassa ja se menee kaupungin lautakunnan hyväksyttäväksi vielä kevään 2017 aikana. Käyttöön se otetaan elokuussa 2017 (OPH n.d. b).

”Arjen ylistyksessä” on nähtävissä pyrkimys sekä perheiden että lasten osallisuuden lisäämiseen. Sekä asiakirjan laatimisvaiheessa että sen valmistuttua on vanhemmille annettu mahdollisuuksia olla mukana vaikuttamassa sen sisältöön. Myös lasten ääni prosessin eri vaiheissa on otettu huomioon. Lisäksi toimintaa ohjaavina arvoina on jo tuolloin ollut lapsuuden kunnioittaminen elämän perustana sekä jatkuvasti kehittyvä varhaiskasvatus. Toiminnan lähtökohtana on kautta linjain ollut onnellinen ja hyvinvoiva lapsi. (Arjen ylistys 2006, 3-4, 6, 20.)

Oppimisen ilo on ”Arjen ylistyksessä” koettu mahdolliseksi huomioimalla lasten yksilöllisyys kiinnostuksen kohteissa, kasvussa ja kehityksessä. Lapsen oppiminen tapahtuu hänelle mielekkään toiminnan kautta leikkiessä, tutkiessa, liikkeessä sekä taiteen moninaisen kokemisen kautta. (Arjen ylistys 2006, 10, 14.) Varhaiskasvatuksen painopisteet ovat vuodesta 2014 saakka olleet Järvenpäässä Lapsen hyvinvointi ja varhainen tuki. Painopisteitä on havainnollistettu seuraavien kuvien (Kuva 1 ja 2) avulla.

Kuva 1. Lapsen hyvinvointi varhaiskasvatuksen painopisteenä (Järvenpään kaupunki 2014).

Kuva 2. Varhainen tuki varhaiskasvatuksen painopisteenä (Järvenpään kaupunki 2014).

Jokaisella varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on Varhaiskasvatuslain (580/2015) mukainen oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi jokaiselle päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle laaditaan myös henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, jonka lähtökohtana ovat lapsen edut ja yksilölliset tarpeet. Henkilöstö laatii suunnitelman yhdessä huoltajien kanssa. Yksilöllisistä varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon ryhmän toiminnan suunnittelussa ja oppimisympäristöjen ke-

hittämisessä. Varhaiskasvatussuunnitelma toimii dokumenttina, johon kirjataan lapsen oppimista, kehitystä ja hyvinvointia tukevat tavoitteet ja toimenpiteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 10.) Esiopetuksessa vastaavana dokumenttina toimii lapsen esiopetussuunnitelma (Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016, 4).

2.1.4 Järvenpään esiopetuksen opetussuunnitelma

Esiopetukseen osallistuminen muuttui Suomessa velvoittavaksi 1.8.2015 alkaen (OPH n.d. a). Koulun aloitusta edeltävä esiopetus sisältyy toiminnallisesti varhaiskasvatukseen, mutta sitä säätelee perusopetuslaki (628/1998). Valtakunnallisella tasolla esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annetut Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.) Varhaiskasvatus ja esiopetus luovat lapsen oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden, joka jatkuu lapsen siirtyessä ala-asteelle perusopetuksen piiriin (OPH n.d. a). Järvenpäässä esiopetusta voidaan toteuttaa päiväkodissa tai koululla toimivassa esiopetusryhmässä. Sen järjestämisestä vastaavat Varhaiskasvatuspalvelut, jotka kuuluvat Lasten ja nuorten palvelualueeseen. (Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016, 6.)

Järvenpään esiopetuksen opetussuunnitelma perustuu valtakunnallisiin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, jotka vahvistettiin 22.12.2014. Ne on otettu Järvenpäässä käyttöön 1.8.2016 kaikissa kunnallisissa ja yksityisissä päiväkodeissa sekä kouluilla toimivissa esiopetusryhmissä. (Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016, 4.) Järvenpäälainen esiopetus edustaa vuorovaikutteista oppimaan oppimisen prosessia, jossa mukana ovat lapsi itse omine kehitys- ja oppimistarpeineen, vanhemmat lapsensa asiantuntijoina sekä esiopetushenkilöstö vastaamassa ammatillisesta asiantuntijuudesta (Järvenpää n.d. b). Esiopetuksen opetussuunnitelman tarkoitus on määritellä, ohjata ja tukea esiopetuksen järjestämistä Järvenpäässä. Suunnitelman yleisinä tavoitteina on mahdollistaa lapsen innostus, kokeilu ja uuden oppiminen. Leikeissä ja erilaisissa oppimisympäristöissä toimiessaan lapselle tarjoutuu tilaisuus monipuoliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisten suhteiden vahvistumiseen. Esiopetuksen tavoitteena on tukea lasten kokonaisvaltaista kasvua ja hyvinvointia sekä tarjota monipuolisia mahdollisuuksia osaamisen edistymiselle. (Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016, 6, 27.) Myös perusopetuslaissa (1998, 1:3§) opetuksen järjestämisen perusteiksi on kirjattu velvoite tukea lasten tervettä kasvua ja kehitystä.

Esiopetuksen opetussuunnitelman oppimiskäsitys perustuu vuorovaikutuksessa tapahtuvaan oppimistapahtumaan, jossa lapsi leikkien, liikkuen ja tutkien oppii, kasvattaa luottamusta omiin kykyihinsä ja saa myönteisiä tunnekokemuksia. Kaikki uuden oppiminen perustuu lapsen omaan kokemusmaailmaan ja aiemmin opittuun. Oppimiskäsityksen ja kaiken toiminnan lähtökohtana toimii vahva arvoperusta, jonka yhtenä osa-alueena ovat hyvinvointitaidot. Niihin lukeutuvat fyysisestä terveydestä huolehtimisen

lisäksi lapsen tunnetaitojen kehittyminen sekä minäkäsityksen vahvistuminen aikuisen läsnäolon ja hyväksyvän kohtaamisen varmistamana. (Järvenpään kaupungin esiopetussuunnitelman opetussuunnitelma 2016, 9-10, 12.)

Arvot ja oppimiskäsitys määrittelevät esiopetuksen toimintakulttuuria, joka myöskin painottaa hyvinvointia perusajatuksestaan ihmisten keskinäinen kunnioitus, huolenpito ja välittäminen toisia ja ympäristöä kohtaan. Toimintakulttuuri rohkaisee avoimeen vuorovaikutukseen ja lapsia kannustetaan tunnistamaan, ilmaisemaan ja säätelämään erilaisia tunteita. (Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016, 16.) Tarkoituksena on kehittää lapsen kykyä luoda ja ylläpitää kaverisuhteita, joilla on tässä ja myöhemmässä vaiheessa merkittävä vaikutus lapsen koulumenestykselle ja -viihtyvyydelle (McDaid 2011; Minkkinen 2015, 65; Hännikäinen 2013, 39). Kasvattajan rooli tavoitteiden saavuttamisessa on tukea, ohjata ja auttaa lasta ollen aktiivisesti mukana, havainnoimalla ja huolehtimalla tiivistä yhteistyöstä vanhempien kanssa. Lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista dokumentoidaan lapsen henkilökohtaisen esiopetussuunnitelman mukaisesti ja siihen liittyen käydään vanhempien kanssa arviointikeskustelut esiopetusvuoden aikana ja sen päätteeksi. (Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016, 4, 39.)

Osallistuminen ja vaikuttaminen sisältyvät esiopetuksen laaja-alaiseen oppimiseen. Kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa ovat lapsen oikeuksia. Osallisuus näkyy myös toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa, joihin lapset saavat yhdessä huoltajien kanssa vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja lisää lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja muiden kanssa vuorovaikutuksessa toimiminen. Järvenpään esiopetuksen opetussuunnitelma täydentää kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa, jossa on kuvattu myös esiopetuksen osalta lasten ja nuorten hyvää kasvua tukeva toiminta ja kehittämistyön painopisteet. (Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016, 4, 14.) Hyvinvointisuunnitelmasta on kerrottu tarkemmin luvussa 3.4.

2.2 Varhaiskasvatuksen laatua määrittelevät suositukset

Varhaiskasvatuksen vaikuttavuutta koskevat tutkimukset painottavat, että ainoastaan laadukkaalla varhaiskasvatuksella voidaan tuottaa positiivisia, mielenterveyttä edistäviä tuloksia (esim. Karila 2016, 21; Tamminen, Karlsson & Santalahti 2016, 432). Tutkimusten avulla on voitu yksiselitteisesti osoittaa varhaiskasvatuksen laadun vaikutukset lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille. Laadukkaalla, virikkeellisellä oppimisympäristöllä on todettu olevan positiivista vaikutusta lapsen kehitykseen ja psyykkiseen hyvinvointiin, kun taas vuorostaan heikkolaatuisella hoidolla on päinvastaisia vaikutuksia. Lapsen aivojen kehittyminen on täysin riippuvaista hänen kokemastaan sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja sen laadusta. (Suhonen, Sajaniemi, Alijoki, Hotulainen, Nislin & Kontu, 2014, 185.) Kaikkein laadukkain

varhaiskasvatus ilmeneekin juuri kasvattajien ja lasten välisenä positiivisena vuorovaikutuksena ja kommunikaationa. Tällaisessa varhaiskasvatuksessa annetaan myös runsaasti positiivista palautetta. Kasvattajat nauttivat aidosti lasten kanssa olemisesta ja osallistuvat toimintaan lapsia kunnioittavalla ja samalla huolehtivalla tavalla. Osallisuus toteutuu kasvattajien rohkaistessa lapsia hankkimaan uusia kokemuksia ja etsiessä uudenlaisia oppimisen mahdollisuuksia lasten kerronnan ja ajatusten perusteella. (Niikko 2009, 76.)

Varhaiskasvatuksen tuottamat lapsen hyvinvointia tukevat vaikutukset edellyttävät varhaiskasvatuksen hyvää saavutettavuutta ja korkeaa laatua. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD, Yhdistyneet kansakunnat sekä Euroopan unioni ovat kuluvalle vuosituhatluvalla laatineet useita varhaiskasvatusta ja sen laadukasta järjestämistä koskevia suosituksia, joissa on hyödynnetty varhaiskasvatuksen vaikutuksia koskevan tutkimustiedon lisäksi eri maissa hyviksi koettuja käytäntöjä. Suositusten tarkoituksena on sekä nostaa esille varhaiskasvatuksen merkitystä että vaikuttaa sen järjestämisen käytäntöihin eri maissa. (Karila 2016, 43.)

Vuodesta 2000 lähtien YK ja YK:n kasvatusta, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco ovat toteuttaneet Koulutus kaikille -ohjelmaa. Ohjelman perusperiaatteen mukaan koulutus on kaikille lapsille kuuluva ihmisoikeus. (Karila 2016, 21; Unesco n.d.) YK:n ja Unescon vaikutukset varhaiskasvatuksen laatuun määrittelevissä suosituksissa näkyvät Suomen osalta varhaiskasvatustalouden tavoitettavuuden painottumisena. Suomen kansallinen ohjelma korostaa kaikille lapsille kuuluvaa yhtäläistä oikeutta osallistua varhaiskasvatukseen tavoitteenaan tasoittaa lasten sosiaalisia ja oppimisvalmiuksissa ilmeneviä eroja. (Karila 2016, 21.)

OECD:n vaikutukset varhaiskasvatukseen näkyvät kansainvälisesti 1990-luvun lopulta lähtien. Se on julkaissut asiakirjoja, joiden työvälteinä on ollut eri maiden varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyviä raportteja, erilaisia selvityksiä sekä tutkimusperustaisia suosituksia. (Karila 2016, 22.) Asiakirjoissaan OECD on tuonut voimakkaasti esille varhaiskasvatuksen vaikuttavuutta, elinikäisen oppimisen teemaa sekä varhaiskasvatukseen investoinnin kannattavuutta. OECD:llä on tutkimusnäyttöä varhaiskasvatukseen osallistumisen kannattavuudesta sekä siitä, että alhaiset investoinnit varhaiskasvatukseen saattavat johtaa puutteisiin varhaiskasvatuksen saatavuudessa ja laadussa sekä eriarvoiseen varhaiskasvatukseen osallistumiseen. Tämä taas puolestaan voi vaikuttaa lasten eriarvoisiin mahdollisuuksiin myöhemmässä koulumenestyksessä. (Karila 2016, 22; OECD 2006.)

Euroopan unionin varhaiskasvatusta koskeva yhteistyö tiivistyi vuonna 2011, jonka seurauksena opetusministerit antoivat EU:n koulutusneuvostossa varhaiskasvatuksen päätelmät: Varhaiskasvatuksella parhaat mahdolliset lähtökohdat lasten tulevaisuudelle. (Karila 2016, 23.) Päätelmien mukaan laadukas varhaiskasvatus tuo jäsenmaihin mukanaan lukuisia yhteiskunnallisia hyötyjä koulunkäyntinsä keskeyttäneiden nuorten osuuden

vähentymisestä aina sosiaalisen syrjäytymisen vähentämiseen. Päätelmissä on sovittu erilaisista toimenpiteistä, joiden avulla jäsenvaltioiden on mahdollista vahvistaa omaa varhaiskasvatusjärjestelmäänsä. Päätelmissä kannustetaan jäsenmaita varhaiskasvatuspalveluiden analysointiin ja arviointiin varsinkin saatavuuden, hinnan ja laadun kannalta. Jäsenmaita pyydetään toteuttamaan sellaisia toimia, joiden avulla kyetään varmistamaan yleinen ja tasapuolinen pääsy varhaiskasvatukseen ja parantamaan sen laatua. Lisäksi varhaiskasvatukseen tehtyjen investointien merkitystä korostetaan päätelmissä pitkän aikavälin tulosten saavuttamiseksi. (Alila, Eskelinen, Estola, Kahiluoto, Kinon, Pekuri, Polvinen, Laaksonen & Lamberg 2014, 50-51; Karila 2016, 23.)

Varhaiskasvatuksen laadusta ei ole olemassa yksiselitteistä kansainvälistä määritelmää. Eurooppalaisen varhaiskasvatuksen laatukehityksen mukaan laatua tulisi kuitenkin mitata rakenteellisena, prosessi- ja tuloslaatuna. Rakenteellisiin tekijöihin kuuluvat esimerkiksi henkilöstön kelpoisuudet, aikuisten ja lasten suhdeluvut sekä opetussuunnitelman luonne. Prosessi-laatu taas liittyy varhaiskasvatuksen yleisiin käytäntöihin sisältäen usein opetussuunnitelman sisällölliset painotukset esimerkiksi leikin asemasta, vanhempien kanssa tehtävästä yhteistyöstä, vuorovaikutuksen laadusta, osallisuudesta sekä päivittäisistä pedagogisista käytännöistä. Tuloslaatu puolestaan tarkastelee varhaiskasvatuksella saavutettuja hyötyjä lapsille, vanhemmille, yhteisöille ja koko yhteiskunnalle. (Karila 2016, 23-24.)

2.3 Varhaiskasvatuksen esimiehen merkitys toimintakulttuurin luomisessa

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin vaikuttaa keskeisesti johtaminen. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana tulisi olla jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 28). Yksikön esimies johtaa pedagogiikkaa pyrkimyksenään yhtenäinen kokonaisuus, jossa toiminnan suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus korostuvat. Esimies vastaa myöskin toiminnan jatkuvasta arvioinnista ja kehittämisestä ottaen samalla huomioon henkilöstön työolosuhteet ja ammatillisen osaamisen. (Järvinen & Mikkola 2015, 70; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 28.)

Esimiehen tehtävä on luoda varhaiskasvatusyhteisössä ne rakenteet, joissa ammatillinen, osallistava keskustelu on mahdollista. Keskustelun herättäminen ja rakentavan dialogisuuden ylläpitäminen ovat edellytyksenä toimintakulttuurin ja arvopohjan kehittämiselle haluttuun suuntaan. Tällä tavoin mahdollistuu henkilöstön ymmärrys oman toimintansa taustalla vaikuttavista arvoista, tiedoista ja uskomusten merkityksiä kohtaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 29.) Jos työyhteisössä vallitsee erilaisia työkäytänteitä, syntyy henkilöstön kesken helposti jännitteitä ja konflikteja. Ilman selkeitä toimintaa tukevia sopimuksia tulkitsee jokainen työntekijä tilanteita omista lähtökohdistaan käsin. (Järvinen & Mikkola 2015, 73.) Esimiehen rooli on tukea työyhteisön kehittymistä kohti oppivaa yh-

teisöä, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyisivät myös käytännön työssä. Esimies on vastuussa siitä, että yhteiset käytännöt tehdään näkyviksi ja niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 29.)

2.4 Varhaiskasvatuksen nykytila

Nykypäivän varhaiskasvatuksessa näkyvät vahvasti ne vaikutteet, joita seuraamalla suomalainen varhaiskasvatuspolitiikka on kuluvaan vuosituhannen ajan kehittynyt. Nykyisen Sipilän hallituksen myötä varhaiskasvatukseen kohdistuneet ratkaisut ovat kuitenkin olleet osittain suurestikin ristiriidassa niiden kansainvälisten ohjeistusten ja linjausten kanssa, joita Suomi on pyrkinyt noudattamaan. Suurimmat muutokset koskevat subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamista, aikuisten ja lasten välisen suhdeluvun muuttamista yli 3-vuotiaiden lasten osalta sekä asiakasmaksujen korotusta. Päivähoito-oikeuden rajaaminen koskee niitä lapsia, joiden toinen vanhempi on kotona hoitamassa muita lapsia tai työttömänä. Suhdelukujen muutokset taas tarkoittavat lapsiryhmässä yhtä varhaiskasvattajaa kohden olevien lasten lukumäärää. Aikaisemmin yli 3-vuotiaita lapsia sai olla yhtä kasvattajaa kohden 7. Nykyisin lapsia saa olla 8. (Karila 2016, 29-31.) Lapsen aivot tarvitsevat kehittyäkseen jatkuvaa vuorovaikutusta. Myös vuorovaikutuksen laadulla on merkitystä. Aikuisen tapa reagoida lapsen emotionaalisiin viesteihin vaikuttaa ratkaisevasti ja pitkäaikaisesti aivojen toiminnalliseen kehitykseen. Aikuisen vastuu on suuri, eikä siihen vaikuta se, missä lasta hoidetaan. Tutkimukset ovat osoittaneet, että liian suuret varhaiskasvatusryhmät haittaavat muun muassa lapsen älyllistä ja kielellistä kehitystä. (Siitonen 2011, 16.) Ryhmäkokoja kasvatettaessa muuttuu väistämättä myöskin lapsen päivittäisen vuorovaikutuksen määrä ja laatu.

Uuden varhaiskasvatuslain (580/2015) ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) asettamat vaatimukset suomalaiselle varhaiskasvatukselle ovat korkeat. Ristiriidat niiden ja Sipilän hallituksen linjausten välillä asettavat varhaiskasvatusta järjestävät tahot suurien haasteiden eteen tavoitteisiin pääsemisen suhteen. Esimerkiksi päätös subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamisesta 20 tuntiin on merkittävästi ristiriidassa useiden tutkimusten kanssa (Reynolds 1994; Marcon 1999; Karila 2016, 17; Kalland 2011, 148), joiden mukaan lasten yhtäläinen mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen hyödyttäisi erityisesti riskioissa eläviä lapsia. Juuri kaikille yhtäläiset varhaiskasvatuspalvelut ovat olleet OECD:n maaraorttien mukaan Suomen vahvuutena. (Karila 2016, 31; Lindeboom & Buiskool 2013, 8.) Lisäksi päivähoito-oikeuden rajaaminen sotii EU:n varhaiskasvatukselle asettaman laatukeyhyksen kannanottoa vastaan, jonka mukaan varhaiskasvatuspalveluiden tulisi olla kaikkien saavutettavissa turvaten näin sosiaalinen inkluusio ja moninaisuus. EU on asettanut tavoitteeksi, että vuoteen 2020 mennessä 95% 4-7 -vuotiaista lapsista osallistuu varhaiskasvatukseen. Alle 3-vuotiaiden osallistumisen tulisi nousta 33%:

in. (Lindeboom & Buiskool 2013, 4, 8.) Suomessa vuonna 2015 varhaiskasvatukseen osallistui 68% väestön 1-6 -vuotiaista lapsista (THL 2016). Esiopetuksen muuttaminen velvoittavaksi oli yksi toimi tavoitteen saavuttamiseksi. On mielenkiintoista nähdä, millaiset vaikutukset päivähoito-oi-keuden rajaamisella tulee olemaan.

Samaan aikaan hallituksen viisi Sosiaali- ja terveysministeriön johtamaa kärkihanketta tähtäävät terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen painotta- malla nimenomaan ennaltaehkäisevää työtä ja varhaisen tuen tarjoamista. Hallituksen yhtenä kärkihankkeena on Lapsi- ja perhepalveluiden muutos- ohjelma (LAPE), joka liittyy sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistamiseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d. a) Sote-uudistuksen pe- rusidea on siinä, että aikaisemmin kuntien vastuulla olleiden sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä vastaavat vuoden 2019 jälkeen maa- kunnat. Maakunnan vastuulla on esimerkiksi lastensuojelun, mielenter- veyspalveluiden, kuntoutuksen ja eri lääkäripalveluiden järjestäminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d. b) LAPE -hankkeen lähtökohtaisena ta- voitteenä on lisätä lasten, nuorten ja perheiden osallistumista palve- luidensa suunnitteluun. Muutosohjelman taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että lapsiperheiden palvelut ovat tällä hetkellä liian hajautettuja, eikä niillä pystytä vastaamaan merkittäviin terveyden ja hyvinvoinnin haasteisiin kun- ten lasten ja nuorten eriarvoistumiseen, mielenterveysongelmien vaikeu- tumiseen, lastensuojelutarpeen kasvuun ja huoltajuuskiistojen lisääntymi- seen. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d. a.)

Varhaiskasvatus on yksi muutosohjelmassa mainituista matalan kynnyksen palveluista. Muutosohjelman tavoitteet koskevat suurilta osin henkilöstöä ja sen valmiuksia kohdata lapset ja ottaa heidän mielipiteensä paremmin huomioon ymmärtäen samalla tekemiensä päätösten vaikutukset. Muu- tosohjelmalla on lasten ja nuorten mielen hyvinvointia vahvistavia tavoit- teita. Onnistuessaan sen katsotaan esimerkiksi vähentävän lasten ja nuor- ten kokemaa yksinäisyyttä ja kiusaamista päiväkodeissa ja kouluissa, lisää- vän lasten kouluviihtyvyyttä ja parantavan aikuisten ja lasten välistä vuo- rovaikutusta. (Sosiaali- ja terveysministeriö n.d. b.)

3 TURVALLISIN MIELIN -HANKE

Suomen Mielenterveysseura käynnisti vuonna 2012 Turvallisin mielin - hankkeen Järvenpäässä, Vantaalla ja Lohjalla. Hankkeen tarkoituksena oli lisätä pienten lasten kanssa työskentelevien henkilöiden mielenterveys- osaamista. Toimijoita mukana hankkeessa oli neuvoloista, päiväkodeista ja alakouluista. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2015, 4-5; Jär- venpää n.d. a.) Hankkeessa luotiin erilaisia mielen hyvinvointia tukevia me- netelmiä ja materiaaleja, joihin pilottitoimijat saivat jo hankkeen aikana tutustua (Marjamäki ym. 2015, 4-5). Materiaalit on esitelty tarkemmin tässä luvussa.

Hanke päättyi vuonna 2015, jonka jälkeen syyskuussa samana vuonna koko Järvenpään varhaiskasvatushenkilöstö osallistui koulutukseen aiheesta. Myöhemmin samana vuonna alettiin järjestää myöskin työpajoja, joissa käsiteltiin erikseen taiteen merkitystä mielen hyvinvoinnin tukemisessa ja neuvottiin varhaiskasvatushenkilöstöä yksityiskohtaisemmin materiaalien käytössä.

Hankkeen rahoittajana toimi Raha-automaattiyhdistys RAY. Hankkeen päätyttyä on koulutuksia järjestetty eri puolilla Suomea RAY:n ja Opetus- ja kulttuuriministeriön tukemana. Suomen Mielenterveysseuran lasten ja nuorten mielenterveystyön johtaja Marjo Hannukkala on kuitenkin huolissaan siitä, että osa kunnista jättää tilaisuuden käyttämättä. Osa kunnista tilaa aineiston kaikkien lasten kanssa työtä tekevien saataville, moni kunta ei kenellekään. (Repo 2015, Helsingin Sanomat 30.1.2015).

Turvallisin mielin -hankkeen tarkoituksena oli lisätä pienten lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten tietoutta ja luoda uutta osaamista lasten mielen hyvinvointia tukevaa työtä koskien. Hankkeen myötä syntyneiden materiaalien tarkoituksena oli olla kannustavia ja helposti käyttöönotettavia. (Järvenpää n.d. a.) Tavoitteena hankkeen osalta oli, että sen jälkeen henkilöstön suhtautuminen omaan rooliinsa lasten mielenterveyden tuki-jana saisi uudenlaista näkökulmaa ja työtavat jäisivät pysyväksi osaksi lasten kanssa työskentelevien ihmisten työtä (Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointi 2015, 16). Hankkeen toteuttajien henkilökohtaisena pyrkimyksenä on tuoda aihetta laajempaan tietoisuuteen ja korostaa mielenterveyttä tukevaan työhön investoimisen kannattavuutta (Repo 2015, Helsingin Sanomat 30.1.2015).

Hankkeessa luotiin yhteistyössä pilottitoimijoiden kanssa erilaisia mielenterveysosaamista tukevia materiaaleja. Niitä testattiin hankkeen eri vaiheissa ja lopulliset versiot syntyivät ammattilaisten ja lasten mielipiteiden ja parannusehdotusten perusteella yhteistyössä hankkeen toteuttajien kanssa. (Marjamäki ym. 2015, 7.) Materiaalien tarkoituksena oli herättää ja lisätä keskustelua sekä innostaa pienten lasten kanssa työskenteleviä uudenlaisten työtapojen kokeilemiseen. Materiaalit antavat myös tukea toiminnan suunnitteluun sekä vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tukemiseen.

3.1 Lapsen mieli -kirja

Lapsen mieli -kirja on tiivis paketti teemoista, jotka läheisesti koskevat neuvolassa ja varhaiskasvatuksessa tehtävää työtä mielenterveyden voimavaroalähtöisestä näkökulmasta katsottuna. Kirjan luvuissa on teorian lisäksi aiheisiin liittyviä musiikki-, leikki-, liikunta- ja taideharjoituksia. Sisältö ja harjoitukset antavat varhaiskasvatuksen ja neuvolan työntekijöille mahdollisuuksia hyödyntää mielenterveyden edistämisen teemoja osana omaa työtään lasten ja perheiden kanssa. Tehtävien ja harjoitusten lisäksi kirjan

takaa löytyy materiaaleja ja vinkkejä tukemaan esimerkiksi varhaiskasvatusryhmän toiminnan vuosisuunnittelua lasten mielenterveystaidot huomioiden sekä aineistoa ja valmis runko ”hyvän mielen” vanhempainillan järjestämistä varten. (Marjamäki ym. 2015, 7-8, 114-120.)

Kirjan musiikkikappaleiden ja laululeikkien tarkoituksena on liikuntaleikkien tavoin välittää tietoja, taitoja ja tunteita sekä lisätä myönteistä yhdessäolon ilmapiiriä lisäten samalla ryhmäytymisen tunnetta. Kirjan suunnitteluvaiheessa on pyritty aineiston helppokäyttöisyyteen ja tavoitteena onkin rohkaista lasten kanssa työskenteleviä käyttämään musiikkia mahdollisimman paljon arjessa. (Marjamäki ym. 2015, 8.)

Jokaiseen kirjan lukuun kuuluu aukeaman kokoinen taidekuva ja siihen liittyvät tehtävät ja harjoitukset. Niiden avulla kirjan teemoja käsitellään erilaisin taiteen keinoin. Kuvissa on Venny Soldan-Brofeldtin ja Eero Järnefeltin maalaamia teoksia Järvenpään taidemuseon kokoelmista. Jokaista taideaukeamaa edeltävällä sivulla on kyseistä teosta taustoittava kirjoitus, jota voi lasten kanssa käsitellä kuvaa katsottaessa. (Marjamäki ym. 2015, 9.)

Kirjan tavoitteena on innostaa ja rohkaista pienten lasten kanssa toimivia ammattilaisia tiedostamaan mielenterveyden edistämisen merkitys lasten hyvinvoinnille. Jukka Mäkelä on kirjan esipuheessa sanonut toivovansa, että jokainen varhaiskasvatuksen ja lastenneuvolan työntekijä luki kirjan ja saisi siitä ymmärrystä ja apua omaan työhönsä. Paitsi antamalla tietoa lapsen terveen mielen kehittymisestä, toimii se Mäkelän mukaan oppaana myös niihin taitoihin, joita me aikuiset tarvitsemme tukeaksemme lapsia heidän kasvussaan hyvinvoiviksi ja tasapainoisiksi yksilöiksi. (Marjamäki ym. 2015, 6-7.)

3.2 Eläinlasten elämää -Mielenterveystaitoja pöytäteatterin keinoin

Yhtenä osana hankkeen materiaalikokonaisuutta on Eläinlasten elämää -pöytäteatteri. Tähän pakettiin sisältyy tarinavihko ja kuusi eläinhahmoa, joiden avulla on mahdollista käsitellä erilaisia mielenterveyden teemoja lasten kanssa. Tarinavihko sisältää kymmenen erilaista, päiväkodin arkeen sopivaa tarinaa, joissa eläinhahmot seikkailevat. Tarinoiden avulla voidaan käsitellä lapsille hyvinkin ajankohtaisia teemoja kuten yhdessä leikkimistä, pettymysten sietämisestä, yhdenvertaisuutta ja erilaisia tunteita. (Marjamäki ym. 2015, 9.) Vihkon tarinat perustuvat forum-teatterin työtapaan. Forum-teatteri on vahvasti osallistava teatterin muoto, jonka tarkoituksena on keskustella ja kokeilla, miten erilaiset toimintatavat vaikuttavat tilanteisiin, joissa ilmenee sortoa. Dialogisia ja toiminnallisia teatterimetoja käyttämällä pyritään yksilön ja yhteisön voimaannuttamiseen ja muutosprosessin käynnistämiseen. Oleellista on keskustelun ja kysymysten herrättäminen, ei niinkään oikean ratkaisun löytyminen. (Nurmi & Turunen n.d., 4; Rajaniemi n.d., 13.)

Helppimmillaan menetelmää voi toteuttaa ottamalla vihkosta valmiin tarinamallin, jonka aikuinen/aikuiset esittävät lapsille eläinhahmojen avulla. Tarinoissa on kerrottu, ketkä hahmoista niissä esiintyvät ja annettu valmiit vuorosanat tehtävän helpottamiseksi. Tarinoille tyypillistä on, että ne päättyvät johonkin ongelmatilanteeseen. Tämän jälkeen lasten kanssa on tarkoitus keskustella ja pohtia, miten tilanne voitaisiin heidän mielestään ratkaista. Lapset saavat halutessaan näytellä ratkaisuvaihtoehtoja ja sen jälkeen voidaan jälleen miettiä, oliko ratkaisu tyydyttävä, vai haluaisiko joku ehdottaa vielä toista mahdollista ratkaisua tilanteeseen. Tarinalle on olemassa myöskin valmis esimerkkiratkaisu, jos ehdotuksia ei synny. (Marjamäki 2015, 9; Nurmi & Turunen n.d., 4.)

Menetelmä kehittää lasten ratkaisukeskeistä ajattelutapaa. Lisäksi menetelmän avulla lisätään osallisuutta ja mahdollistetaan erilaisten tunteiden tunnistaminen ja ilmaiseminen. Tarkoituksena ei ole etsiä yhtä oikeaa ratkaisua (Rajaniemi n.d., 17), vaan opettaa lapsia tunnistamaan erilaisesta toiminnasta syntyviä seurauksia. Toiminnallisen menetelmän avulla kokeilemalla lapsen on helpompi havaita niitä tunteita ja reaktioita, joita tietynlainen käyttäytyminen voi herättää ja aikaansaada. (Nurmi & Turunen n.d., 4.) Menetelmän avulla mahdollistuu kokemus kuulluksi tulemisesta, kun lapsi saa mahdollisuuden valita, mitä tarinan osaa hän haluaa käsitellä tarkemmin (Rajaniemi n.d., 17).

3.3 Vennyn ja Eeron ihania kuvia -taidekorttipakka

Lapsen mieli -kirjan taideaikeamien lisäksi materiaaleihin kuuluu taidekorttipakka, jossa Veeny Soldan-Brofeldtin ja Eero Järnefeltin taideteoksista on tehty 40 miellyttävän kokoista, helposti käsiteltävää taidekuvakorttia. Kortit mahdollistavat hyvin monenlaisen toiminnan lasten kanssa. (Kosonen n.d.)

Taidekuvien mukana on toiminnan suunnittelun tueksi opasvihkonen, jonne on koottu esimerkkejä taidekuvakorttien käytöstä lapsiryhmän kanssa. Taidekuvia käyttämällä lapsia voidaan esimerkiksi rohkaista ilmaisemaan tunteitaan ja ajatuksiaan ilman, että tarvitsisi pelätä niiden olevan oikeita tai vääriä. Lapset voivat esimerkiksi valita korttien joukosta kuvan, josta heille tulee jotain mukavaa mieleen. Kuvista voi myös keksiä tarinoita ja pohtia, mitä niissä ehkä tapahtuu tai on juuri tapahtumassa. Niiden käytöllä on mahdollista tuoda keskusteluihin ja kohtaamisiin uudenlaisia näkökulmia. (Kosonen n.d.)

Kuvien avulla on mahdollista herättää keskustelua ja virittää erilaista toimintaa. Niiden äärelle voidaan pysähtyä aikuisen kanssa tai lapsi voi itseksensä tutkia niitä. Teoksen lisäksi korttien toinen puoli on väritetty kukin eri värillä. Myös korttien väripuolta voi käyttää hyvin monipuoliseen toimintaan, jossa värien tunnistamisen ja tunneilmaisun lisäksi värien voidaan pohtia kuvastavan ystävyyttä tai vaikkapa vuodenaikaa. (Kosonen n.d.)

3.4 Hyvän mielen julisteet

Hankkeessa varhaiskasvatuksen käyttöön luotuja julisteita on kuusi. Julisteiden sisältöalueita on käsitelty myös Lapsen mieli -kirjassa, jossa on kuvat jokaisesta julisteesta ja vinkkejä julisteen käyttöön lasten kanssa työskenteleville. Julisteita voi käsitellä lasten, vanhempien ja myös työyhteisön kesken.

Turvalliset aikuiset -julisteen avulla muistutetaan erilaisten ihmissuhteiden olemassaolon merkityksestä. Julisteen avulla voidaan pohtia, millainen turvaverkko lapsella on ja keitä tärkeitä ihmisiä lapsen elämään kuuluu. Läheiset ihmissuhteet luovat lapselle turvallisen kasvuympäristön, joka toimii koko perheen mielenterveyden tukitekijänä. Esimerkiksi isovanhempien tuella on havaittu olevan myönteinen vaikutus lastenlasten kehitykseen ja hyvinvointiin. (Marjamäki ym. 2015, 45.) Varhaiskasvattajien näkökulmasta tulisi ymmärtää jokaisen lapsen elämään kuuluvan aikuisen merkitys. Jo yksikin turvallinen ihmissuhde lapsen elämässä voi toimia merkittävänä mielenterveyden suojatekijänä. (Suomen Mielenterveysseura, n.d. a.)

Hyvinvoinnin hyrrä kuvaa lapsen hyvinvointia vahvistavia tekijöitä kuten tunteita, arjen rytmiä, itsetuntoa ja sosiaalisia taitoja. Hyrrän keskiössä on kasvava ja kehittyvä lapsi, joka muistuttaa kasvattajia yksilöllisyydestään ja tarvitsemastaan rakkaudesta, läsnäolosta ja kohtaamisesta. (Suomen Mielenterveysseura, n.d. b.) Kasvattajan tarjoama hellyys ja läsnäolo välittyvät lapselle jokapäiväisinä tekoina ja ystävällisinä sanoina arjen keskellä (Marjamäki ym. 2015, 29).

Myös **Mielenterveyden käsi** auttaa kiinnittämään huomion arjen tavallisiin asioihin, joilla on merkitystä mielen hyvinvointiin. Kuvan avulla voidaan tarkastella ja pohtia omia rutiineja ja niiden vaikutusta hyvinvointiin. Myös arkeen kuuluvien asioiden vaikutusta toisiinsa on hyvä pohtia lasten kanssa. Mikä vaikutus on esimerkiksi liian vähäisellä unella? Rutiinit luovat ennakoitavuutta, mikä taas mahdollistaa onnistumisen kokemukset, jotka tuottavat hyvää mieltä. (Marjamäki ym. 2015, 73-74.)

Tunteiden maailmanpyörässä vaunut kuvaavat erilaisia elämään kuuluvia ja sitä rikastuttavia tunteita. Kasvattajan tehtävänä on vastaanottaa ja hyväksyä lasten tunteet ja vaihtelevat mielialat sekä rohkaista heitä kertomaan niistä ja hyväksymään ne itsekkin. Lapsi hakee myös kielteisten tunteidensa keskellä aikuisen hyväksyntää ja merkittävää onkin saada kokemus siitä, että myös vaikeat tunteet ovat sallittuja. Kaikenlaiset tunteet kuuluvat elämään ja niistä keskustelemalla ja niitä nimeämällä lapsi oppii tunnistamaan omat tunteensa. (Marjamäki ym. 2015, 55.)

Yhdessäoloa -juliste pyrkii tuomaan esille sosiaalisten taitojen ja erilaisten ihmissuhteiden olemassaolon merkityksen. Lapsi tarvitsee runsaasti

myönteistä vuorovaikutusta ja ohjaavaa palautetta oppiakseen tärkeitä sosiaalisia taitoja kuten leikkiin mukaan pääsemistä, kaverin lohduttamista, kannustamista ja anteeksi pyytämistä. Kasvattajan tehtävänä on havaita herkästi ne tilanteet, joissa lapsi tarvitsee tukea ja omalla esimerkillään havainnollistaa, miten toimitaan hyväntahtoisesti. Ryhmään kuulumisen luo turvallisuuden tunnetta ja kasvattaa lapsen itseluottamusta, kun hän oppii tunnistamaan omia vahvuuksiaan. (Marjamäki ym. 2015, 65.)

Selviytyjän purjeet -juliste liittyy elämän kriiseihin ja niistä selviytymiseen. Lasten omassa elämässään kohtaamat surut ja huolet heijastuvat usein myös varhaiskasvatukseen arkeen. Kasvattajan tehtävänä on omalla mallillaan rohkaista lasta puhumaan ja jakamaan huoliaan. Kasvattaja myös opettaa mielenterveystaitoja, selviytymiskeinojen tunnistamista ja käyttämistä sekä avunhakekeinoja, jotka toimivat suojatekijöinä elämän eri kriiseissä ja vastoinkäymisissä. (Marjamäki ym. 2015, 87.)

4 MIELENTERVEYS JA HYVINVOINTI – MIELEN HYVINVOINTI

Minkkinen (2015,15, 21) on väitöskirjassaan todennut, että lasten hyvinvointia on viimeisten neljänkymmenen vuoden ajan tutkittu jatkuvasti enenevässä määrin. Aihetta tutkitaan lukuisilla eri tieteenaloilla kuten kehitys- ja sosiaalipsykologiassa, filosofiassa, sosiologiassa, sosiaalipolitiikassa, terveys- ja lääketieteessä, kasvatustieteessä sekä taloustieteessä. Monitieteinen lähestymistapa hyvinvointiin on Minkkisen mukaan välttämätön, koska lasten hyvinvointi ei sijoitu luontevasti vain yhden tieteenalan tutkimuskohteeksi, eikä sitä siten voikaan kuvata kattavasti ainoastaan yhden tieteenalan näkökulmasta. Hyvinvoinnin peruslähtökohtana Minkkinen pitää Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmää, joka kattaa fyysisen, henkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden.

Emotionaalinen ja sosiaalinen hyvinvointi nivoutuvat vahvasti toisiinsa. Usein varhaiskasvatuksessa puhutaankin sosiaalisesta ja emotionaalisesta tai sosio-emotionaalisesta hyvinvoinnista. Emotionaalinen hyvinvointi on lapsella yhteydessä sosiaalisiin suhteisiin ja osallistumiseen, lapsen aktiiviseen toimijuuteen niissä sosiaalisen elämän prosesseissa, joissa hän itse on osana. Emotionaalista hyvinvointia kuvastaa myös lapsen oma tunne omasta hyvinvoinnistaan. Hyvinvoiva lapsi ilmaisee positiivisia tunteitaan monella tavalla: ilolla ja energisyydellä, rentoudella ja sisäisellä tasapainolla sekä itsevarmuudella ja avoimuudella. (Hännikäinen 2013, 38-39.)

Kiinnostus lasten hyvinvointiin päiväkodeissa ja muissa varhaiskasvatuskonteksteissa on vuosituhannen vaihteen jälkeen kasvanut tasaisesti sekä Suomessa että kansainvälisesti. Hyvinvointiin ja sen edistämiseen otetaan kantaa varhaiskasvatusta koskevissa asiakirjoissa, hyvinvoinnin säännöllisissä, kansainvälisissä selvityksissä sekä hyvinvoinnin mittaamiseksi, vertailemiseksi ja seuraamiseksi kehitettyjen indikaattorien avulla. Kiinnostus

hyvinvoinnin tutkimiseen varhaiskasvatusympäristössä on saanut pontta niistä tutkimustuloksista, jotka ovat osoittaneet hyvinvoinnin vaikutukset lapsen oppimistaipumuksiin, asenteisiin ja käyttäytymiseen sekä myös myöhempään koulumenestykseen ja kehitykseen. (Hännikäinen 2013, 38.) Usein lapsen kehitys ja hyvinvointi kulkevatkin käsi kädessä ja yhteys niiden välillä on kaksisuuntainen; hyvinvointi voi tukea kehitystä ja kehitys hyvinvointia. (Minkkinen 2015, 17.) Terveiden ja hyvinvoinnin pitkäaikaisia hyötyjä saavutetaan parhaiten investoimalla lasten ja nuorten mielen-terveyteen. Lapsuuden hyvällä mielenterveydellä on merkittävästi vaikutusta ihmisen myöhempään elämään koulunkäyntituloksista aina työelämässä menestymiseen saakka. Mielenterveyden on sanottu olevan yhteydessä muun muassa luovuuden ja innovatiivisuuden kanssa. (McDaid 2011.)

Yleisimmin käytetyt mielenterveyteen vaikuttamisen käsitteet ovat mielenterveyden edistäminen ja tukeminen eli promootio, ongelmien ehkäisy eli preventio sekä näiden toteuttamiseksi luotava työväline, interventio. Promootio sisältää kaiken sen toiminnan, jonka avulla tuetaan lapsen tasapainoista psyykkistä kypsymistä sekä mielen voimavarojen vahvistamista. Varhaiskasvatuksella on mahdollisuudet sekä promootion että prevention toteuttamiseen. (Tamminen ym. 2016, 429; Haasjoki & Ollikainen 2010, 14.) Kuten Kaleva ja Valkonen (2013, 678) sekä Minkkinen (2015, 19, 76) kirjoituksissaan toteavat, meillä on olemassa runsaasti tietoa mielenterveyteen liittyvistä negatiivisista ilmiöistä, mutta positiivisiin, hyvinvointia ja mielenterveyttä edistäviin arkisiin asioihin ei ole kiinnitetty samalla tavalla huomiota. Promootion näkökulmasta mielenterveyspalvelumme ovatkin lähempänä mielenterveyden ongelmien palveluja, sillä painopiste on edelleen korjaavalla työllä. Lainsäädännössä mielenterveyden promootionaalista eikä preventiivistä toimintaa ole erotettu eikä edistävälle työlle ole annettu selkeitä suuntaviivoja. (Kaleva & Valkonen 2013, 678.)

Varhaisen tuen ja puuttumisen vaikutusta mielenterveyden ongelmien hoitamisen myöhempään kustannukseen on tutkittu muun muassa Tarja Paakkosen väitöstutkimuksessa. Paakkonen (2012, 52-53, 63) tutki alakäisten vaikeahoitoisuuden kehittymistä ja suomalaisia lasten ja nuorten mielenterveyspalveluja vuosina 1994-2008. Tutkimuksen mukaan vaikeahoitoisuuden taustalla oli yleisesti lapsen varhaisessa iässä kokema perusturvallisuuden puute sekä häiriö kiintymyssuhteessa. Näiden lasten kohdalla koulunkäyntiin liittyi usein oppimisvaikeuksia, käytösongelmia sekä erityisopetuksen tarvetta. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että vaikeahoitoisten nuorten psykiatrisesta hoidosta joutuivat 2000-luvulla maksamaan eniten ne kunnat, jotka 1990-luvun laman aikana merkittävimmin olivat leikanneet lasten ja nuorten palveluistaan. Hoitokulut olivat vaikeahoitoisen, nuorisopsykiatrian osastolla hoidettavana olleen nuoren kohdalla keskimäärin lähes puoli miljoonaa euroa. Jos lapset ja nuoret olisi hoidettu niissä alkuperäisissä hoitopaikoissa, joista heidät lähetettiin, olisi potilas-kohtainen kustannus ollut keskimäärin hieman alle 200 000€. Paakkonen

(2012, 65, 71) on tuloksissaan ykskantaan todennut, että kustannukset alaikäistä lasta kohden olivat huomattavasti pienemmät lastenpsykiatriassa verrattuna nuorisopsykiatriaan. Hän myös muistuttaa, että lapsen oireiden pitkä kesto hoitamattomana huonontaa ennustetta monissa psyykkisissä sairauksissa.

Myös kansainvälisen tutkimuksen tulokset osoittavat, että lasten mielen-terveyden tukemiseen investointi on taloudellisesti kannattavampaa kuin mahdollisten mielen-terveydellisten ongelmien hoitaminen myöhemmässä vaiheessa. Lasten mielen-terveystyöhön sijoitetut investoinnit palautuvat joidenkin tutkimusten mukaan jopa yli viisinkertaisina alle viiteen vuoteen mennessä. (McDaid 2011.) Useat kansainväliset pitkittäistutkimukset ovat myöskin osoittaneet, että lapsuuden hoitamattomilla mielen-terveysongel- milla ja käytöshäiriöillä voi olla perusteellisia ja pitkäaikaisia sosiaalisia sekä taloudellisia vaikutuksia vielä aikuisuudessa. Ennaltaehkäisevällä työllä ja mielen hyvinvoinnin edistämällä saavutetaan tutkimusten mu- kaan merkittävää taloudellista hyötyä. (McDaid, Zechmeister, Kilian, Me- deiros, Knapp, Kennelly & the MHEEN Group 2008; 3, 5; McDaid 2011.) Samankaltaisia laskelmiin perustuvia johtopäätöksiä on Järvisen ja Mikko- lan (2015, 10) mukaan tehnyt myös taloustieteen nobelisti James J. Heck- man. Hänen mukaansa sijoittaminen varhaiskasvatukseen on kannatta- vampaa kuin mikään muu koulutuksellinen investointi, kun halutaan eh- käistä syrjäytymistä ja marginalisoitumista. Laadukas pedagogiikka var- haiskasvatuksessa tuo säästöjä ja tukee lisäksi perhettä ja lapsen tervettä kasvuja ja kehitystä.

4.1 Mielen-terveyden voimavaralähtöinen näkökulma

Mielen-terveys on monitahoinen käsite, joka viittaa ihmisen hyvinvointiin ja henkiseen toimintakykyyn. Mielen-terveys on ihmisen kykyä, tietoa ja tai- toa ohjata omaa elämäänsä. Nämä voimavarat muokkautuvat elämän var- rella jatkuvasti tiedon ja taidon uusiutuessa. Terveyslähtöisen lähestymis- tavan mukaan mielen-terveys on lisäksi ilon, elämän merkityksellisyyden ja hallinnan tunnetta sekä itseluottamusta, tunnetaitoja ja kykyä solmia ja yl- läpitää ihmissuhteita. (Marjamäki ym. 2015; 12.) Hyvinvointi ja mielen-terveys liittyvät läheisesti yhteen ja mielen-terveyden edistämisen voidaankin ajatella yleisesti tähtäävän psyykkisen hyvinvoinnin lisääntymiseen (Kaleva & Valkonen 2013, 676). Maailman terveysjärjestön (WHO) määritelmän mukaan mielen-terveys on hyvinvoinnin tila, jossa ihminen pystyy näke- mään omat kykynsä, kohtaamaan elämäänsä kuuluvia normaaleja haasteita ja selviytymään niistä sekä kykenee työskentelemään ja ottamaan osaa yh- teisönsä toimintaan. (Kaleva & Valkonen 2013, 675; Marjamäki ym. 2015; 12.)

Aikojen saatossa mielen-terveyden käsitettä on pyritty määrittelemään enemmänkin mielen sairauden kautta. Mielen-terveys ja mielen sairaus ovat kuitenkin kaksi aivan eri asiaa ja nykyään ne nähdäänkin omina ulot- tuvuuksinaan ihmisen elämässä. Ne eivät ole toisensa poissulkevia, vaan

sairaus ja terveys voivat esiintyä ihmisellä samaan aikaan. Ihmisellä voi siis olla paljonkin mielenterveyttä ja mielenterveystaitoja, vaikka hänellä olisi-kin jokin mielen sairaus. Vastaavasti ihmisen mielenterveys voi olla alhainen, mutta se ei väistämättä tarkoita, että hänellä olisi jokin mielen sairauden diagnoosi. Tämä kaksiulotteinen ajattelutapa viittaa juuri siihen, ettei mielenterveys ole pysyvä tila, vaan se vaihtelee elämäntilanteen ja olosuhteiden mukaan. (Hietaharju & Nuuttila 2016, 9-10; Marjamäki ym. 2015, 13; Kaleva & Valkonen 2013, 675-676.) Mielenterveyden hyödyntäminen ongelmien läsnä ollessa on nimenomaan mielenterveyden mieltämistä resursseina (Kaleva & Valkonen 2013, 675).

Mielenterveys elämäntaidollisena käsitteenä tarkoittaa siis mielenterveyden ymmärtämistä voimavarana, joka auttaa ihmistä selviytymään arjessa, työskentelemään, oppimaan sekä voimaan hyvin. Mielenterveys ei koostu ainoastaan yksilöllisistä tekijöistä tai arjen valinnoista, vaan se on kokonaisuus, joka muodostuu yksilön, ympäristön ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. (Marjamäki ym. 2015, 12). Hyvän mielenterveyden omaava ihminen kykenee selviytymään elämän normaaleista stressaavista tilanteista ja tapahtumista. Tällainen henkilö työskentelee tehokkaasti ja tuloksellisesti huolehtien näin oman osuutensa myös yhteiskunnan talouden hyvinvoinnista. (McDaid 2011.)

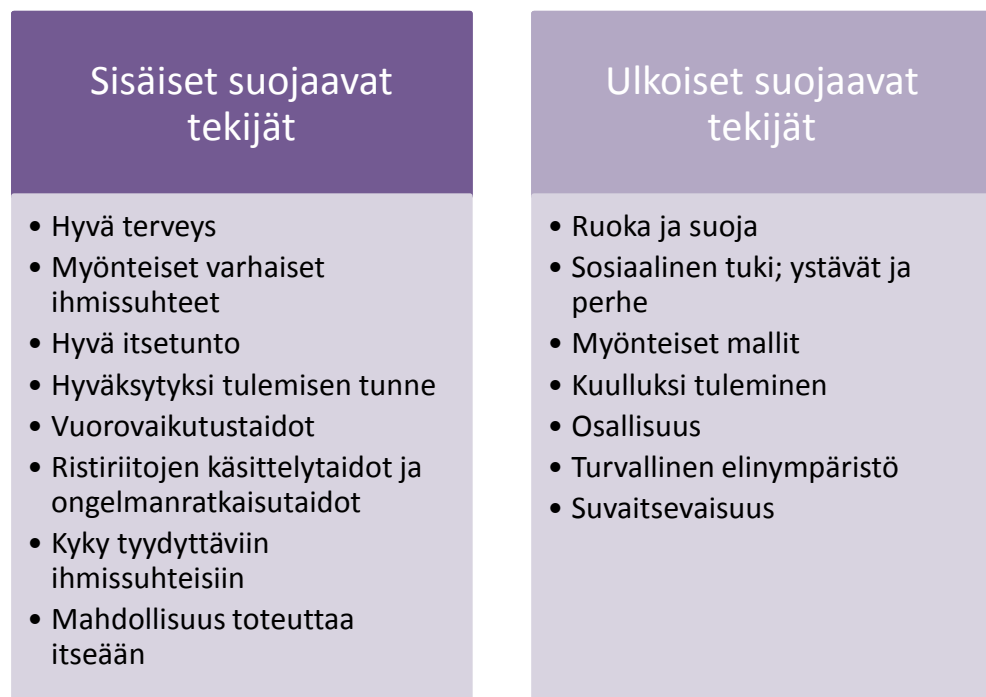
Sutherland, Conroy, Abrams ja Vo (2010, 72) edustivat voimavara- lähtöistä lähestymistapaa tutkimuksessaan, jossa pyrittiin parantamaan opettajien ja pienten lasten välistä vuorovaikutusta sekä kiinnittämään enemmän huomiota positiivisiin asioihin. Heidän näkemyksensä mukaan jokainen lapsi, myös käytöshäiriöihin taipuvainen, osoittaa runsaasti myös toivottua käytöstä. Kasvattajan tehtävänä on havaita tämä ja pyrkiä runsaampaan positiivisen palautteen antamiseen varsinkin silloin, kun kyseinen lapsi on tottunut saamaan huomautuksia pääasiassa ei-toivotusta käyttäytymisestäään. Myös positiiviseksi psykologiaksi kutsutun vahvuuksiin painottuvan näkökulman perusajatus on Hotulaisen, Lappalaisen ja Soinnun (2014, 265-266) mukaan se, että jokaisella yksilöllä on resursseja eli olemassa olevaa osaamista, kykyjä ja taitoja, joita käyttämällä hän voi hyvin ja kykenee iloitsemaan saavutuksistaan. Kokeakseen jonkun taidon tai kyvyn omaksi vahvuudekseen, tarvitsee lapsi sitä, että joku hänelle tärkeä ihminen tunnistaa taidon ja antaa siitä positiivista palautetta. Vahvuutensa tunnistava lapsi hyväksyy myös kehittymistarpeensa.

Kuten aiemmin on todettu, on mielenterveyteen liittyvistä negatiivisista ilmiöistä olemassa runsaasti tietoa, mutta positiivisiin, hyvinvointia ja mielenterveyttä edistäviin asioihin ei ole kiinnitetty samalla tavalla tutkimuksissa huomiota. Suurin osa lasten mielenterveyteen liittyvistä tutkimuksista lähestyy aihetta mielen sairauden ja psyykkisten oireiden tai hoitoon hakeutumisen kautta. (esim. Kaleva ja Valkonen 2013, 678; Minkkinen 2015, 19.)

4.2 Mielen­terveyttä suojaavat tekijät

Mielen­terveyttä voidaan tarkastella myös sitä suojaavien tekijöiden ja riskitekijöiden kautta (Marjamäki ym. 2015, 13). Koska opinnäytetyössä on tutkittu mielen hyvinvoinnin tukemista, keskitytään tässä luvussa painokkaammin juuri mielen­terveyttä suojaaviin tekijöihin. Mielen­terveyden suo­jatekijöinä voidaan pitää toimintakyvyn vahvistamista ja terveyden ylläpitämistä. Ihmisillä on sekä mielen­terveyttä suojaavia että sitä vaarantavia tekijöitä. Nämä tekijät vaikuttavat mielen­terveyden asteeseen ja siihen, miten ihminen reagoi psyykkisesti elämässään tapahtuviin muutoksiin ja kriiseihin. (Hietaharju & Nuutila 2016, 11; Marjamäki ym. 2015, 13; Tamminen ym. 2016, 429.) Muutokset eivät automaattisesti johda sairastumiseen, koska mielen­terveyden suo­jatekijöihin panostamalla mielen­terveyttä on mahdollista tukea ja edistää (Repo 2015, Helsingin Sanomat 30.1.2015).

Mielen­terveyttä suojaavat tekijät on jaettu alla olevan kuvan (Kuva 3) mukaisesti sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin. Suojaavat tekijät auttavat selviytymään elämän vaikeissa tilanteissa. Ne voivat vähentää traumaattisen kokemuksen aiheuttamia riskejä mielen­terveydelle sekä lisätä terveen ja vahvan itsetunnon avulla kykyä selvitä näistä kokemuksista. (Hietaharju & Nuutila 2016, 11.)

Kuva 3. Mielen­terveyttä suojaavia tekijöitä (mukai­llen Hietaharju & Nuutila 2016, 11).

4.3 Mielen terveyden edistäminen

Aiemmassa luvussa todettiin, että mielen terveyden suojaajatekijöitä ovat muun muassa sosiaaliset taidot, läheiset ihmissuhteet sekä salliva ja tukeva lähiyhteisö. Vastuu yksilön mielen terveydestä on paitsi hänellä itsellään myös lähiyhteisöllä ja ympäröivällä yhteiskunnalla. Promootiossa tulisi huomioida nämä kaikki tasot sekä tiedostaa, että mielen terveyttä tukevia taitoja voi myös opetella ja opettaa. (Haasjoki & Ollikainen 2010, 15.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2014) mukaan mielen terveyttä edistetään yksilötasolla esimerkiksi vahvistamalla itsetuntoa ja kokemusta oman elämän hallinnasta. Yhteisötasolla mielen terveyttä edistetään vahvistamalla sosiaalista tukea ja osallisuutta ja rakenteiden tasolla tekemällä yhteiskunnallisia päätöksiä, jotka vähentävät syrjintää ja epätasa-arvoa.

Varsinkin mielen terveyden promootion on nähty perustuvan positiiviseen terveystieteeseen, jonka lähtökohtaisena ajatuksena on jokaisen ihmisen mahdollisuus oman terveytensä ylläpitoon ja elämänlaatuunsa parantamiseen. Mielen terveyden edistämisen yhteydessä tulisi etsiä keinoja ja toimia positiivisen mielen terveyden lisäämiseksi ja vahvistamiseksi. Promootion ja prevention erottaminen käytännön tasolla ei aina ole tarpeen. Kummankin näkökulman soveltamisella voi olla sekä terveyttä lisääviä että ongelmia ehkäiseviä vaikutuksia ja teoreettisesta jaosta huolimatta niiden avulla voi soveltaa hyvinkin samankaltaista toimintaa. Myös tutkimustieto viittaa siihen, että esimerkiksi promootion ohjelmilla voi olla kaksoisvaikutus, eli samanaikaisesti terveyttä edistävä sekä ongelmia ehkäisevä vaikutus. (Kaleva & Valkonen 2013, 676-677.) Lasten mielen hyvinvointiin panostamisella jo varhaiskasvatuksessa on tutkitusti myönteisiä vaikutuksia lapsen koulumenestykseen sekä myöhemmin työelämään sijoittumiseen ja siellä pärjäämiseen. Mielen terveystaitoja vahvistamalla kyetään lisäämään ihmisen kognitiivista ja emotionaalista joustavuutta, joka toimii perustana sosiaalisille taidoille ja stressinsietokyvyille. (McDaid 2011, 7.)

4.4 Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma

Lastensuojelulaissa (417/2007) yhtenä tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten hyvinvointia kunnassa kehittämällä palveluita kasvatusta tukevaksi ja ongelmia ehkäiseväksi. Yhteiskunnan poliittisessa päätöksenteossa tulisi käyttää laajemmin ja tehokkaammin hyväksi lastensuojelusta saatua tietoa lasten hyvinvoinnin parantamiseksi. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi on lastensuojelulaissa (417/2007 12§) säädetty kunnassa laadittavasta lastensuojelusuunnitelmasta, jonka tulee kattaa tiedot lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta, sitä edistävästä sekä ongelmia ennaltaehkäisevistä toimista ja palveluista. Kunnanvaltuusto hyväksyy suunnitelman ja sitä tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. (OKM 2011, 23.)

Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tarkoituksena on ohjata, johtaa ja kehittää kunnassa tapahtuvaa lasten ja nuorten hyvin-

vointityötä. Suunnitelmassa on kuvattu lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa, hyvinvointia koskevia keskeisimpiä haasteita sekä toimintaa ohjaavia tavoitteita ja niiden toteuttamiseksi tehtäviä toimenpiteitä. (Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointi 2015, 2.)

Suunnitelmassa lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa on selvitetty erilaisten toimintatilastojen, selvitysten sekä kyselyiden avulla ja niistä on tehty koosteet ikäryhmittäin. Pienten lasten kohdalla hyvinvoinnin tilaa on selvitetty Sosiaalitaitojen hyvinvointikyselyllä sekä Järvenpään varhaiskasvatuksen laatukselyillä. Tulokset on tiivistetty seuraavalla tavalla (Kuva 4):

PIENET LAPSET

- Lapset viihtyvät päivähoidossa; kavereiden kanssa leikkiminen, liikkuminen ja retket sekä ohjattu toiminta koetaan mukaviksi asioiksi.
- Ikävät asiat päivähoidossa liittyivät kiusaamiseen; tönimiseen, lyömiseen ja leikkien ulkopuolelle jättämiseen.
- Kotona lapsille mieluisinta tekemistä on leikkiminen ja yhdessäolo kavereiden ja erityisesti aikuisten kanssa. Lapselle on tärkeää, että perhe ylipäättään viettää kotona yhdessä aikaa.
- Ikävin asia kotona on riitely ja pelottaviksi asioiksi koettiin mm. pimeä ja haamut.

Kuva 4. Pienten lasten hyvinvoinnin tila (Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointi 2015, 6).

Hyvinvoinnin keskeisiä haasteita ovat lasten käytöshäiriöiden ja psyykkisen oireilun lisääntyminen sekä erityistä tukea tarvitsevien lasten määrän kasvu esi- ja perusopetuksessa. Haasteena on myös pienten lasten psykiatristen palveluiden tarpeen lisääntyminen. Myös lastensuojelullisten palvelujen tarve on suuri ja hyvin monimuotoinen. Varhaisella tuella ja puutumisella pyritään suunnitelman mukaan ennaltaehkäisemään ongelmien syntymistä ja vähentämään tuen tarvetta. Hyvinvointisuunnitelmassa lasten päivähoito nähdään perheiden hyvää arkea edistävänä hyvinvoinnin peruspalveluna. (Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointi 2015, 8, 10-11.)

Lähivuosien toimintaa ohjaaviksi tavoitteiksi ja toimenpiteiksi on määriteltä muun muassa vanhempien ja perheiden verkostoituminen päiväkodeissa, lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen, varhaisen tuen ja matalan kynnyksen palvelujen saatavuus myös päivähoidossa, varhaiskasvatustalakea noudattavat palvelut, esiopetuksen opetussuunnitelman käyttöönotto sekä Turvallisin mielin -hankkeen laajeneminen koskemaan koko varhaiskasvatusta. (Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointi 2015, 15-16.)

5 LASTEN MIELEN HYVINVOINNIN TUKEMINEN VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuksessa työn tärkein laatutekijä on kasvattaja, joka kykenee reflektoimaan omaa työtään, ymmärtää tekemänsä työn merkityksen ja osaa jakaa ajatuksiaan ja kokemuksiaan muiden kanssa (Järvinen & Mikkola 2015, 10). Puroilan ja Estolan (2012, 23) mukaan kansainvälisessä tutkimuskeskustelussa kasvatuksen keskeisimpänä päämääränä ja kasvatusinstituutioiden laadun kriteerinä pidetään lasten hyvinvointia. Vaikka hyvinvoinnin käsitteellinen määrittely ja sen tutkiminen ovat osoittautuneet haasteellisiksi, on varhaiskasvatuksen ensisijaiseksi tehtäväksi suomalaisessa kontekstissa määritelty lasten hyvinvoinnin edistäminen. Lasten kanssa työskentelevien voidaan sanoa olevan lasten mielenterveyden kannalta yhteiskuntamme tärkein ammattiryhmä (Marjamäki ym. 2015, 7). Varhaiskasvatuksen laatu määrittelee sen, miten positiivisiin tuloksiin lasten hyvinvoinnin ja oppimisen edellytyksien suhteen voidaan päästä (Marcon 1999, 358).

Vuorovaikutus toisten lasten kanssa on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen arjessa. Tärkeää on myöskin varhaiskasvattajien kyky sensitiiviseen vuorovaikutukseen ja taito rakentaa lapsille innostava ja turvallinen oppimisympäristö. Näiden tekijöiden kokonaisvaikutuksesta syntyy lapselle hänen kehityksensä kannalta merkityksellisiä oppimiskokonaisuuksia, jotka taas tuottavat osaltaan hyvinvointia. (Karila 2016, 42; Ahonen 2015, 46.)

Kuten aiemmin on todettu, on lasten hyvinvointi ollut yhteiskunnallisen keskustelun lisäksi runsaasti esillä useiden eri tieteenalojen tutkimuksessa. Tästä johtuen hyvinvointia on käsitteellistetty tutkimuksissa hyvin eri tavoin ja sitä on lähestytty erilaisista teoreettis metodologisista viitekehyksistä käsin. Usein lasten hyvinvointiin on tutkimuksessa kuitenkin liitetty psyykinen hyvinvointi, perustarpeiden tyydyttäminen ja sosiaaliset suhteet. Tutkimusten metodologinen painopiste on ollut lasten hyvinvointia kuvaavien indikaattorien kehittämisessä ja hyödyntämisessä. Tavoitteena on ollut muun muassa systematisoidun tiedonkeruun lisäksi luoda perustaa hyvinvoinnin kansainväliselle vertailulle. Varhaiskasvatuksen osalta suomalaisen indikaattoritutkimuksen ongelmallisuus piilee siinä, että kaikkein nuorimpien lasten hyvinvointia koskeva tutkimustieto on melko vähäistä. Lasten hyvinvointi-indikaattoreita kehitellyt työryhmä onkin todennut, että alle kouluikäisten ja alakouluikäisten terveydestä ja hyvinvoinnista ei ole juuri lainkaan saatavilla indikaattoreiden lähteeksi kelpaavaa tietoa. (Puroila & Estola 2012, 23-24.)

Varsinkin USA:ssa ja Australiassa on 1970-luvulta lähtien tutkittu varhaiskasvatuksen pitkäaikaista vaikutusta lapsen kehitykseen. Suomessa ja muualla Euroopassa varhaiskasvatuksen vaikutuksia ei juurikaan ole tut-

kittu. (Karila 2016, 12-13; Keltikangas-Järvinen 2010, 200.) Varhaiskasvatuksen vaikuttavuuden tutkimusta on tehty erityisesti kohdistuen lasten kognitiivisessa kehityksessä ja niin sanotuissa akateemisissa sekä sosiaalisissa taidoissa havaittuihin muutoksiin. Lapsen kehityksen moniulotteisuudesta ja monien tekijöiden yhteisvaikutuksesta johtuen tutkijat muistuttavat, että selkeiden syy-seuraussuhteiden osoittaminen ei aina ole mahdollista vaan tulisi ennemminkin puhua seuraamuksista ja niiden tarkastelusta. Suurin osa suomalaisesta varhaiskasvatuksen vaikutuksia koskevasta tutkimuksesta on tehty lasten näkökulmasta erilaisia menetelmiä käyttäen. Viime vuosina Suomessa on tehty melko runsaasti tutkimusta, joissa lasten toimijuus ja osallisuus ovat olleet vahvasti huomion keskiössä. Tutkimustulokset osoittavat lasten arvostavan eniten leikin, liikkumisen ja kaverisuhteiden merkitystä. Mielekäs toiminta hyvien ystävien kanssa tuottaa onnellisuuden kokemuksia ja hyvinvointia. Aikuisilta lapset odottavat paitsi näiden asioiden mahdollistamista, myös välittävää huolenpitoa. (Karila 2016, 11-14.)

Lasten näkökulman lisäksi on tutkimusta tehty myös lastentarhanopettajien kokemuksista omasta toiminnastaan päiväkodissa. Rouvisen (2007, 82-91) väitöskirjan yhtenä tutkimustehtävänä oli selvittää, minkälaisia käsityksiä lastentarhanopettajilla oli toimintansa arvoperustasta. Tulosten mukaan työtä ohjaaviin humaaneihin arvolähtökohtiin luokiteltiin toisten kunnioittaminen ja erilaisuuden hyväksyminen. Myös ihmisen yksilöllisyys ja ainutkertaisuus korostuivat lastentarhanopettajien kokemuksissa. Rouvinen toteaa, että kyetäkseen hyväksymään erilaisuutta ja kunnioittamaan ihmisten yksilöllisyyttä on ensin ymmärrettävä oma ainutkertaisuutensa. Rouvisen mukaan hyvässä vuorovaikutussuhteessa kasvattaja viestii ympärilleen avoimuutta, luottamusta ja turvallisuutta luoden samalla perustaa lapsen empatian ja tunne-elämän kehitykselle.

Peltoniemi (2015) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut opettajaopiskelijoiden valmiuksia opettaa mielenterveystaitoja alakoulussa. Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että opettajaopiskelijat kokivat saaneensa koulutuksen kautta vain heikot valmiudet mielenterveystaitojen opettamiseen. Mielenterveystaitojen opettamista pidettiin kuitenkin hyvin tärkeänä ja sen toivottiin tulevan osaksi opettajien koulutuskokonaisuutta. Myös Hentilän (2011, 30, 38, 40) pro gradu -tutkielma lähestyy lasten mielenterveyden tukemista opettajien näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitettiin yläasteen terveystiedon opettajien kokemuksia tiedollisten, taidollisten ja asenteellisten valmiuksien kehittymisestä. Opettajat olivat osallistuneet Suomen Mielenterveysseuran Peruskoululaisten mielenterveystaidot -hankkeeseen liittyviin Mielen hyvinvoinnin opettajakoulutuksiin. Tulokset osoittivat, että opettajien aikaisemmat tiedot ja kokemukset lasten mielenterveyttä koskien syvenivät ja saivat uudenlaisia merkityksiä. Opettajat kokivat mielen hyvinvoinnin liittyvän kokonaisvaltaisesti ihmisen terveyteen ja ymmärsivät, että mielen hyvinvointia voi opettaa ja harjoitella siten myös itse. He myös sisäistivät, että ilman mielen hyvinvointia ihminen ei kykene

nauttimaan fyysisestä terveydestään eikä luomaan tai ylläpitämään sosiaalisia suhteita. Mielen hyvinvointi koettiin terveystiedon opetuksen tärkeimmäksi osaksi, punaiseksi langaksi, jonka ympärille lähes kaikki terveystiedon osa-alueet kietoutuvat.

Tässä luvussa lasten mielen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä on pohdittu varhaiskasvatuksen arjesta käsin. Ne liittyvät hyvin läheisesti toisiinsa ja välillä niiden erottaminen toisistaan on hankalaa. Kirjoituksen tarkoituksena on tuoda selkeästi esille näiden päiväkodin arjessa ilmenevien asioiden ja toimintojen merkitystä lapsen mielen hyvinvoinnin kannalta. Vaikka nämä päiväkodin arjessa tapahtuvat asiat ovatkin pilkottuina pieniin, yksittäisiin osiin, on ytimessä pohjimmaisena kantavana ajatuksena varhaiskasvatuksen pedagogiikka, jonka ympärille koko päivä rakentuu. Lapsen mielen hyvinvoinnin tukeminen ei siis tapahdu ainoastaan yksittäisessä hetkessä, vaan lapsen päivä tulisi ymmärtää kokonaisuutena ja kasvattajan ennemminkin lähtökohtaisesti miettiä omaa toimintaansa ja rooliaansa arjen kulussa. Jako seuraaviin kappaleisiin ainoastaan osoittaa sen, että kaikki osa-alueet liittyvät toisiinsa ja toimintaa suunniteltaessa niitä ei ole tarkoituksenmukaista erottaa toisistaan.

5.1 Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot

Vuorovaikutusta tapahtuu päiväkodin arjessa usealla tasolla; aikuisen ja lapsen kesken, ryhmätilanteissa, lasten vertaissuhteissa sekä aikuisten keskinäisessä kanssakäymisessä. Olennaista on, että jokaisella tasolla kunnioitetaan molempien osapuolien aloitteita ja näkökulmia. On myös muistettava, että vastuu vuorovaikutuksesta on aina aikuisella, vaikka kyse onkin vastavuoroisuudesta. (Roos 2016, 55.) Vuorovaikutuksen laatu on yksi keskeisimmistä varhaiskasvatuksen laadun ja lapsen emotionaalisen hyvinvoinnin tekijöistä (Ahonen 2015, 70-71; Hännikäinen 2013, 51). Keskeistä lapsen ja kasvattajan välisessä vuorovaikutuksessa on intersubjektiivisuus, sellainen keskinäissuhde, jossa rakennetaan yhteistä ymmärrystä vahvistaen samalla lapsen perusluottamusta sekä edistetään hänen oppimistaan ja kehitystään. Pienen lapsen ja kasvattajan välinen intersubjektiivisuus on yhteydessä kasvattajan fyysiseen ja psyykkiseen läsnäoloon ja läheisyyteen, jaettuun huomioon, tarkkaan havainnointiin ja sensitiivisyyteen eli kasvattajan kykyyn tulkita lapsen viestejä. (Hännikäinen 2013, 50-52.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 29) vuorovaikutusta on kuvattu yhteisön toimintakulttuurissa sen jäsenten keskinäisenä kunnioituksena ja arvostavana yhteistyönä. Varhaiskasvatuksessa tulisi kannustaa myös lapsia hyvään vuorovaikutukseen ja ryhmän jäsenenä toimimiseen. Henkilöstö tukee lapsia vertaissuhteiden luomisessa ja ystävyyssuhteiden ylläpitämisessä. Ympäristön turvallisuutta kuvastaa kasvattajien rooli ristiriitatilanteisiin puuttumisessa ja ratkaisemisessa.

Lapsi kehittyy vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Jokainen kohtaaminen vaikuttaa uusien aivorakenteiden ja hermostollisten yhteyksien syntymiseen. Vuorovaikutuksessa lapsi saa arvokasta tietoa itsestään, ympäröivästä maailmasta sekä itsestään sen osana. (Mäkelä, luento 10.9.2016; Aro 2013, 22.) Yksi aivojen tärkeimmistä tehtävistä on vastavuoroinen viestintä ja ihmisen ohjaaminen toimimaan saadun informaation mukaan. Sosiaalisen viestinnän välineinä toimivat ilmeet, eleet, asennot, kieli sekä erilaiset äänensävyt tai äänneet. (Mäkelä, luento 10.9.2016.) Sosiaalinen kompetenssi eli sosiaalinen osaaminen koostuu taidoista kuten kyvystä toimia erilaisissa tilanteissa joustavasti – omista tavoitteista mahdollisuuksien mukaan kiinni pitäen, mutta samalla ylläpitäen myönteistä yhteyttä toiseen tai ryhmään. Sosiaalista osaamista on mahdollista arvioida aidosti vain, jos on nähnyt toisen toimivan erilaisissa tilanteissa ja rooleissa ja tuntee näiden ympäristöjen sosiaaliset normit ja osaa suhteuttaa toiminnan niihin. Lapsen kohdalla sosiaalinen kompetenssi näkyy muun muassa pääsynä mukaan leikkeihin ja kykynä neuvotella itselleen mieluisa leikkirooli. Lapsen sosiaaliset taidot ovat yhteydessä itsesäätelytaitoihin ja sosio-emotionaalisiin taitoihin. (Poikkeus 2013, 86-87.)

Sosiaalisten taitojen oppiminen tapahtuu siis päivittäisessä vuorovaikutuksessa, jolloin lapsi saa kokemuksia siitä, kuinka ryhmässä toimitaan. Lapsi sisäistää normeja ja rajoja sekä oppii tunnistamaan ja ymmärtämään erilaisia tunteita. Taitojen kehittyminen mahdollistaa yhdessä tekemisen ja leikin, joka tuo lapselle iloa ja tyydytystä. Näillä on suora yhteys lapsen hyvinvointiin ja oppimiseen. (Järvinen & Mikkola 2015, 25.) Päiväkotiryhmissä toteutettujen havainnointitutkimusten perusteella tiedetään, että lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä edesauttaa tunnetason tueltaan vahva vuorovaikutusympäristö, jossa sekä lasten keskinäissuhteet että lasten suhteet kasvattajaan sisältävät voittopuolisesti myönteisiä tunteita, arvostusta sekä toisten huomioimista (Poikkeus 2013, 98). Tutkimustulokset osoittavat myös sen, että varhaisen vuorovaikutuksen laadulla on merkittäviä vaikutuksia lapsen myöhemmän koulumenestyksen kannalta. Häiriökäyttäytymiseen taipuvaisilla lapsilla on suurempi todennäköisyys joutua ongelmiin opettajansa kanssa ja lisäksi negatiivisella opettaja-oppilas-suhteella on taipumus jatkua kautta koulu-uran. Kasvattajan ja opettajan tietoisuus oman käyttäytymisensä vaikutuksista on oleellisessa roolissa, jos opittuja käyttäytymismalleja halutaan lähteä muuttamaan. (Sutherland, Conroy, Abrams & Vo 2010, 71-72.)

Sosiaaliset taidot yhdistetään usein kognitiivisiin taitoihin kuten ongelmanratkaisukykyyn, taitoon selvittää tilanteita ja löytää erilaisia vaihtoehtoja. Erona kuitenkin on se, että sosiaaliin taitoihin liittyy kiinteästi eettinen ja moraalinen aspekti. Ei siis riitä, että ratkaisu on tehokas ja toimiva, sen täytyy olla myös eettisesti ja moraalisesti hyväksyttävä. Varhaiskasvatuksen rooli onkin tukea lasta oppimaan ryhmässä ja yhteisössä hyväksyttävät keinot selviytyä erilaisista tilanteista. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23.)

Erityisen paljon sosiaaliset taidot kehittyvät kolmen ja seitsemän ikävuoden välillä. Varhaiskasvatuksen roolia sosiaalisten taitojen oppimisessa ei voi siis sivuuttaa. Tutkimusten mukaan lapsen sosiaalinen asema lapsiryhmässä vaikuttaa kehitykseen monella tapaa. (Järvinen & Mikkola 2015, 28.) Tiedetään, että sosiaalinen status on kerran muodostuttuaan hyvinkin pysyvä (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 105). Lapsiryhmässä, turvallisessa ja lasta arvostavassa ympäristössä, lapsen on mahdollista oppia erilaisia sosiaalisia taitoja kuten empatiakykyä, yhteistyötaitoja, neuvottelutaitoja sekä itsesäätelyä. Ryhmään kuulumisen tunne ja kokemus omasta kyvystä toimia toisten lasten kanssa muodostavat lapselle käsitystä siitä, millaisena muut hänet kokevat. Kasvattajan rooli korostuu lasten keskinäisten suhteiden tukemisessa ja vakauttamisessa sekä ristiriitojen selvittämisessä ja ennaltaehkäisyssä. Näin kyetään varmistamaan, että jokainen lapsi saa onnistumisen kokemuksia omassa vertaisryhmässään. (Järvinen & Mikkola 2015, 28, 33.)

Ryhmäkoko ja siihen liittyvien sosiaalisten suhteiden määrää on tutkimuksissa pidetty varhaiskasvatuksen laadun kriteerinä ja yhtenä lapsen hyvinvoinnin rakentajana. Tutkimukset ovat osoittaneet, että sosiaalisten suhteiden laadulla, kuten määrälläkin, on keskeinen vaikutus lapsen hyvinvoinnin kannalta. Lapsen ja aikuisen välisen suhteen kannalta merkityksellisiä tekijöitä ovat vuorovaikutuksen intensiivisyys, yksilöllisyyden huomiointi, emotionaalisuus sekä fyysinen läheisyys. Esimerkiksi emotionaalinen laiminlyönti, kuten lapsen tarpeiden huomiotta jättäminen, voi vaarantaa aivojen normaalin kehityksen ja hidastaa sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen oppimista. Aikuisen tapa ohjata ja hoitaa lasta muokkaa tämän kehitystä siis joko positiiviseen tai negatiiviseen suuntaan. (Puroila & Estola 2012, 32-35; Suhonen ym. 2014, 185.)

Varhaiskasvatuksen laadusta ei voida puhua kiinnittämättä huomiota vuorovaikutukseen. Vuorovaikutuksen laatu pitää sisällään sosiaalisen, emotionaalisen, fyysisen ja ohjauksellisen ulottuvuuden, jotka yhdessä toimivat laadun kriteereinä ja joiden keskinäinen tasapaino on laadun toteutumisen edellytyksenä. Aikuinen on aina päävastuussa vuorovaikutuksen laadusta. Suomalaisessa tutkimuksessa varhaiskasvattajien ja lasten välinen vuorovaikutuksen luonne on todettu yleisesti ottaen myönteiseksi, mutta poikkeuksiakin löytyy. Osassa tutkimuksista vuorovaikutuksen laatu vaihtelee selkeästi eri varhaiskasvattajien välillä ja tilanteista riippuen samankin kasvattajan kohdalla. (Ahonen 2015, 48, 49, 52.) Mäkelä (luento 10.9.2016) painottaa varhaiskasvattajan roolia ja taitoa kiusaamiskierteen alkamisen ehkäisemisessä. Hänen mukaansa ihmisellä on synnynnäinen auttamishalu, mutta sekin on taito, joka vaatii harjaantumista. Kasvattajan rooli astuu kuvaan siinä vaiheessa, kun opitaan, miten auttamiseen suhtaudutaan ja kenelle apua tarjotaan. Usein kohdataan tilanteita, joissa lasten välillä auttamisen halu on hyvin valikoivaa. Lähtökohtaisesti sitä, joka on esimerkiksi kiusannut toista, ei auteta. Tämä voi synnyttää syrjään jättämisen kehän, ellei lapsiryhmää osata ohjata oikein.

Vuorovaikutusta tapahtuu sekä kahdenkeskisissä, kasvattajan ja lapsen välisissä, sekä suuremmissa ryhmätilanteissa. Kaikki vuorovaikutuksen muodot ovat merkityksellisiä lapsen kehityksen kannalta. Ryhmässä työskentely opettaa lapselle sosiaalisia taitoja ja sitä, miten työskennellään yhdessä useamman yksilön kanssa. (Ahonen 2015, 49.) Sosiaalisten taitojen opettelu on merkityksellistä lapsen mielen hyvinvoinnin kannalta. Pienen lapsen kokemusmaailmassa joukkoon kuuluminen on inhimillinen perustarve ja jokaisella on lähtökohtainen pyrkimys tulla hyväksytyksi joukkoon. Varhaiskasvatuksen moraalinen itseisarvo on varmistaa kaikille lapsille tunne joukkoon kuulumisesta. Syrjään joutuminen uhkaa lapsen parasta. Tutkimusten mukaan syrjään jättävä kiusaaminen alkaa usein jo päiväkodissa ja jatkuu lapsen siirtyessä kouluun. (Mäkelä, luento 10.9.2016.) Päivähoidossa lapset luovat helposti pysyviä mielikuvia toisistaan. Kun lapsen sosiaalinen asema on syntynyt, on sillä yleensä taipumus olla pysyvä. Tämä sosiaalinen status siirtyy helposti lapsen mukana päivähoidosta koulumaailmaan ja toimipa torjuttu lapsi miten tahansa, ei käytöksen muuttaminen usein johda kovinkaan helposti sosiaalisen roolin muutokseen. Syntynyt mielikuva määrittelee ihmisen myöhempää sosiaalista käyttäytymistä. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 105-106.)

Ihminen on hyvin herkkä havaitsemaan, milloin hänen viesteihinsä ei vastata. Tutkimukset osoittavat, että syrjään jättävä kiusaaminen ja torjutuksi joutuminen ovat riskejä kehitykselle johtaen muun muassa yksinäisyyteen, eristäytymiseen ja kiusatuksi joutumiseen. Tuntemukset lisäävät pahanthahtoista ajattelua saaden samat aivoalueet hälyttämään kuin fyysisessä kivussa. Tästä pahimmillaan ja tilanteen jatkuessa seurauksena on vihamielisyyden tunteita sekä masennusta. (Mäkelä, luento 10.9.2016; Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 105.) Muun muassa Minkkinen (2015, 67-68, 76) on väitöskirjassaan tutkinut lasten sosiaalisten suhteiden yhteyttä emotionaaliseen hyvinvointiin ja kouluviihtyvyyteen. Minkkinen analysoi 9-12 -vuotiaiden lasten emotionaalista hyvinvointia kahden vastemuuttujan, kouluviihtyvyyden ja masennusoireiden, avulla. Tutkimustulokset osoittivat, että sosiaalisilla suhteilla oli suora yhteys oppilaiden kokemaan hyvinvointiin ja kouluviihtyvyyteen. Vastaavasti koulukiusatuksi joutuminen ja opettajalta saatu heikko tuki olivat yhteydessä oppilaan masennusoireisiin. Minkkinen pitää kouluviihtyvyyden tutkimusta merkittävänä, koska suomalaislapset viihtyvät tutkimusten mukaan koulussa huonommin verrattuna muihin Euroopan ja Pohjois-Amerikan maihin, mutta syytä tähän ei ole tyhjentävästi onnistuttu selvittämään.

5.2 Sensitiivisyys

Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa muilta ihmisiltä saatu hoiva ja huolenpito. Mitä pienempi lapsi, sen kriittisempää huolehtivien aikuisten hoiva on sekä fyysisen hyvinvoinnin että kognitiivisten ja emotionaalisten tarpeiden kannalta. Kiintymyssuhdeteoriassa on kiinnitetty erityistä huomiota lapsen ja häntä hoitavan läheisen aikuisen väliseen vuorovaikutukseen. Teorian mu-

kaan lapsen kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana saadut hoivakokemukset määrittelevät sen, millaiseksi lapsen perusturvallisuuden tunne muodostuu. Tämä taas vaikuttaa siihen, miten lapsi kokee erotilanteet jäädessään esimerkiksi päiväkotiin, tai siihen, uskaltaako lapsi tutkia luottavaisesti ympäristöään vai onko hän epävarma turvallisuudestaan ja saamastaan hoivasta. (Minkkinen 2015, 29-31; Mikkola & Nivalainen 2010, 21.) Turvallisen kiintymyssuhteen myötä lapsi sisäistää oletuksen, että joko aikuinen vastaa hänen tunnetarpeisiinsa tai sitten hän itse voi säädellä tunteitaan keinolla, jotka on omaksunut hoitajaltaan (Laakso 2013, 72).

Päivähoidon alkaessa on kasvattajan luotava lapseen luottamuksellinen suhde, jonka perustana on huoltajan ja lapsen välinen vuorovaikutus- ja kiintymyssuhde. Tässä vaiheessa myös kodin ja päivähoidon yhteistyöllä on valtavan suuri merkitys lapsen kannalta. Sujuessaan se luo turvallisuutta ja jatkuvuutta lapsen elämään. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 18) korostetaan lapsen oikeutta mahdollisimman pysyviin vuorovaikutussuhteisiin varhaiskasvatushenkilöstön kanssa. Myös Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelmassa (2006, 21) on huomioitu pyrkimys mahdollisimman pysyviin hoitosuhteisiin ja jatkuviin ihmissuhteisiin.

Kiintymyssuhdeteoriaan pohjautuvat tutkimukset osoittavat yksiselitteisesti sen, että lapsena koetun vuorovaikutuksen laadulla on pitkäkestoiset vaikutuksen terveen itsetunnon kehittymisen kannalta. Tutkimukset osoittavat, että lapsen kehityksen kannalta merkityksellistä on luottamuksellinen ja lämmin suhde häntä hoitavaan henkilöön. Vanhemman tai muun lasta hoitavan henkilön suhtautuminen lapsen sanallisiin ja sanattomiin viesteihin, hänen empatiakykynsä sekä taito sensitiivisen tunnesiteen luomiseen ovat avainasemassa lapsen kiintymyssuhteiden sekä aivojen kehityksen kannalta. (Hoffman, Marvin, Cooper & Powell 2006, 1017-1018; Kalland 2011, 157.)

Sensitiivisyydellä tarkoitetaan vanhemman kykyä aistia lapsen tarpeita ja vastata niihin oikea-aikaisesti sekä tavalla, joka on sopuinnussa lapsen ilmaisun ja tunnetilan kanssa (Laakso 2013, 64). Ahonen (2015, 46-48, 34-35, 55) on väitöskirjassaan todennut lapsen ja varhaiskasvattajan välisen myönteisen vuorovaikutuksen vaikuttavan merkittävästi lapsen sosiaalis-emotionaaliseen kehitykseen sekä kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Ahosen mukaan kieli on keskeisin vuorovaikutuksen väline, mutta lähes yhtä suuren merkityksen saavat ilmeet ja eleet, joista yhdessä ilmapiirin kanssa muodostuu nonverbaalinen eli sanaton kommunikaatio. Hän toteaa, että kasvattajan valinnoilla kohdata tai olla kohtaamatta lapsen viestejä on kauaskantoisia vaikutuksia lapsen kehitykseen. Aikuisten tapa viestiä on usein verbaalinen, kun taas lapsen vuorovaikutustapa on paljon kokonaisvaltaisempaa. Hyvässä, vastavuoroisessa suhteessa kasvattajan on mahdollista havaita ja tunnistaa lapsen joskus jopa epämääräisiäkin emotionaalisia viestejä.

Myös lastenpsykiatri ja THL:n lasten, nuorten ja perheiden yksikön erityisasiantuntija Jukka Mäkelä (luento 10.9.2016) on todennut sanattoman viestinnän merkityksen lapsen kohtaamisessa. Kasvattajalla tulee olla taito ja kyky havaita lapsen aloitteet ja viestit ja vastata niihin toimintaa tukevalla tavalla. Mäkelä nimittää tätä pedagogiseksi sensitiivisyydeksi. Hänen mukaansa lapsi tulkitsee jatkuvasti kasvattajan ilmeitä ja eleitä ja kykenee toisinaan näkemään pelkästään jo aikuisen asennosta, onko tämä läsnä ja kuunteleeko. Pienellä rauhoittavalla kosketuksella voi saada aikaan saman vaikutuksen kuin puheella, jos tarkoituksena on esimerkiksi tyyntyttää rauhatonta lasta ja palauttaa tämä yhteistoiminnan pariin. Hännikäinen (2013, 51) onkin kuvannut aikuisen sensitiivisyyden lasta kohtaan ilmenevän muun muassa katsekontaktina, myönteisinä eleinä, ystävällisenä äänensävyinä, lämmön ja hellyyden osoituksina sekä lapsen arvostamisena ja kunnioittamisena. Sensitiivinen kasvattaja hänen mukaansa kuuntelee ja vastaa lapselle, eläytyy tämän tarpeisiin ja huolenaiheisiin ja antaa kannustavaa palautetta tämän suorituksista.

Suomalaisen varhaiskasvatuksen kokonaisuuden muodostavat hoito, kasvatus ja opetus ja ydinajatuksena onkin, ettei näitä kolmea erotettaisi toisistaan, vaan ymmärrettäisiin jokaisen päivittäisen hetken tarjoama mahdollisuus pedagogiseen kohtaamiseen, jossa nämä kolme tavoitetta toteutuvat yhdessä ja jopa samanaikaisesti. (Roos 2016, 52.) Tutkimuksen mukaan kasvattajan ja lapsen välinen aito kohtaaminen tapahtuukin tavallisimmin luonnollisessa, spontaanissa arjen tilanteessa. Tällaisia tilanteita harvoin ovat ennalta suunnitellut, opetuksellisesti tavoitteelliset tilanteet tai tuokiot. Hetket saattavat olla hyvinkin lyhyitä kohtaamisia, joissa kasvattaja vastaa lapsen tarpeisiin tai osoittaa kiinnostusta lapsen asiaan. Näiden hetkien merkityksellisyys lapselle on kuitenkin sanoinkuvaamattoman suuri. Lapsen tulisi suhtautua kunnioittavasti. Arvostava kohtaaminen ei ole ainoastaan aikuisten välisen vuorovaikutuksen piirre, vaan sen tulisi toteutua myös aikuisen ja lapsen välillä. Varhaiskasvattaja kykenee toiminnallaan antamaan lapselle ja tämän ilmaisulle arvon, kokemuksen omasta merkityksellisyydestä ja sisäisestä hyväksynnästä. (Mäkelä, luento 10.9.2016.)

5.3 Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö

Myös vanhempien saaminen mukaan mielenterveyden edistämistä koskevaan keskusteluun on tärkeää. Mielenterveyden suojatekijöitä voidaan vahvistaa keskustelemalla lasta koskevista asioista perheen kanssa. Samalla voidaan selvittää mahdollisia riskitekijöitä jo varhaisessa vaiheessa ja pyrkiä näin vähentämään niiden vaikutusta. (Marjamäki ym. 2015, 13-14.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstön ja perheiden välisen yhteistyön toimivuudella on tutkitusti vaikutusta lasten hyvinvointiin. Esimerkiksi Perheet 24/7 -hankkeessa epätyypillistä työaikaa tekevien vanhempien kokemuksia kas-

vatusyhteistyöstä tutkinut työryhmä totesi, että vanhempien voimakkaasti stressikokemukset eivät olleet yhteydessä lasten hyvinvointiin tapauksissa, joissa kasvatusyhteistyön koettiin toimivan varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja vanhempien kesken hyvin. Toimiva kasvatusyhteistyö voi ehkäistä vanhempien kokeman stressin kielteisiä vaikutuksia lapsen hyvinvoinnille. (Karila 2016, 41.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 32-33) on vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteeksi kirjattu yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Yhteistyössä pyritään vuorovaikutuksellisuuteen ja toteutuakseen se edellyttää henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan erityisesti lasten yksilöllisyys ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Kannustavat ja lapsen kehitystä myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä päivittäisten tapahtumien ja kokemusten jakamisessa. Yhteiset havainnot ja keskustelut luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Myös varhaiskasvatuslainsäädäntö tuottaa uusia vaateita vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Varhaiskasvatuslaki (580/2015 7b§) painottaa vanhempien osallisuutta oman lapsensa kasvatukseen lisäksi myös laajemmin varhaiskasvatusta koskevien käytäntöjen kehittämiseen sen säännöllisessä suunnittelussa, toteutuksessa sekä arvioinnissa. Anja Rantala on määritellyt vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön joko asiantuntijalähtöiseksi tai perhelähtöiseksi. Asiantuntijalähtöinen yhteistyö korostaa hänen mukaansa koulutuksessa saadun osaamisen kautta hankittua ammattilaisen roolia perheen tukemisessa ja opastamisessa. Perhelähtöinen työtapana taas määrittelee lapsen ja perheen hyvinvoinnin nivoutuvan kiinteästi yhteen. Se tuo esiin vanhemmat lastensa asiantuntijoina ja varhaiskasvattajat alan erityisosaajina. (Pihlaja, Kinon & Mäntymäki 2010, 191.)

5.4 Tunteiden ilmaisu ja itsesäätely

Varhaiskasvatusikäisten lasten sosiaalisten taitojen opetteluun liittyy vahvasti myös itsesäätelytaitojen harjoittelu. Itsesäätelytaidoilla tarkoitetaan lapsen kykyä säädellä omia tunteitaan ja tunteista lähtöisin olevaa käyttäytymistään. Ilman kykyä säädellä omia tunteitaan ei lapsi kykene rakentamaan sosiaaliseen kanssakäymiseen. (Järvinen & Mikkola 2015, 28; Ahonen 2015, 32-33.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 23) lapsen tunnetaitojen on nähty vahvistuvan lapsen harjoitellessa kasvattajan tuella havaitsemaan, tunnistamaan ja nimeämään erilaisia tunteita.

Itsesäätelytaitoihin liittyy ymmärrys siitä, millainen käyttäytyminen on missäkin tilanteessa soveliaista ja tarkoituksenmukaista. Taitojen kehittyessä lapsi kykenee vuorovaikutukseen myös kokiessaan voimakkaita tunteita. Harjoitellessaan lapsi tarvitsee kuitenkin vielä vahvasti kasvattajan apua ja tukea. Aikuisen esimerkin avulla lapsi oppii, että kaikki tunteet ovat

sallittuja, mutta niiden ilmaisutapaa täytyy harkita tilanteesta riippuen. Itsesäätelytaitojen myötä lapsi oppii tunnistamaan omia tunteitaan ja yhdistämään omaa käyttäytymistään niihin. Tällä on merkitystä muun muassa lapsen sosiaalisten suhteiden luomisen ja ylläpitämisen kannalta. (Ahonen 2015, 33-34.)

Itsesäätelyn näkökulmasta kasvattajan toiminnan olennaisimpia piirteitä on heidän herkkyytensä aistia lapsen tarpeita ja vastata niihin oikea-aikaisesti, ohjaus- ja kasvatukseen lämpimyyttä tai ankaruutta sekä ohjaukselliset, joilla tuetaan lapsen kognitiivista kehitystä kuten tarkkaavaisuutta (Laakso 2013, 64). Ahonen (2015, 55) on väitöskirjassaan todennut, että korkean itsesäätelykyvyn omaavilla lapsilla on usein läheisempi suhde kasvattajan kanssa kuin niillä lapsilla, joilla alhaisten itsesäätelytaitojen vuoksi syntyy usein konfliktitilanteita kasvattajien kanssa.

5.5 Arjen rytmi

Hyvä ja tasapainoinen arki on lapselle tärkeää. Mitä pienempiä lapset ovat, sitä suurempi osuus varhaiskasvatuksesta toteutuu perushoidollisina tilanteina ja juuri ne luovat pohjan lapsen hyvinvoinnille. Kiireettömät ja myönteiset hoitotilanteet vastaavat lasten emotionaalisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin ja vahvistavat näin lapsen kokemusta turvallisuudesta. (Arjen ylistys 2006, 8.) Isompien lasten kanssa voidaan yhdessä käsitellä heidän hyvinvointiaan edistäviä arjen asioita kuten lepoa, ravintoa, liikuntaa ja mielen hyvinvointia (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 23), jolloin myös osallisuuden tavoitteiden toteutuminen mahdollistuu. Osallisuutta on käsitelty seuraavassa luvussa.

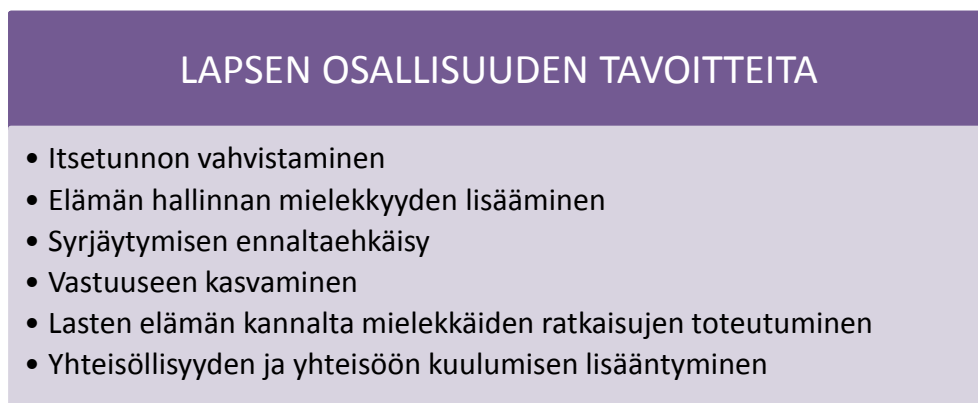
Ihmisten, asioiden ja tapahtumien tuttuus ja toistuvuus luovat turvallisuutta, varmuutta ja ennakoitavuutta. Varhaiskasvatuksen selkeä struktuuri ja toiminnan johdonmukaisuus tukevat lapsen oppimista ja muistin kehittymistä. Arjen ennakoitavuus antaa lapselle mahdollisuuden suunnitella omaa toimintaansa ja tekemisiään. Myös ryhmän yhteiset säännöt ja sopimukset luovat turvallisuutta, joiden varassa lapsen on helpompi tehdä itseään koskevia valintoja. (Järvinen & Mikkola 2015, 26.)

Säännöllisen päivärytmin luodessa ennakoitavuutta, mahdollistuu lapsen huomion kiinnittyminen hänen kannaltaan tärkeisiin asioihin kuten kaverihin ja leikkeihin (Kosonen, luento 19.9.2015; Arjen ylistys 2006, 8). Rutiinit ja arjen ennakoitavuus tarjoavat lapsille myös mahdollisuuksia onnistua ja ilahduttaa aikuisia. Kun lapsi tietää, mitä häneltä odotetaan ja miten missäkin tilanteessa tulee toimia, on hänen helpompi käyttäytyä odotusten mukaisesti. Näin aikuiselle taas tarjoutuu mahdollisuuksia antaa myönteistä palautetta. (Marjamäki ym. 2015, 74; Kosonen, luento 19.9.2015.)

5.6 Osallisuus

Osallisuuteen liittyvä ajatus pedagogiikan demokraattisuudesta. Kasvattajan suhtautumistavassa lapseen tulisi näkyä kunnioitus lapsen mielipiteitä ja kokemuksia kohtaan. Lasten vaikutusmahdollisuudet ja näkemysten ilmaiseminen eivät ole pelkästään lapsen oikeuksia vaan myöskin edellytyksiä lapsen oppimisprosessin ja demokraattisten periaatteiden kehittymiselle. (Niikko 2009, 72.) Roos (2016, 52) sanookin lapsilähtöisen pedagogiikan olevan yksi suomalaisen varhaiskasvatuksen tärkeimmistä laatuksista. Hänen mukaansa sitä noudattava varhaiskasvatus perustuu valmiiden toimintamallien ja -tapojen sijaan lasten kuulemiselle ja heidän ideoidensa ja tarpeidensa huomioimiselle. Järvinen ja Mikkola (2015, 15) yhtyvät tähän korostaen, ettei osallisuuden toteutumisessa oleellisinta ole kehitysnormien seuraaminen ja lasten lokeroiminen niiden mukaisesti vaan ennemminkin kasvattajien omien asenteiden ja näkökulmien tarkistaminen. Heidän mukaansa korostaessamme lapsissa normaaliuden ja turvallisuuden määritelmää tulemme samalla tarjonneeksi heille passiivista roolia omassa elämässään. Varhaiskasvatuksessa tulisi kyetä kuulemaan lapsen ajatuksia ja aloitteita. Heidän yksilöllisyytensä ja kehitykselliset tarpeensa tulisi huomioida ja niitä tulisi kunnioittaa myös toiminnan suunnittelussa ja suunnittelun joustavuudessa ja muokattavuudessa. Järvisen ja Mikkolan (2015, 14) kokoamat osallisuuden tavoitteet on esitelty seuraavassa kuvassa (Kuva 5). Toteutuessaan ne ovat suoraan yhteydessä mielenterveyttä suojaaviin sisäisiin tekijöihin.

Kuva 5. Lapsen osallisuuden tavoitteita (Järvinen & Mikkola 2015, 14).

Tutkitusti lapsi voi kokea aitoa osallisuutta vain, jos aikuiset kykenevät taivottamaan lapsen näkökulman asioihin. Lapsen kokemus kuulluksi tulemisestä on siis ensiarvoisen tärkeää. Roos (2016, 56) on tutkinut väitöskirjassaan lasten osallisuutta päiväkotiarjessa lasten itsensä kertomana. Tutkimuksessa hänelle selvisi, että lapset suhtautuivat päiväkotiarkeen valmiiksi olemassa olevana ja päiväkodin toimintatavat kuvattiin ikään kuin lukittuina. Uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 24) henkilöstö kuitenkin veloitetaan kunnioittamaan demokratian toteutumisen keskeisiä piirteitä tukemalla lasten aktiivista ja vastuullista osallistumista ja vaikuttamista. Osallistumisen ja vaikuttamisen taitojen uskotaan

vahvistuvan lasta arvostavassa kohtaamisessa, jossa heidän ajatuksia kuunnellaan ja heidän aloitteisiinsa vastataan. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten minäkäsitys vahvistuu, itseluottamus lisääntyy ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Osallisuuden keskeisenä tavoitteena onkin kasvattaa lapsista aktiivisia, ajattelevia, itseensä luottavia ja toiset huomioon ottavia. Nämä taidot opitaan parhaiten harjoittelemalla vastuun ottamista ja kantamista. Osallisuus rakentuu osana aikuisten ja lasten päivittäistä vuorovaikutusta. Näin ajatellen vuorovaikutus on siis osallisuuden perusta. Tutkimuksissa on kuitenkin todettu, että lapsille annettavat erilaiset toiminnan mahdollisuudet sisältyvät kuitenkin aikuisen luomiin päiväkotiarjen rakenteisiin ja usein aikuinen on se, joka päättää, miten toimitaan. Lapsen oletetaan sopeutuvan näihin määräyksiin ja sääntöihin sen sijaan, että hän olisi aktiivisesti mukana niiden määrittämisessä. (Roos 2016, 54.)

5.7 Itsetunto

Usein tutkimuksissa toistensa synonyymeinä käytetään itsetunnon lisäksi sanoja minäkuva, minäkäsitys, itsekunnioitus, itseluottamus, itsearvostus tai omanarvontunto. Minäkuva on joidenkin määritelmien mukaan kuvaileva näkökulma minäkäsitykseen vastaten kysymykseen ”Millainen minä olen?” ja itsetunto taas on minäkäsityksen arvioiva puoli. Itsetunnon voidaan sanoa muodostuvan siitä, kuinka henkilö arvioi tekemisiään, omaa hyvyttään ja arvoaan. Itsetunto on siis lyhyesti määriteltynä henkilön käsitys omasta arvostaan ja merkityksestään. (Koivisto 2011, 40-41.)

Lappalainen ja Sointu (2013, 5-6) ovat määritelleet itsetunnon minäkäsityksen affektiiviseksi tai arvioivaksi ulottuvuudeksi, joka kehittyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. He ovat erottaneet itsetunnon sen hankittuun ja annettuun ulottuvuuteen. Heidän mukaansa annettu itsetunto kehittyy varhaislapsuudessa sen mukaan, millaista hyväksyntää, huolenpitoa ja kiitosta lapsi saa. Hankittu itsetunto puolestaan rakentuu positiivisen palautteen sekä onnistumis- ja osaamiskokemusten kautta.

Koivisto (2011, 41, 43-46) on tutkinut päiväkodin toimintakulttuurin kehittämistä lapsen itsetuntoa vahvistavaksi. Hänen mukaansa itsetunnon määritelmässä on kaksi puolta, itsearvostus ja itseluottamus. Itsearvostus on luottamista oikeuteen olla onnellinen ja tuntea itsensä arvostetuksi ja rakastetuksi. Itseluottamus taas on luottamusta omaan kykyihin selviytyä erilaisista vastaan tulevista haasteista. Koivisto loi tutkimuksessaan teoriaa ja käytäntöä yhdistäen mallin niistä tekijöistä, jotka osoittautuivat oleellisiksi lasten itsetunnon vahvistamisessa varhaiskasvatuksen arjessa. Mallin taustalla vaikuttavat kasvattajayhteisön yhteinen tietopohja ja yhteiset tavoitteet, hyväksyvä, kiireetön ja lämminhenkinen ilmapiiri sekä vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö. Kasvattajan toiminnassa mallin mukaan painotuu itsetuntoa vahvistava pedagogiikka, joka sisältää muun muassa lapsen

aidon kohtaamisen, positiivisen palautteen ja sanattoman viestinnän. Koivisto totesikin tutkimuksessaan sanattoman viestinnän toimivan usein jopa tehokkaampana itsetunnon vahvistajana kuin sanallisen viestinnän.

Lapsen itsetunto voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat fyysinen, sosiaalinen ja emotionaalinen itsetunto. Fyysinen itsetunto vahvistuu motoristen taitojen kehittyessä sekä lapsen oppiessa tuntemaan omaa kehoaan ja fyysistä olemustaan. Sosiaalinen itsetunto on yhteydessä sosiaalisiin taitoihin, se ei suinkaan kehity automaattisesti lapsen ollessa lapsiryhmässä yhdessä muiden kanssa. Kun kasvattajajhenkilöstö on tiedostanut ja sisäistänyt sosiaalisen itsetunnon tavoitteellisen kehittämisen merkityksen, tarjoutuu siihen runsaasti mahdollisuuksia päiväkodin arjessa. Nämä otolliset tilanteet vaativat kuitenkin kasvattajan aktiivista läsnäoloa. Emotionaalisen itsetunnon kehittyminen vaatii kasvattajalta herkkyyttä ja kykyä nähdä lapsen tarpeet ja luoda salliva ilmapiiri erilaisten tunteiden ilmaisuun. Tarvittaessa kasvattaja sanoittaa tunteita ja toimii lapsen apuna itseilmaisussa. Näin tunteiden tunnistaminen, ilmaiseminen ja hallitseminen kehittyvät ja lapsen on mahdollista saada tunteilleen vastakaikua. Tämä luo puolestaan turvallisuutta ja tyytyväisyyttä. (Koivisto 2011, 52-54.)

Terve ja vahva itsetunto edistää ihmisen hyvinvointia ja ehkäisee syrjäytymistä. Mahdollisimman varhain aloitetulla tavoitteellisella itsetunnon vahvistamisella on siis mahdollista vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin. Varhaiskasvatusikäiset lapset ovat kehitykseltään juuri siinä vaiheessa, jolloin itsetunnon perusta rakentuu vuorovaikutussuhteissa läheisten ihmisten kanssa. (Koivisto 2011, 39.) Tutkimuksissa on lisäksi osoitettu, että itsetunnolla on erittäin voimakas yhteys koulumenestykseen ja sen merkitys vain kasvaa, mitä ylemmille luokka-asteille lapsi siirtyy. Myös sosiaalinen hyväksyntä ja tunne ryhmään kuulumisesta ovat yhteydessä itsetunnon kehittymiseen. Helsingin yliopiston psykologian professori Liisa Keltikangas-Järvisen (1994, 17, 22-23, 40, 59) mukaan hyvän itsetunnon omaavan ihmisen minäkuva on totuudenmukainen, koska hyvien ominaisuuksiensa lisäksi hän tiedostaa myös heikkoutensa. Hyvään itsetuntoon kuuluu kyky sietää pettymyksiä ja epäonnistumisia ilman itsesyytöksiä.

5.8 Leikki

Leikki on lapselle luonnollinen, motivoiva ja iloa tuottava tapa oppia. Varhaiskasvatuksessa tulisi ymmärtää leikin pedagoginen merkitys oppimisen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20.) Leikki ja sen eri kehitysvaiheet liittyvät läheisesti myös minäkuvan rakentumiseen. Toisen ja neljännen ikävuoden välillä lapsi opettelee leikin avulla erottamaan mielikuvituksen todesta. Erityisesti roolileikkien merkitys on minäkuvan rakentumisen kannalta suuri; yhdistelemällä muiden käyttäytymistä omaansa lapsi kokeilee, mikä on tuttua, mikä vierasta, mikä hyvää ja mikä huonoa. Kaikki tämä auttaa lasta ymmärtämään ympäröivää maailmaa ja määrittelemään omaa roolia sen osana.

Lapsi opettelee siis leikkiessään elämää. (Keltikangas-Järvinen 1994, 105-106; Suhonen, Sajaniemi, Alijoki, Hotulainen, Nislin & Kontu 2014, 185.)

Leikkitaidot ovat huipussaan 5-8 -vuotiailla lapsilla. Tällöin mielikuvitus on rikasta, neuvottelutaidot ovat kehittyneet ja lapset osaavat vuorotella ja kehittää leikkiään aiempaa itsenäisemmin. Leikissä lapselle kirkastuu vuorovaikutuksen ydin; kuinka yhteys toiseen ihmisen saavutetaan ja kuinka sitä ylläpidetään. (Järvinen & Mikkola 2015, 51.) Leikki ei siis ole ainoastaan ajankulua vaan siinä lapsi opettelee samalla myöhemmässä elämässä tarvittavia taitoja, rakentaa omaa persoonallisuuttaan ja tunne-elämäänsä sekä kehittää älykkyyttään ja sosiaalisia taitojaan. (Keltikangas-Järvinen 1994, 106.)

Lapsikeskeisyydessä erityisesti vapaalla leikillä on ollut tärkeä sija alle kouluikäisten lasten oppimisen, kasvun ja kehityksen kannalta. Vapaan leikin on nähty toimivan kasvatukseen kuuluvana välttämättömyytenä, joka herättelee ja ylläpitää lasten kiinnostusta ja oppimisen motivaatiota. Vapaassa leikissä oppiminen tapahtuu kokemuksellisesti oman mielikuvituksen kautta. (Niikko 2009, 71.) Lapsille tarjoutuu leikin myötä mahdollisuuksia vaikuttaa ja saada aikaan muutosta ja toimintaa, leikissä lapselle kehittyvät uudenlaisia toimintamalleja. Leikissä tarjoutuu lisäksi mahdollisuus käyttää valtaa. Voiman ja hallinnan tunne leikkiessä tuottavat hyvää mieltä. Leikki vahvistaa lapsen hyvinvointia ja käsitystä itsestään sekä lisää osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. (Järvinen & Mikkola 2015, 46.) Leikki on lapselle luontaista toimintaa ja sen merkitys oppimisen, terveen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta on tiivistetty seuraavan kuvan (Kuva 6) avulla.

Kuva 6. Leikki on lapselle luontaista toimintaa (Järvinen & Mikkola 2015, 49).

5.9 Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 41-42) oppimisen yhtenä osa-alueena ovat erilaiset ilmaisumuodot, joihin sisältyy musiikillinen, kuvallinen ja sanallinen sekä kehollinen ilmaisu. Kasvattajien tehtävänä on tutustuttaa lapset eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle luonteenomaista on sen kokonaisvaltaisuus ja sen eri muotojen yhdisteleminen. Seuraavissa luvuissa on perusteltu näiden ilmaisumuotojen vaikutukset lasten mielen hyvinvointiin.

Kuvataiteellisella toiminnalla tuetaan lapsen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia, kehitystä ja oppimista (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 40). Taiteella tiedetään olevan runsaasti myönteisiä ja laaja-alaisia vaikutuksia mielen hyvinvointiin. Siitä saa voimaa, se antaa tilaa uusille tai unohdetuille tunteille, se vahvistaa itsetuntoa ja mahdollistaa myötätunnon kokemuksia. (Kosonen 2015, 26.) Kuvataiteellinen työskentely tuottaa tekemisen iloa ja onnistumisen kokemuksia (Rusanen ym. 2014, 42). Taiteellisen kokemuksen käsitteellä tarkoitetaan moniaistisia lapsuudessa saatuja kokemuksia, joiden varaan lapsen myöhemmät taidemieltymykset, kulttuuriset arvostukset ja taideharrastuksen kohteet mahdollisesti rakentuvat. Kasvattajan tehtävänä on ottaa käyttöön sekä todellinen

että kuvitteellinen maailma siten, että leikki ja erilaiset taidemuodot mahdollistavat lapselle symbolisen todellisuuden käsittelyn konkreettisen todellisuuden rinnalla. (Ruokonen & Rusanen 2009, 11-12.)

Lapsi voi ilmaista itseään taiteen avulla monin eri tavoin (Kosonen 2015, 25). Ilmaisua voi tapahtua esimerkiksi leikin kautta, suullisena kerrontana tai lauluna, käsitöinä ja kuvallisina tai liikunnallisina esityksinä sekä keräilyinä ja omaehtoisena rakenteluna. Taiteellinen ilmaisu mahdollistaa osallisuuden toteutumiseen, kun kasvattaja syventyy lapsen tapaan ajatella, toimia ja kommunikoida. (Ruokonen & Rusanen 2009, 11-12.) Kuvataiteellinen työskentely tarjoaa mahdollisuuksia ja uudenlaisia kanavia tunteiden ilmaisulle ja kokemusten käsittelylle. Taiteen keinoin lapsi voi jakaa hänelle vaikeita asioita kuten pelkoja tai turhautumista. Kasvattajan tehtävänä on vastata näihin tunneilmaisuihin. (Rusanen ym. 2014, 42.)

Taiteen avulla on mahdollista oppia kokonaisvaltaisesti varhaiskasvatuksen eri sisältöalueita. Esimerkiksi luonnon kokemuksellisella havainnoinnilla, laulujen ja lorujen avulla sekä leikkien ja tanssien on mahdollista karnata kielellistä ja matemaattista osaamista sekä ympäristötietoutta. Lisäksi draamakasvatus tarjoaa lukemattomia keinoja harjoitella sosiaalisia taitoja sekä tunteiden ilmaisua. (Ruokonen & Rusanen 2009, 14.) Taiteen äärelle pysähtyminen antaa mahdollisuuksia uudenlaisten leikkien syntymiselle, tunteiden ilmaisulle, vuorovaikutustaitojen harjoittelulle, levolle ja rauhoittumiselle sekä aikuisen läsnäololle ja turvalle (Kosonen 2015, 25).

Vantaan varhaiskasvatus on ottanut edelläkävijän roolin lasten taidekasvatuksen kehittämisessä. Yhdessä Vantaan kulttuuripalveluiden kanssa se toteutti TAIKAVA -kehittämishankkeen, jonka tarkoituksena oli tuottaa uudenlaisia tapoja tukea lasten hyvinvointia ja samalla taide- ja kulttuuripalveluita. Hankkeen toiminta-aika oli syyskuusta 2014 kevään 2016 loppuun. Kokeilussa palkattiin kymmeneen vantaalaiseen päiväkotiin taidepedagogi, jonka tehtävänä oli uusien menetelmien avulla tukea lasten kasvua, kehitystä ja oppimista. (Karimäki, luento 10.9.2016.) Hanke perustui tutkituun tietoon taiteen hyödyistä lapsen hyvinvoinnille. Taiteesta on todettu olevan merkittävää hyötyä niille lapsille, jotka tarvitsevat oppimisessa ja kasvussa erityistä tukea. Hankkeen avulla ilo, yhdessäolo, luovuus ja mielikuvitus tuotiin taiteen keinoin osaksi päivittäistä elämää. (Taikava n.d.) Hankkeessa toteutetussa TAIKAVA-oppaassa on hankkeeseen liittyneiden tutkimusten tuloksissa mainittu taidepedagogisilla keinoilla pystyttävän vahvistamaan muun muassa lasten sosiaalisia ja tunnetaitoja. Taidepedagogiikan nähtiin toimivan ennaltaehkäisevänä tukitoimena, koska sen avulla luotujen keinojen avulla myös tukea tarvitsevien lasten osallisuus oppimiseen ja ryhmässä toimimiseen kyettiin turvaamaan. (Halme & Karimäki 2016, 13.)

Musiikillisen ilmaisun tavoitteena on tuottaa musiikillisiä kokemuksia ja ohjata lapsia elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Musiikillisissa kokemuksissa toteutuvat osallisuuden tavoitteet ja

lapsen itsetunnon tukeminen, kun lapset pääsevät itse tekemään musiikkia, harjoittelemaan esityksiä ja kokemaan esitysten tuottamia onnistumisen kokemuksia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 42.) Musiikin keinoin on mahdollista monipuolisesti vahvistaa lapsiryhmän sisäisiä vuorovaikutustaitoja sekä lisätä läheisyyden ja läsnäolon tunnetta. Pieni laulu tai loru ei kestoiltaan ole pitkä, mutta se tuo valtavan lisän yhdessäoloon ja vuorovaikutukseen varhaiskasvatuksen arkisissa tilanteissa. Yhteisen musiikkihetken aikana opitaan myös keskittymistä ja kuuntelutaitoja. Pedagogisesti ryhmälle sopivia lauluja valitsemalla kasvattaja voi varmistaa onnistumisen kokemuksen kaikille. Musiikkikokemuksista saatava yhteinen ilo vahvistaa myönteisesti lapsiryhmän emotionaalisia ja sosiaalisia taitoja. (Paasolainen 2015, 23-24.)

Satujen, kuten leikkienkin, avulla lapsien on mahdollista turvallisesti harjoitella erilaisten tunteiden kokemista, ja samalla he saavat kosketuksen omaan tunne-elämäänsä. Satujen avulla voi turvallisesti käsitellä vaikeita tunteita, kuten häpeää, vihaa, kateutta tai ulkopuolisuuden tunnetta. Satujen lukeminen lisää läheisyyden tunnetta aikuisen ja lapsen välillä. Eläytyessään satuihin ja satuhahmojen elämään, oppivat lapset samalla tärkeitä mielenterveyden suojatekijöitä kuten empatiaa ja myötätuntoa. (Marjamäki ym. 2015, 15.)

Tutkimuksessa on todettu, että lasten ja aikuisten yhteiset lukuhetket edistävät ennen kaikkea lapsen kielen oppimista. Tarinaan eläytyminen kehittää myös mielikuvitusta lapsen rakentaessa yhdessä aikuisen kanssa kuvitteellista maailmaa tutun ja koetun pohjalta. Lastenkirjallisuus tulisi kytkeä vahvasti lapsen itseilmaisuun. Sanaleikkien, lorujen ja riimittelyjen avulla on mahdollista tukea lapsen luovaa suhdetta kieleen. (Suojala 2009, 41-42.) Satujen mahdollisuudet mielenterveyden tukemisessa on kiteytetty alla olevassa kuvassa (Kuva 7) esitetyllä tavalla.

SADUT LAPSEN MIELENTERVEYDEN TUKENA

- Rikastavat lapsen mielikuvamaailmaa
- Kannustavat lasta eläytymään muiden ihmisten tunteisiin
- Auttavat lasta kokemaan empatiaa
- Opettavat lapselle selviytymiskeinoja
- Mahdollistavat lapsille erilaisten tunteiden kokemisen
- Lisäävät aikuisten ja lasten välistä läheisyyttä

Kuva 7. Sadut lapsen mielenterveyden tukena (Marjamäki ym. 2015, 18).

5.10 Liikunta

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on innostaa ja kannustaa lapsia monipuoliseen liikkumiseen ja liikunnan ilon kokemiseen. Varhaiskasvatuksessa mahdollistuvat monipuoliset liikuntaleikit kuten perinteiset pihaleikit sekä satu- ja musiikkiliikunta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 46.) Liikkumalla lapsi oppii hahmottamaan omaa kehoaan ja samalla suhdettaan ympäröivään maailmaan. Monipuolinen ja vaihteleva liikunta kehittää lasten aistihavaintoja, ajattelua ja muistia ja tuottaa lapsille onnistumisen kokemuksia. Kasvattajan rooli liikkumiseen kannustamisessa on merkittävä. Vaikka lapsella onkin luontainen halu ja pyrkimys liikkumiseen, on se myös helppo tukahduttaa, jos ajanvietteeksi tarjotaan liikaa paikallaan tapahtuvaa toimintaa. Kasvattajaa haastavat varsinkin vähän liikkuvat lapset, joiden innostamiseksi tulisi löytää uusia, erilaisia keinoja ja tapoja liikkua. (Marjamäki ym. 2015, 21.)

Liikunta on yksi ihmiselämän keskeisimmistä mielenterveyttä lisäävistä keinoista. Sen avulla on mahdollista vähentää ahdistuksen tunteita ja masennuksen oireita, sillä liikunta lisää endorfiinien eli mielihyvähormonien määrää elimistössä. (Marjamäki ym. 2015, 21.) Liikunnan vaikutuksia mielenterveyteen on tutkittu laajalti. Väestötutkimusten mukaan liikunnan vähäisyys on selkeästi yhteydessä masennusoireisiin ja liikuntaharrastuksen puute tai niiden vähäisyys voi myös ennustaa masennuksen puhkeamista myöhemmällä iällä. Liikuntatutkimusten mukaan liikuntaryhmiin osallistuneet depressiopotilaat voivat seurannassa paremmin kuin masennuslääkettä käyttäneet. (Leppämäki 2007, 629.) Lapsilla on yksilöllinen, sisäänrakennettu halu liikkua. Toisilla se on suurempi kuin toisilla, ja toiset saattavat saada perusliikunnasta enemmän mielihyvää kuin toiset. Varhaiskasvatuksessa tulisikin varmistaa kaikkien lasten perustaitojen oppiminen. Myönteiset liikuntakokemukset lapsuudessa muokkaavat pysyvästi aikuisiän asennetta liikuntaa kohtaan. Liikunnan avulla hallitaan stressiä, parannetaan unenlaatua ja helpotetaan samalla nukahtamista. Liikuntaharrastukset voivat lisäksi tarjota merkittäviä sosiaalisia verkostoja elämän varrella. (Marjamäki ym. 2015, 21-22.)

6 TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten Turvallisin mielin -hankkeen jälkeen Järvenpään varhaiskasvatushenkilöstö on kokenut oman roolinsa lasten mielenterveyttä tukevassa työssä ja miten hankkeessa luodut menetelmät ja materiaalit ovat juurtuneet järvenpääläisen varhaiskasvatuksen arkeen. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa merkittävää ja luotettavaa tietoa sekä hankkeen toteuttajalle, Suomen Mielenterveysseuralle, että Järvenpään kaupungille. Turvallisin mielin -hanke päättyi vuonna 2015 ja syyskuussa samana vuonna koko Järvenpään varhaiskasvatushenkilöstö osallistui lasten mielen hyvinvoinnin koulutukseen. Myös

hankkeen materiaalit jaettiin 2015 loppuvuoden aikana kaikkiin varhaiskasvatusyksiköihin.

Tämän tutkimuksen lähtökohtana ovat seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Millaisena varhaiskasvattajat näkevät oman roolinsa lasten mielen hyvinvointia tukevassa työssä?
- 2) Miten varhaiskasvattajat kuvailevat konkreettisia mahdollisuuksiin lasten mielen hyvinvointia tukevan työn toteuttamisessa?
- 3) Kuinka paljon Turvallisin mielin -hankkeen materiaaleja käytetään varhaiskasvatuksessa?
- 4) Tuleeko materiaalien käyttö jatkumaan edelleen?
- 5) Näkyykö lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen varhaiskasvatusyksiköiden toiminnan pedagogisena painopisteenä?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

7.1 Tutkimusstrategia ja kohderyhmä

Tutkimuskysymykset määrittelevät tutkimussuuntauksen (Vilka 2015, 70). Tämän tutkimuksen kohdalla tutkimuskysymykset ohjaavat sitä sekä laadulliseen että määrälliseen suuntaan. Avoimet kysymykset eivät yksitään tarkoita sitä, että tutkimuksessa käytettäisiin myös laadullista tutkimusmenetelmää tai triangulaatiota eli monimetodista lähestymistapaa. Myös avoimet kysymykset voidaan käsitellä numeerisesti, jos se on tutkimuksen kannalta kannattavaa. Vilka (2015, 70, 106) muistuttaa, että avointen kysymysten käsittely ja analysointi on usein työläämpää kuin numeerisen aineiston käsittely. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa avointen kysymysten määrä jätettiin mahdollisimman vähäiseksi tinkimättä kuitenkaan haettavan tiedon sisällöstä.

Tutkimusstrategia tarkoittaa tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuutta. Tutkimusstrategiaa suppeampana käsitteenä siitä on erotettava termi tutkimusmetodi. Tutkimusstrategian samoin kuin yksittäisten metodienkin valinta riippuu tutkimuskysymyksistä. (Hirsjärvi ym. 2015, 132.) Tämä tutkimus on strategialtaan survey-tutkimus. Kyseiselle tutkimusstrategialle ominaista on kerätä kyselyn tai haastattelun avulla tietoa suurehkolta joukolta ihmisiä. Survey-tutkimuksen lähtökohtana on selvittää tiettyjen ilmiöiden tai ominaisuuksien yleisyyttä tai esiintymistä. Kerätyn aineiston avulla pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään tutkittavaa ilmiötä. (Jyväskylän yliopisto 2015b; Hirsjärvi ym. 2015, 134, 193.)

Vaikka survey-tutkimuksen lähtökohdat ovatkin määrällisessä tutkimuksessa (Jyväskylän yliopisto 2015b) ei kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen tarkkarajainen erottelu kuitenkaan aina ole helppoa tai edes tarkoituksenmukaista ja jotkut tutkijat haluaisivatkin poistaa näiden kahden

tutkimussuuntauksen vastakkainasettelun. (Hirsjärvi ym. 2015, 136-136.) Tutkimussuuntausten hahmottaminen on ehkä helpompaa poissulkevan vastakkainasettelun avulla, mutta käytännössä vastakkainasettelunkin eri puolia voidaan yhdistellä (Tuomi & Sarajärvi 2013, 65). Parhaimmillaan ne voivat jopa täydentää toisiaan. (Hirsjärvi ym. 2015, 135-136.) Tässä tutkimuksessa monivalintakysymysten avulla saatavaa numeerista tietoa on pyritty syventämään avointen kysymysten avulla. Strategiaa on koko prosessin ajan ohjannut tutkimuksen tavoite ja sen mukaan määritellyt tutkimuskysymykset. Tutkimuksen aiheen rajausta tehtiin yhdessä Turvallisin mielin -hankkeen toteuttajien kanssa.

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa korostetaan yleispäteviä syyn ja seurauksen lakeja (Hirsjärvi ym. 2015, 139). Taustalla vaikuttaa niin sanottu realistinen ontologia, joka käsittelee kysymyksiä todellisuuden luonteesta ja tyyppistä. Ontologian mukaan todellisuus rakentuu objektiivisesti todettavista tosiasioista (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2013, 27; Hirsjärvi ym. 2015, 139.) Kvantitatiivisessa tutkimuksessa keskeistä on tutkimuksen alkuvaiheessa aiemman aiheeseen liittyvän teorian tutkiminen ja käsitteiden määrittely sekä tuloksia analysoidessa aineiston saattaminen tilastollisesti käsiteltävään muotoon ja havaintoaineistoon perustuvien päätelmien teko. (Hirsjärvi ym. 2015, 140.) Laadulliselle tutkimukselle puolestaan on ominaista sen pyrkimys hahmottaa kokonaisuutta ymmärtämällä kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä. Laadullinen tutkimus pystyy usein täsmentämään ja konkretisoimaan teorian rajoja ja löytämään ja paljastamaan kulttuurisia säännönmukaisuuksia. (Ronkainen ym. 2013, 89, 101; Hirsjärvi ym. 2015, 161.) Tässä tutkimuksessa päädyttiin käyttämään analyysitriangulaatiota, joka on yksi triangulaation tyypeistä. Siinä tutkimusaineiston analyysissä käytetään useampia analyysitapoja. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006a.) Laadullisen aineiston analyysi kvantitatiivisin menetelmin olisi ollut hankalaa ja se olisi heikentänyt kykyä vastata tutkimuskysymyksiin.

7.1.1 Metodiset valinnat ja aineiston keruu

Tässä tutkimuksessa käytettiin tutkimusmenetelmänä kyselylomaketta (Liite 1), joka laadittiin sähköisesti lähetettävään muotoon Webropol -työkalua käyttäen. Lomaketta työstettiin yhteistyössä Turvallisin mielin -hankkeen koordinaattorin kanssa. Se on testattu kahdella henkilöllä ja lisäksi kaksi muuta henkilöä on lukenut ja kommentoinut sen ulkoasua ja kysymysten asettelun selkeyttä (Hirsjärvi ym. 2015, 204). Lomakkeen lopulliseen ulkoasuun vaikutti siis useampi henkilö. Myös saatekirjettä (Liite 2) on arvioinut useampi henkilö ennen sen lopullista muotoa. Sen kohdalla kiinnitettiin erityisesti huomiota sen pituuteen ja selkeyteen sekä siihen, että se näiden ominaisuuksiensa puolesta kannustaisi mahdollisimman tehokkaasti vastaamaan (Hirsjärvi ym. 2015, 204). Kyselylomakkeen suunnittelua edelsi tutkittavan aiheen teoriaan ja aiempaan tutkimukseen perehtyminen, tutkimuskysymysten tarkentaminen ja käsitteiden määrittely.

Tutkimuskysymysten tarkentaminen ja rajaaminen on oleellista ennen kyselylomakkeen laadintaa, koska vain siten voidaan saada vastauksia haetuihin kysymyksiin. (Heikkilä 2014, 46.) Järvenpään varhaiskasvatuksen erityisasiantuntija muutti kyselylomakkeen Word -muodosta Webropol -muotoon ja lähetti linkin siihen sähköpostilla Järvenpään varhaiskasvatushenkilöstölle. Valmiin Webropol -muotoon laaditun kyselylomakkeen sain vielä tarkastettavaksi ennen sen lähettämistä. Tässä vaiheessa lomakkeeseen tehtiin vielä muutamia muutoksia.

Tutkimus päädyttiin toteuttamaan kyselylomakkeen (Liite 1) avulla, koska sen avulla kyettiin tutkimaan suurempaa joukkoa pienellä vaivalla. Tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiin vastaaminen edellytti, että tulosten tulisi edes jossain määrin päteä perusjoukkoon (Hirsjärvi ym. 2015, 140) ja sen vuoksi esimerkiksi haastattelua ei pidetty kovinkaan hyvänä vaihtoehtona. Tällöin tutkittavan joukon olisi pitänyt olla huomattavasti pienempi. Perusjoukolla tarkoitetaan sitä joukkoa, jota tutkimus koskee ja johon tuloksia halutaan yleistää (Valli 2015, 158). Tässä tapauksessa perusjoukon muodostivat Järvenpään kunnallisten päiväkotien ja koulujen esiopetusryhmien varhaiskasvattajat.

Tutkimusmenetelmän valintaan vaikutti myöskin verkkokyselyn toteuttamisen nopeus, joka koskee sekä kyselyn lähettämistä että palauttamista (Valli 2015, 47). Kyselylomakkeen muuttamisesta Webropol -muotoon oli sovittu etukäteen Järvenpään erityisasiantuntijan kanssa. Lisäksi ohjelma työstä vastauksista valmiit jakaumat, mikä puolestaan auttoi suuren aineiston käsittelyssä. Koska sähköisen kyselyn aineisto oli valmiiksi sähköisessä muodossa, ei sitä tarvinnut erikseen litteroida tai syöttää, mikä puolestaan poisti aineiston syöttövaiheen lyöntivirheet (Valli 2015, 48).

Kyselylomake koostui monivalintakysymyksistä, asteikkoihin perustuvista kysymyksistä sekä kolmesta avoimesta kysymyksestä. Monivalintakysymyksissä kysymysmuoto oli vakioitu eli standardoitu. Tällä pyrittiin kysymysten vertailukelpoisuuteen. (Vilka 2015, 106.) Suljetuissa eli strukturoiduissa monivalintakysymyksissä oli annettu valmiit vastausvaihtoehdot, joista vastaaja valitsi itselleen sopivimman tai sopivimmat. Nämä kysymykset ovat tarkoituksenmukaisia silloin, kun mahdolliset, selvästi rajatut vastausvaihtoehdot tiedetään etukäteen. Monivalintakysymysten joukossa oli myös sekamuotoisia kysymyksiä, joissa osa vastausvaihtoehdoista oli annettu ja yksi oli avoin. Tämä on hyvä keino silloin, kun ei voida olla varmoja siitä, onko kysymykseen tarjottu kaikkia mahdollisia vastausvaihtoehtoja. (Heikkilä 2014, 49-50.) Suurimmassa osassa kysymyksistä vastaajalla oli mahdollisuus valita useampia vastausvaihtoehtoja. Tämä oli ilmoitettu kunkin kysymyksen yhteydessä.

Kyselylomakkeessa oli myös yhdeksän kysymystä, joissa vastaukset valittiin asteikkotyyppisistä vastausvaihtoehdoista. Tämä Likertin asteikoksi kutsuttu järjestysasteikko mahdollistaa sen, että kysymyksestä saadaan

paljon tietoa, mutta kuitenkin tiiviissä muodossa. Likertin asteikolla olevien kysymysten avulla vastaaja pystyi tarkemmin määrittelemään ja valitsemaan omaa mielipidettään vastaavan vastausvaihtoehdon. Heikkoutena mainittakoon, että vastausten avulla ei kuitenkaan pystytä päättelemään, minkä painoarvon vastaaja eri kysymyksille antaa. (Heikkilä 2014, 51.) Näiden kysymysten avulla saatiin syvennettyä monivalintakysymyksistä saatua tietoa. Ne liittyivät sisällöltään aiemmin kysytyihin kysymyksiin ja siksi ne tuloksia esiteltäessä lisättiin toisistaan erilleen, niille sopiviin kohtiin. Likertin asteikolle valittiin viisi arvoa, joista ääripäät olivat *täysin samaa mieltä* ja *täysin eri mieltä*. Keskelle jätettiin vaihtoehto *en osaa sanoa*. Tämä keskimäinen, neutraali, vaihtoehto sulkee pois niin sanotun pakkovastaamisen ongelman eli sen, että vastaaja joutuisi valitsemaan jonkun vaihtoehdon, vaikka hänellä olisi mielipidettä asiasta (Valli 2015, 57).

Kysymysten joukkoon oli laitettu myös kolme avointa kysymystä, jotka sijoitettiin lomakkeeseen loogisesti muiden kysymysten mukaan. Avointen kysymysten avulla pyrittiin syventämään haettavaa tietoa materiaalien käytöstä, vanhempien kanssa käydyistä aiheista koskevista keskusteluista sekä vastaajien kokemuksesta omasta roolistaan lasten mielen hyvinvoinnin tukijana. Avointen kysymysten huono puoli on se, että niihin voi kuitenkin helposti jättää vastaamatta tai vastaukset voivat olla ylimalkaisia ja epätarkkoja (Valli 2015, 71). Niiden etuna on kuitenkin se, että vastaajalle tarjoutuu mahdollisuus omin sanoin kertoa ajatuksiaan ja spontaaneja mielipiteitään. Avointen kysymysten avulla mahdollistui myöskin vastaajien omaan motivaatioon liittyvien seikkojen tunnistaminen. Ne myös osoittivat, minkä vastaajat kokivat ajattelussaan keskeiseksi ja tärkeäksi ilman johdattelevia vastausvaihtoehtoja. (Hirsjärvi ym. 2015, 201.)

Kyselylomakkeen alussa oli ensin kuusi taustatietojä kartoittavaa kysymystä. Niiden avulla saatiin tietoa esimerkiksi siitä, missä varhaiskasvatustyksikössä vastaaja työskentelee. Näillä kysymyksillä haettiin tietoa myös vastaajien työkokemuksesta sekä työsuhteen kestosta. Tuloksia analysoidessa ja tutkimuksen luotettavuutta (Valli 2015, 139; Hirsjärvi ym. 2015, 231) arvioidessa näiden tietojen avulla pystyttiin pohtimaan muun muassa sitä, ketkä kyselyyn ovat vastanneet ja ketkä ovat jättäneet vastaamatta ja miksi.

7.1.2 Tutkimusjoukko

Järvenpään varhaiskasvatus oli tutkimusajankohtana, eli syksyllä 2016, jaettu kolmeen alueeseen; pohjoiseen, itäiseen ja läntiseen (Järvenpää n.d. c). Tämä tutkimus piti alun perin rajata koskemaan ainoastaan läntistä aluetta, mutta ennen kyselylomakkeen lähettämistä päädyttiin kuitenkin lähettämään se koko Järvenpään kunnallisen varhaiskasvatuksen kasvatushenkilöstölle. Päiväkoteja on yhteensä 20. Tavallisten päiväkodeissa toimivien varhaiskasvatusryhmien ja integroitujen erityisryhmien lisäksi Järvenpäässä on kymmenen koulujen tiloissa toimivaa esiopetusryhmää, jotka

olivat mukana tutkimuksessa. Päiväkodit on jaettu esimiesten kesken yksiköihin, joihin kuuluu muutamaa tapausta lukuun ottamatta aina kaksi päiväkotia.

Vaikka survey-tutkimukselle onkin tyypillistä poimia edustavalla satunnaisotannalla tutkimusjoukosta sopiva määrä tutkittavia (Hirsjärvi ym. 2015, 134), on tässä tutkimuksessa päädytty tietoisesti lähettämään kyselylomake koko perusjoukolle, jolloin kyseessä on kokonaistutkimus (Valli 2015, 22). Valli (2015, 23) on tutkimuksen otannan oikeasta koosta todennut sen olevan aina tilannesidonnainen. Samalla hän kuitenkin muistuttaa, että aineiston ollessa iso, ovat tutkimustuloksista tehdyt johtopäätökset vakaamalla pohjalla, eikä tilastollisia merkitsevyyttestejä tarvita. Yleistäen hän siis toteaa, että mitä isompi otanta, sen parempi, sillä silloin analysoinnin ja käytettyjen tilastollisten menetelmien pohjalta on varmempaa tehdä yleistyksiä perusjoukkoon.

Järvenpään kunnallisten päiväkotien kasvatushenkilöstö koostuu lastentarhanopettajista, integroiduissa erityisryhmissä työskentelevistä erityislastentarhanopettajista sekä lastenhoitajista. Näitä on yhteensä Järvenpäässä 380 (Pölkki 2016). Osa tästä joukosta ei kuitenkaan kuulu tutkimusjoukkoon. Sähköpostin jakelulista, jolla kysely lähetettiin, sisälsi myös työntekijöitä, jotka ovat jollakin lyhytkestoisella vapaalla, kuten esimerkiksi äitiysvapaalla. Todellista, kyselyhetkellä lapsiryhmissä työskennelleiden kasvattajien lukumäärää on hyvin vaikea kartoittaa, mutta mahdollisimman tarkkaan kasvattajatiimien lukumäärän avulla laskettuna luvuksi saadaan noin 320. Tätä on pohdittu perusteellisemmin tutkimuksen tulosten luotettavuutta koskevassa luvussa.

Tutkimusjoukko on suuri, ja sen valintaa pohdittiin kauan ja useampaan kertaan. Lopulliseen valintaan vaikuttivat seuraavat seikat:

1. Suuremmalla aineistolla tulokset pätevät varmemmin koko perusjoukkoon (Valli 2015, 23).
2. Suuremman aineiston avulla kyetään vastaamaan paremmin tutkimuskysymyksiin. Tässä oli huomioitu mahdollinen vastauskato. Suurelle joukolle lähetetyllä kyselyllä ei useinkaan päästä yli 30-40%:n vastausmääriin (Hirsjärvi ym. 2015, 140, 196).

Tätä päätöstä tukivat myös Järvenpään varhaiskasvatuksen erityisasiantuntija, opinnäytetyötä ohjaava opettaja sekä Turvallisin mielin -hankkeen koordinaattori.

7.2 Aineiston analysointi

Kysely tuottaa sekä määrällistä että laadullista aineistoa ja sen vuoksi tutkimuksessa päädyttiin käyttämään analyysitriangulaatiota (Saaranen-Kauppinen & Puusniikka 2006a). Usein laadullisen ja määrällisen analyysin välistä eroa korostetaan, vaikka molempia suuntauksia voidaan käyttää

myös samassa tutkimuksessa ja molemmilla voidaan selittää samoja tutkimuskohteita, vaikkakin eri tavoin (Jyväskylän yliopisto 2015c). Survey-tutkimuksen kyselyaineistoja on mahdollista käsitellä joko laadullisesti tai määrällisesti, mutta yleensä päädytään kuitenkin kvantitatiiviseen analyysiin. (Hirsjärvi ym. 2015, 194; Jyväskylän yliopisto 2015b).

Tässä tutkimuksessa käytettiin määrällisen aineiston analyysimenetelmänä kuvailevaa tilastoanalyysia. Tutkimusaineistoa kuvattiin tilastollisesti ja havainnollistettiin graafisesti. Tämän avulla aineistosta kyettiin toteamaan eri ilmiöiden määriä ja riippuvuussuhteita, yleisyyttä ja jakautumista luokkiin. (Jyväskylän yliopisto 2015a.) Asteikkotyyppisten kysymysten tulosten selkeyttämiseksi vastauksia analysoidessa yhdistettiin mielipiteet 1 *täysin samaa mieltä* ja 2 *jokseenkin samaa mieltä* samanmielisyyttä kuvaavaksi luokaksi. Vastaavasti 4 *jokseenkin eri mieltä* ja 5 *täysin eri mieltä* yhdistettiin erimielisyyttä kuvaavaksi luokaksi. (Heikkilä 2014, 154.) Mielipide 3 *en osaa sanoa* näkyi kuvissa keskellä omana luokkana.

Sekamuotoisista monivalintakysymyksistä (Heikkilä 2014, 50) saatu laadullinen aineisto eriteltiin ja esitettiin numeerisessa muodossa. Tämä soveltui tarkoitukseen näiden aineistojen vähäisyyden vuoksi. Aineiston sisällön erittelystä puhutaan joskus sisällönanalyysin ohella. Silloin tarkoitetaan kvantitatiivista dokumenttien analyysia, jossa kuvataan määrällisesti tekstin tai dokumentin sisältöä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.)

Avoimista kysymyksistä saatu laadullinen aineisto analysoitiin teemoittelulla. Teemoittelussa kyse on aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2013, 93). Teemoja eli aineistossa ilmeneviä keskeisiä aihepiirejä muodostettiin etsimällä tekstiaineistosta erilaisia yhdistäviä seikkoja. Teemojen muodostamisessa apuna käytettiin taulukointia, jonka avulla voitiin havaita, mitkä seikat aineistosta nousivat keskeiseksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c.) Ennen teemojen etsimistä aineisto ryhmiteltiin kunkin kysymyksen kohdalla tiettyjen muuttujien mukaan. Muuttujat muodostuivat aihepiireistä, jotka nousivat vastauksissa keskeisiksi. Ryhmittelyn jälkeen aineistosta etsittiin ja muodostettiin varsinaiset aiheet eli teemat, joita tuloksia raportoidessa tarkasteltiin yksityiskohtaisemmin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006c; Tuomi & Sarajärvi 2010, 93.)

7.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Vaikka kyselytutkimuksen etuna onkin se, että sen avulla on mahdollista kerätä laaja tutkimusaineisto, liittyy siihen myös muutamia haittoja (Hirsjärvi ym. 2015, 195). Näitä haittoja olen pohtinut jo tutkimusmenetelmää valitessani ja ne vaikuttivat myös siihen, miten tutkittava kohderyhmä lopulta valikoitui. Erityisesti pohdin mahdollista vastauskatoa. Tutkitusti verkkokyselyiden vastausprosentti on usein parhaimmillaankin vain 30-40%. Muistutuksien avulla vastusmäärää on mahdollista saada nousemaan jonkin verran. (Hirsjärvi ym. 2015, 196.) Järvenpään varhaiskasvatuksen

erityisasiantuntijalta saadun tiedon mukaan Järvenpäässä tehtyjen Webropol -kyselyiden vastausmäärä harvoin nousee yli 30%:in (Pölkki 2016).

Tutkimuksen pätevyys eli validius tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoituskin mitata. Pätevässä tutkimuksessa ei saa siis olla systemaattista virhettä. Tämä tarkoittaa sitä, miten vastaajat ovat ymmärtäneet kyselylomakkeen ja sen kysymykset. Tulokset vääristyvät silloin, jos vastaaja ei olekaan vastatessaan ajatellut tutkijan olettamalla tavalla. (Vilkkä 2015, 193; Valli 2015, 42.) Tämän ongelman poissulkemiseksi kiinnitettiin erityistä huomiota kyselylomakkeen laadintaan ja yksittäisten kysymysten mahdolliseen monimerkityksellisyyteen. Validiutta kuuluu tarkastella jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa määrittelemällä huolella käsitteet ja perusjoukko sekä mahdolliset muutujat. Lisäksi on varmistettava, että kyselylomakkeen kysymykset kattavat koko tutkimuskysymyksen. Joidenkin määritelmien mukaan tutkimuksen pätevyudessa on kysymys siitä, miten onnistuneesti tutkija on saanut siirrettyä tutkimuksessa käytetyn teorian käsitteet ja ajatuskokonaisuuden kyselylomakkeeseen. (Vilkkä 2015, 194.)

Tutkimuksen luotettavuudella, reliaabeliudella, tarkoitetaan tulosten tarkkuutta eli mittaustulosten toistettavuutta ja mittauksen kykyä antaa ei-satumanvaraisia tuloksia (Hirsjärvi ym. 2015, 231; Valli 2015, 139; Vilkkä 2015, 194). Tutkimuksen luotettavuus liittyy myös aikaan ja paikkaan. Tutkimustuloksia ei siis pitäisi yleistää niiden pätevyysalueen ulkopuolelle. Pätevyys ja luotettavuus muodostavat yhdessä kokonaisluotettavuuden, johon vaikuttavat myönteisesti muun muassa tutkitun otoksen kyky edustaa perusjoukkoa sekä satunnaisuusien määrän vähäisyys mittaamisessa. Oleellista on, että tutkija on huomioinut tutkimuksensa satunnaisvirheet ja ottaa kantaa niihin. (Vilkkä 2015, 194.) Tutkimuksen kokonaisluotettavuutta on arvioitu perusteellisemmin tutkimuksen tuloksia koskevassa luvussa.

Kyselyä on tutkimusmenetelmänä kritisoitu myöskin sen vuoksi, ettei sen toteutuksessa voida olla varmoja siitä, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen tai onko kysymystenasettelussa ja valmiiden vastausvaihtoehtojen antamisessa onnistuttu niin, ettei väärinymmärryksiä synny (Hirsjärvi ym. 2015, 195). Kyselyn valmisteluvaiheessa pohdittiin vastaajien osallistumismotivaatiota. Järvenpäässä oli syksyn 2016 aikana jaettu varhaiskasvatuksen henkilöstölle eri aihepiireistä jo muutamia verkkokyselyitä. Ennen oman kyselyni lähettämistä pyrin varmistamaan varhaiskasvatuksen erityisasiantuntijalta, ettei muita kyselyitä olisi ollut juuri samaan aikaan käynnissä. Yksi esiopettajille suunnattu tutkimus ajoittui myös saman vuoden marraskuulle (Pölkki 2016), mutta se oli ainoa. Kyselyiden runsas määrä vaikuttaa varmasti paitsi vastausten määrään myöskin niiden laatuun.

Monivalintakysymykset ovat nopeita ja suhteellisen helppoja, mutta avoimiin kysymyksiin vastaaminen vie kauemmin aikaa. Senkin vuoksi avointen kysymysten määrä pyrittiin pitämään mahdollisimman pienenä. Jos kyselylomake on liian pitkä, jättävät koehenkilöt helposti vastaamatta tai vastaavat huolimattomasti (Valli 2015, 43). Opinnäytetyöprosessin aikana sain hyvin erilaisia mielipiteitä siitä, kannattaako kyselyssä olla lainkaan mukana avoimia kysymyksiä. Toisten mielestä aihe vaati niitä ja minua kannustettiin ottamaan mukaan enemmän kuin yksi avoin kysymys. Toiset taas pohtivat, olisiko kysely mahdollista toteuttaa kokonaan ilman avoimia kysymyksiä. Päädyin kuitenkin lopulta ottamaan mukaan kolme avointa kysymystä, koska halusin saada aineistoon mukaan vastaajien itsensä tuottamaa tekstiä aiheesta. Aiheen ollessa kokonaisuudessaan hyvinkin laaja, antoivat avoimet kysymykset vastaajille mahdollisuuden nostaa esiin juuri heidän tärkeinä pitämänsä seikat (Valli 2015, 71).

8 TULOKSET

Kysely lähetettiin yhteensä 460 henkilölle. Järvenpään kunnallisen varhaiskasvatuksen päiväkotien ja kouluilla toimivien esiopetusryhmien varhaiskasvattajien lukumäärä oli kokonaisuudessaan tutkimushetkellä kuitenkin vain 380 henkilöä. Heistäkin osa oli kyselyajankohtana poissa työstä jonkun lyhytkestoisesta vapaasta, kuten äitiysvapaasta, vuoksi. Lisäksi lyhyitä sijaisuuksia tekeville kasvattajille ei luoda henkilökohtaisia verkkotunnuksia omaa sähköpostitiliä varten, joten he eivät edes voineet vastata kyselyyn, mikä siis vielä pienentää todellista tutkimusjoukkoa. (Pölkki 2016.) Kyselyajankohdalla lapsiryhmissä työskentelevien varhaiskasvattajien tarkkaa määrää olisi siis ollut erittäin hankala selvittää. Kasvattajatiimien lukumäärän avulla arvioituna luku oli noin 320.

Kyselyn vastaukset saatiin Webropol -työkalun tekeminä koosteina. Koosteet olivat sekä lukuina että prosentteina. Tulokset on tässä raportissa ilmoitettu aina tilanteesta riippuen joko lukuina tai prosentteina. Lainaukset vastaajien kommentteista on esitetty kursivoituina. Lainauksissa alkuperäisestä kirjoitusasusta mitään ei ole muutettu.

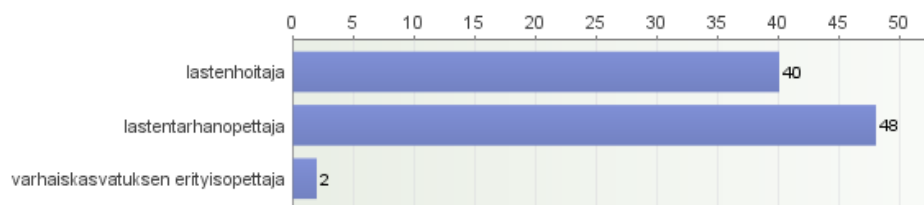
Vastauksia tuli yhteensä 90 kappaletta. Vastausprosenttia on hankala laskea, koska kohdejoukon tarkkaa kokoa ei tiedetä. Jos vastausprosentti kuitenkin lasketaan arvion perusteella, jonka mukaan kasvattajien lukumäärä olisi ollut tutkimushetkellä 320, saadaan vastausprosentiksi 28%. Joidenkin lähteiden mukaan riittävänä vastausmääränä pidetään 60%:a (Valli 2015, 46), mutta toisten mukaan verkkokyselyissä päästään parhaimmillaankin vain 30-40%:in (Hirsjärvi ym. 2015, 196). Järvenpään varhaiskasvatuksen erityisasiantuntijan kokemuksen mukaan verkkokyselyissä harvoin päästään yli 30%:n vastausmääriin (Pölkki 2016). Vastausprosentti on pieni (Valli 2015, 46), mutta oleellista on kuitenkin kokonaisuudessaan vastaus-

ten suuri määrä, joita tarkastellessa saatiin hyvin tietoa haettuihin tutkimuskysymyksiin. Vastausmäärän vaikutuksia tulosten luotettavuudelle on pohdittu enemmän tutkimuksen luotettavuutta koskevassa luvussa. Samassa luvussa on kerrottu myös muista kyselyn toteutusvaiheessa vastaan tulleista ongelmista ja niiden vaikutuksista luotettavuuteen.

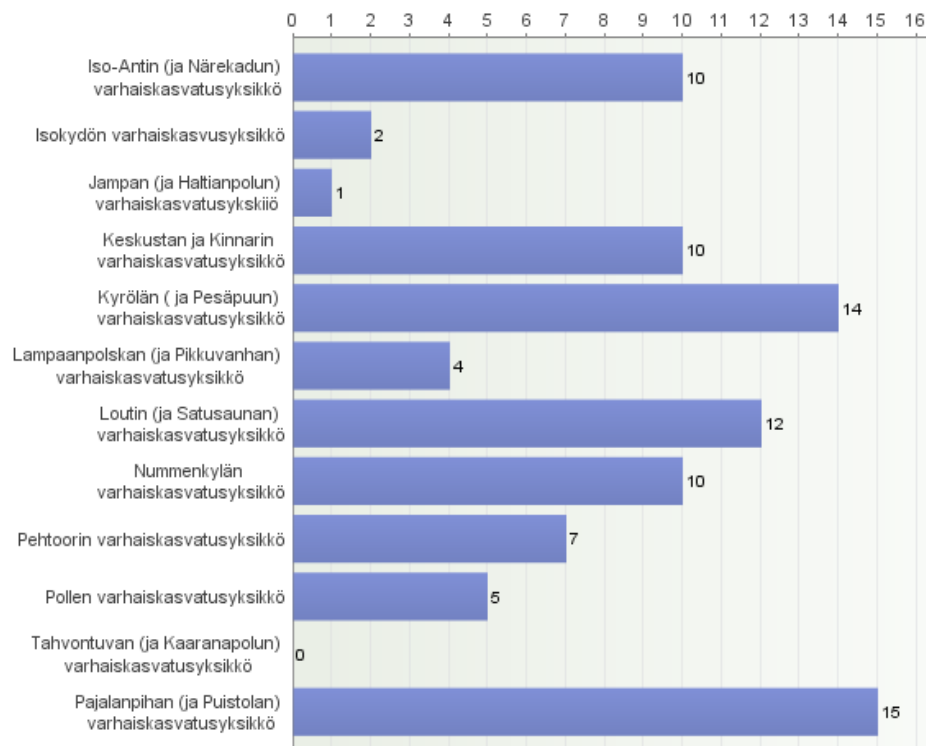
8.1 Vastaajien taustatiedot

Vastaajista 89 oli naisia ja yksi mies. Ammatiltaan 48 vastaajista oli lastentarhanopettajia ja 40 lastenhoitajia (Kuvio 1). Ainoastaan kaksi vastaajista oli ammatiltaan erityislasterhanopettajia. Heistä ainakin toinen oli alueen varhaiskasvatuksen erityisopettaja, joka ei työskentele lapsiryhmässä, vaan tekee säännöllisiä vierailuita oman alueensa ryhmiin ja konsultoi tarvittaessa ryhmän kasvattajia lasten asioihin liittyen.

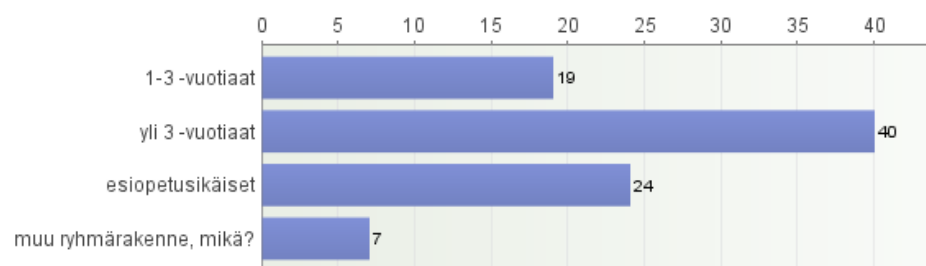
Kuvio 1. Vastaajien ammattinimikkeet.

Vastauksia tuli kaikista paitsi yhdestä yksiköstä, joita oli yhteensä 12 (Kuvio 2). Yksiköt määräytyvät esimiehisyyden mukaan. Yksikköön kuului neljää tapausta lukuun ottamatta aina kaksi päiväkotia. Kuudessa yksikössä vastausmäärät nousivat 10:en tai sen yli. Kyrölän päiväkotia oli mukana Turvalisin mielin -hankkeessa pilottipäiväkotina. Ainoastaan oman työyksikköni vastausmäärä oli Kyrölän ja Pesäpuun yksikköä suurempi. Jos yksiköt jaettaisiin päivähoitoalueiden mukaan, olisi läntiseltä alueelta tullut yhteensä 46, pohjoiselta 18 ja itäiseltä 26 vastausta. Oma roolini työyhteisössä ja sijoittumiseni läntiselle alueelle saattoi osaltaan selittää sen huomattavasti suurempaa vastausmäärää kuin esimerkiksi pohjoisen alueen. Tätä on pohdittu myös tulosten luotettavuuden kannalta.

Kuvio 2. Vastaajien jakautuminen yksiköiden kesken.

Vastaajia oli monipuolisesti eri-ikäisten lasten ryhmistä (Kuvio 3). Henkilöt, jotka olivat valinneet vastausvaihtoehdoksi muun ryhmärakenteen, kertoivat ryhmän rakenteeksi joko 3-5-vuotiaat, 3-6-vuotiaat tai 5-6-vuotiaat. Yhden vastaajan ryhmässä oli muutama 2-vuotias, jotka eivät olleet vastaushetkellä ehtineet vielä täyttää 3 vuotta, mutta nämä lapset olivat silti sijoitettuina yli 3-vuotiaiden ryhmään syntymävuoden perusteella. Nämäkin itsemääritellyt vastausvaihtoehdot sijoittuisivat siis yli 3-vuotiaisiin ja esiopetusikäisiin lapsiin. Yksi vastaajista kertoi olevansa alueellinen varhaiskasvatuksen erityisopettaja.

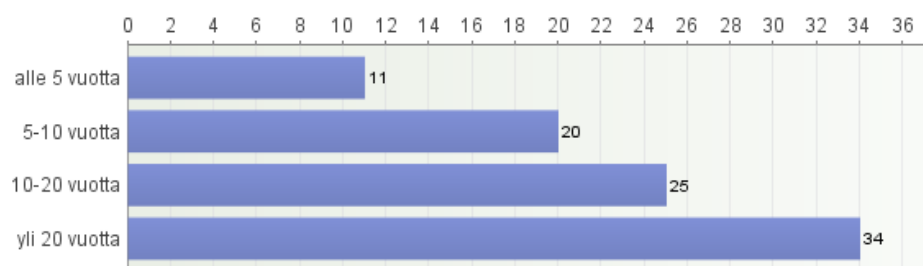

Kuvio 3. Vastaajien jakautuminen lapsiryhmien ikärakenteen mukaan.

Joissain Järvenpään esiopetusryhmissä on 6-vuotiaiden lisäksi myös muun ikäisiä lapsia. Jos tällaisessa ryhmässä työskentelevä lastenhoitaja tai lastentarhanopettaja, joka ei vastaa esiopetuksesta, on vastannut kyselyyn, on hänen ehkä ollut vaikea valita itselleen sopivinta vastausvaihtoehtoa, koska ryhmässä voi olla sekä yli 3 -vuotiaita että esiopetusikäisiä lapsia.

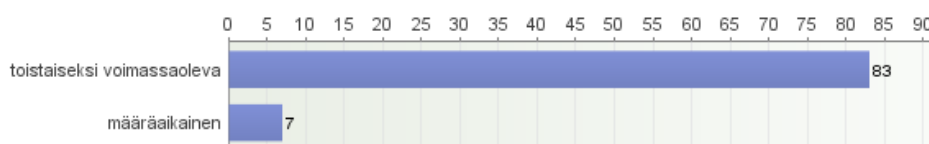
Sen, ja muiden epäselvien tapausten vuoksi, vastausvaihtoehtona oli myös itse vapaasti määriteltävä ryhmärakenne.

Reilusti yli puolet vastaajista oli työskennellyt alalla yli 10 vuotta (Kuvio 4). 34 vastaajista jopa yli 20 vuotta.

Kuvio 4. Vastaajien työkokemus alalta.

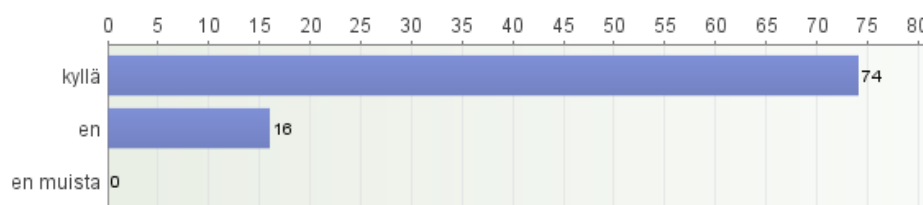
Vastaajista 83 oli vakituudessa, toistaiseksi voimassa olevassa, työsuhteessa (Kuvio 5).

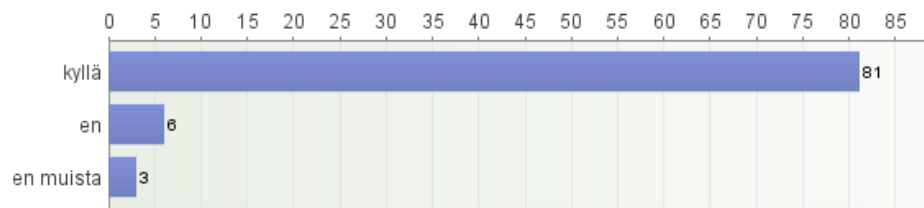
Kuvio 5. Työsuhteen laatu.

8.2 Aiheen käsittely työyksiköissä

Vastaajista 16 ei ollut osallistunut lasten mielen hyvinvoinnin koulutuksiin (Kuvio 6), mutta silti vain yhdeksän ei tiennyt tai ei muistanut, mikä Turval-lisin mielin -hanke on (Kuvio 7). Tietoisuus aiheesta on siis kuitenkin levin-nyt työyksiköiden ja työtiimien sisällä. Vastaajat kertoivatkin kattavasti, millaisissa yhteyksissä aihetta oli työyksiköiden sisällä käsitelty.

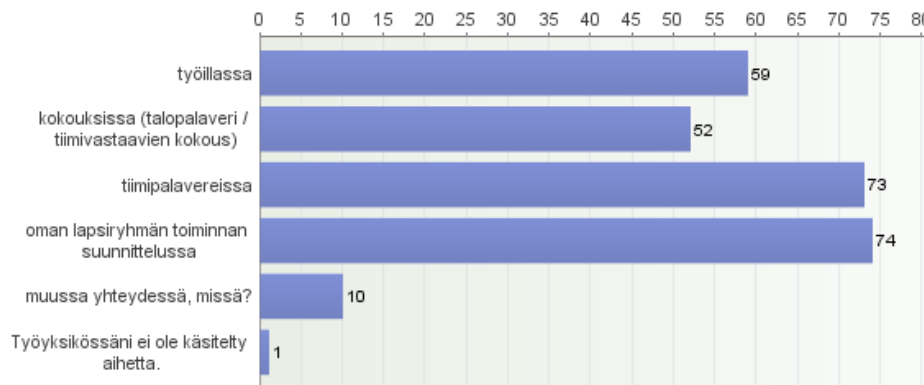

Kuvio 6. Osallistuminen lasten mielen hyvinvoinnin koulutuksiin.

Kuvio 7. Vastaajien tietoisuus Turvallisin mielin -hankkeesta.

Lasten mielen hyvinvointia oli käsitelty jokaisen paitsi yhden vastaajan työyksikössä (Kuvio 8). Ehdottomasti eniten keskustelua oli käyty oman lapsiryhmän sisällä tiimipalavereissa ja toimintaa suunniteltaessa. Kysymyksessä oli mahdollisuus valita useampia vastausvaihtoehtoja. Työyhteisöissä oli myös laajemmista kokoonpanoissa käsitelty aihetta kiitettävästi ja se onkin varmasti osaltaan vaikuttanut siihen, että aiheen käsittely on jatkunut myös tiimitasolla. Tulosten kannalta oleellista on tietysti se, että aiheen käsittely ulottuu juuri sinne, missä työ lasten kanssa tapahtuu. Paljon ikävämpää olisi ollut lukea tuloksia, joissa aihetta olisi käsitelty laajasti kokouksissa ja työryhmissä, mutta se ei näkyisi kuitenkaan enää tiimitasolle asti. Asian käsittely ja tiimin sisällä tapahtuva pohdinta mahdollistavat tiedon ja kokemuksen jakamisen ja näin ollen uuden oppimisen.

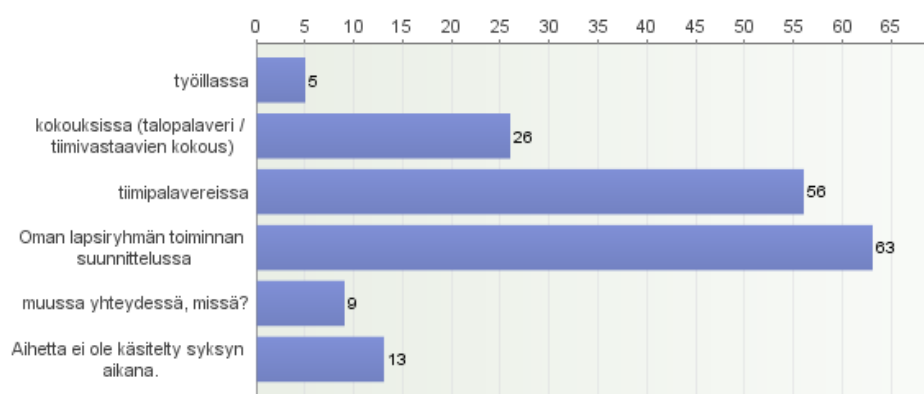

Kuvio 8. Aiheen käsittely eri yhteyksissä.

Vastaajista, jotka olivat valinneet avoimen vastausvaihtoehdon, kuusi kertoi käsitelleensä aihetta erilaisissa yhteyksissä yhdessä vanhempien kanssa ja neljä mainitsi aiheen käsittelyn tapahtuneen koulutuksessa. Aihetta oli käsitelty myös konsultaatiossa sekä erityisavustajakokouksessa.

Kysyttäessä aiheen käsittelystä työyksiköissä syksyn 2016 aikana, osoittivat tulokset selkeästi edelleen aiheen näkyvän eniten tiimin sisäisissä rakenteissa (Kuvio 9). Aihetta oli käsitelty työillässä aiemman kysymyksen mukaan 59 vastaajan työyksikössä (Kuvio 8), mutta syksyn 2016 aikana enää viisi vastaajista kertoi aiheen olleen esillä työillässä. Tämä ei kuitenkaan ole kovin huolestuttavaa sen vuoksi, että keskustelu tiimeissä on jat-

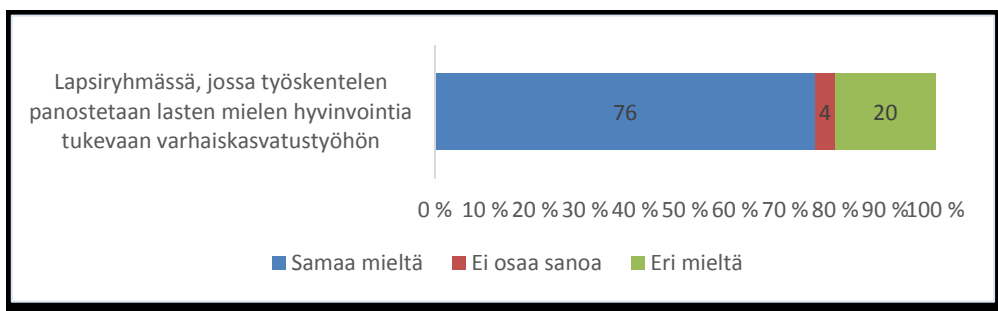
kunut hyvinkin runsaana. Aihe on tuoreena, hankkeen päätyttyä ja koulutusten jälkeen, ollut runsaammin esillä työyksiköiden suuremmissa rakenteissa, mutta edelleen on korostettava sitä, että oleellista on kuitenkin aiheen näkyvyys siellä, missä itse työ tehdään, lapsiryhmissä. Se, että lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen huomioidaan lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa näinkin monen vastaajan kertomana vielä yli vuosi hankkeen päättymisen ja koulutusten jälkeen, on hankkeen juurtumisen kannalta hyvin merkittävää. Toisaalta 13 vastaajaa kertoi myös, ettei aihetta ole syksyn aikana käsitelty enää lainkaan. Tämä osoittaa sen, että keskustelua olisi ylläpidettävä jatkossa myös muissa rakenteissa, jotta aihe rantauduisi vielä mahdollisesti useampaan lapsiryhmään ja myös uudet työntekijät pystyisivät sitoutumaan ja omaksumaankin mielenterveyttä tukevat menetelmät ja työtavat.

Kuvio 9. Aiheen käsittely eri yhteyksissä syksyn 2016 aikana.

Avoimen vaihtoehdon valinneista edelleen kuusi kertoi käsitelleensä aihetta yhdessä vanhempien kanssa. Kaksi vastaajaa mainitsi keskustelun liittyneen koulutukseen. Lisäksi aihetta oli käsitelty edelleen erityisavustajakokouksessa sekä konsultaatiossa. Yksi vastaaja oli käsitellyt aihetta myös oman varhaiskasvatusalueensa esiopettajien palaverissa.

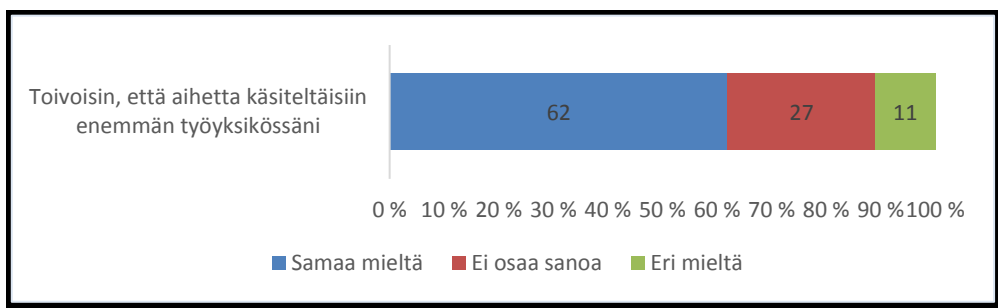
Aiemmin esitellyistä vastauksista ilmeni, että aiheesta käyty keskustelu on Turvallisin mielin -hankkeen jälkeen ollut vilkkainta varhaiskasvatustilaisuuksissa (Kuvio 8 & 9). Näistä vastauksista ei ilmennyt, onko keskustelulla ollut konkreettista vaikutusta ryhmän toimintatapaan, mutta kuvio 10 kuitenkin osoittaa, että jopa 76% varhaiskasvattajista on sitä mieltä, että heidän omassa lapsiryhmässään toteutettava varhaiskasvatustyö tukee lasten mielen hyvinvointia.

Kuvio 10. Lasten mielen hyvinvointiin panostaminen omassa lapsiryhmässä.

Ihmetystä herättää kuitenkin samalla se, miksi 20% vastaajista on vastannut kielteisesti tähän kysymykseen. Yksiköiden pedagogisten painopisteiden määrittelyä on käsitelty myöhemmin luvussa 7.5. Pedagogisiin painopisteisiin liittyvien sopimusten ja linjausten epäselvyys saattaa selittää osittain nämä vastaukset.

Yksiköissä käytävät keskustelut ja aiheen käsittely olivat herättäneet myös tunteen siitä, että aihetta pitäisi edelleen käsitellä työyksiköissä laajemminkin (Kuvio 11). Tätä mieltä oli jopa 62% vastaajista.

Kuvio 11. Toiveet aiheen käsittelyn lisäämisestä omassa työyksikössä.

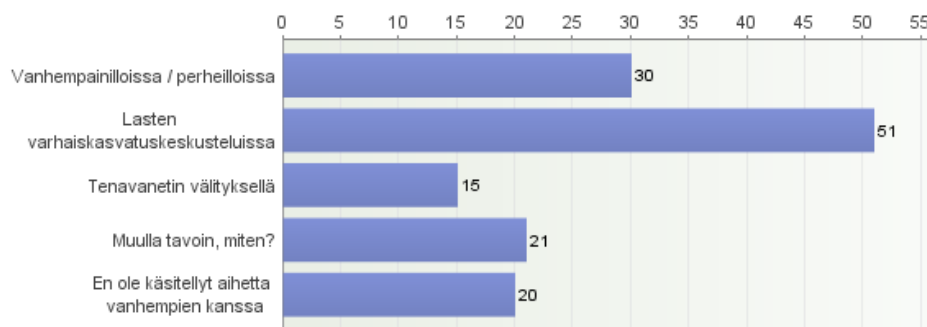
8.3 Aiheen käsittely vanhempien kanssa

Kyselyssä selvitettiin, millaisissa tilanteissa varhaiskasvattajat olivat keskustelleet lasten mielen hyvinvoinnista yhdessä vanhempien kanssa (Kuvio 12). Eniten aihetta koskevaa keskustelua oli käyty lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman eli vasu-keskustelun yhteydessä. Lapsen yksilöllistä kasvua ja kehitystä havainnoimalla varhaiskasvattaja kykenee kertomaan vanhemmille tekemistään huomioista ja myös huolen aiheistaan. Mielen hyvinvoinnin tukemisen kannalta on ilahduttavaa, että tieto pyritään jakamaan avoimesti lapsen elämässä vaikuttavien ihmisten kesken. Muun muassa Niikko (2009, 75) onkin todennut, että lapsen kognitiivisen kehityksen edistämiseksi kasvattajan toiminnassa korostuu lasten havainnointiin perustuva lapsen tunteminen, jolloin kasvattaja kykenee tunnistamaan kunkin lapsen yksilölliset tarpeet ja kiinnostuksen kohteet sekä seuraamaan lapsen edistymistä kasvun eri vaiheissa. Kasvattajan tulisi käyttää

näitä havaintoja auttaakseen lapsia saavuttamaan yhteistyössä huoltajien kanssa laaditut yksilölliset kehitystavoitteet.

Avoimen vastausvaihtoehdon valinneista neljä oli maininnut lapsen esiopetussuunnitelmakeskustelun eli leops-keskustelun yhteydessä käytävän keskustelun aiheesta. Jopa 14 vastaajaa kertoi käsitelleensä aihetta vanhempien kanssa päivittäisissä keskusteluissa, kuten lapsen hakutilanteissa. Yhden kerran oli mainittu perhekoulun menetelmistä keskustelu, kouluksissa käytävä keskustelu sekä lasten kanssa tehtyjen viikkoarviointien esittely vanhemmille.

Hieman huolestuttavaa kuitenkin on, että 20 vastaajaa ei ollut käsitellyt aihetta lainkaan vanhempien kanssa. Mielen hyvinvoinnin ymmärtäminen osana varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa antaa lukuisia mahdollisuuksia sivuta aihetta lapsen huoltajien kanssa. Voi tietysti olla, että vastaajista osa on ymmärtänyt kysymyksen niin, että vanhempien kanssa olisi keskusteltu itse hankkeesta tai jostakin sen osa-alueesta. Joka tapauksessa tätä seikkaa ei voi sivuuttaa.

Kuvio 12. Missä yhteyksissä aihetta oli käsittely yhdessä vanhempien kanssa.

Avoimeen kysymykseen, jossa vastaajia pyydettiin kertomaan esimerkkejä siitä, miten aihetta oli vanhempien kanssa käsitelty, vastasi 58 varhaiskasvattajaa. Tämä on varsin looginen tulos, jos 20 vastaajaa ei ole aihetta vanhempien kanssa käsitellyt. Aineisto ryhmiteltiin ja siitä etsittiin yhdistäviä teemoja (Taulukko 1). Lähes kaikissa vastauksissa kerrottiin, missä yhteydessä keskustelua oli käyty. Vastaukset ryhmiteltiin siis sen perusteella ja teemat muodostuivat keskustelujen keskeisistä aihepiireistä ja näkemyksistä.

Taulukko 1. Miten lasten mielen hyvinvointia oli käsitelty vanhempien kanssa.

AINEISTON RYHMITTELY	TEEMAT
Vanhempainilta	Vuorovaikutuksellisuus
Perheilta	Vastavuoroisuus
Learning café	Kasvatuskumppanuus
Lasten vasu-keskustelut	Arvostava kuuleminen
Lasten leops-keskustelut	Yksilölliset tavoitteet
Päivittäiset kohtaamiset	Yhteinen suunnitelma
Kuulumisten vaihto	Toiminnan avaaminen vanhemmille
Materiaalien esittely	

Vanhempainilloissa tai muissa vanhemmille järjestetyissä keskustelutilaisuuksissa käydyissä keskusteluissa oli usein käytetty suunnittelun tukena ja keskustelun herättelijänä Turvallisin mielin -hankkeen materiaaleja kuten Lapsen mieli -kirjaa ja eri julisteita. Niiden pohjalta oli käyty yleistä keskustelua lasten mielen hyvinvoinnista. Keskustelemalla oli pohdittu muun muassa sitä, mistä lapsen hyvä päivä koostuu ja mitä mielen hyvinvointi juuri oman lapsen kohdalla merkitsee. Vanhempien kanssa tehtävässä yhteistyössä oleellista onkin, että vanhemmat saavat myös asiantuntija-apua omaan kasvatukseensa. Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitys on mielen hyvinvoinnin tukemisen kannalta suuri, koska kodin ja päivähoiton välisellä vuorovaikutuksella on tutkitusti merkittävä vaikutus lapsen kasvuun ja oppimiseen. (Pihlaja ym. 2010, 189.) Alla lainauksia vastauksista.

Vanhempainillassa pienryhmissä keskustelua, mikä lisää lapsen mielen hyvinvointia ja millä tavoin voimme sitä edesauttaa (sekä kotona että eskarissa).

Mielen hyvinvoinnin käsi ja tunnekaruselli ovat selkeitä ja hyviä keskustelujen tukia lapsen kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista keskusteltaessa

Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön yhtenä tavoitteena on ollut saada vanhempia varhaiskasvatuksessa näkyvämpää ja aktiivisempaan rooliin. Vanhempien osallisuuden lisääminen edellyttää kasvattajilta sitä sallivien puitteiden luomista ja oman toiminnan kriittistä arvioimista. (Pihlaja ym. 2010, 190.) Kyselyn vastauksissa korostui ilahduttavasti vuorovaikutuksellisuus, arvostava kuuleminen sekä vastavuoroisuus. Vanhempainilloissa oli

esitelty lasten ajatuksia tai teoksia aiheeseen liittyen ja peilattu niitä vanhempien ajatuksiin samasta aiheesta. Vastauksista näkyi myös keskusteluiden tarkoituksenmukaisuus. Käsitellyt aiheet eivät vain jääneet leijumaan ilmaan, vaan ne pyrittiin siirtämään arkeen huomioimalla ne konkreettisesti esimerkiksi toiminnan suunnittelussa. Vanhempien kokiessa tulleensa kuulluksi, toteutuu osallisuuden tavoite ja näin edistetään hyvän kumppanuuden syntyä (Pihlaja ym. 2010, 190). Näin vastaajat kertoivat:

Hyvän mielen käsi. julisteena ja "blankkona". Yhdessä täydennetty lasten ja vanhempien kanssa. Vanhemmille tietoa, siitä mitkä asiat lapsen arjessa ryhmässä ja kotona näyttävät merkityksellisinä.

vanhemmat jakoivat meille ajatuksiaan mitä mielenhyvinvointi heidän näkökulmastaan omalle lapselle tarkoittaa. Tästä pyrimme ottamaan toimintaamme ajatuksia

Myös lasten henkilökohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelma- (vasu) tai lapsen esiopetussuunnitelma (leops) -keskusteluissa käytyä ajatustenvaihtoa oli kuvailtu monessa vastauksessa. Niissä käsiteltiin usein yksittäisen lapsen hyvinvointiin sekä kasvuun ja kehitykseen liittyviä vaiheita. Keskusteluissa näkyi myös toiminnan tavoitteellisuus. Niissä laadittiin lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatus- tai esiopetussuunnitelma, jonne kirjattiin ylös kasvuun ja oppimiseen liittyviä tavoitteita sekä laadittiin yhteiset suunnitelmat niiden saavuttamiseksi. Kasvattajat panostivat vuorovaikutuksessa hyvään kasvatuskumppanuuteen ja vanhempien kuulemiseen. Kasvattajat halusivat viestittää vanhemmille, että heidän asiantuntijuutensa oman lapsen kasvussa ja kehityksessä on yhteisen päämäärän kannalta oleellista tietoa. Tutkimusten mukaan suomalaisesta varhaiskasvatuksesta on löydettävissä sekä asiantuntijalähtöisiä että perhelähtöisiä toimintamuotoja. Kyselyn vastaukset osoittavat, että molemmille toimintamuodoille on paikka varhaiskasvatuksen toteuttamassa yhteistyössä. Vanhempainiltojen informatiivinen luonne painottaa asiantuntijuutta, mutta samalla yhä enemmän niissä korostuu vastavuoroinen kokemusten vaihto ja vanhempien mielipiteiden ja näkemysten kuuleminen ja huomioiminen. Vanhempien asiantuntijuuden myöntäminen ja sen kunnioittaminen yksittäisen lapsen kasvua ja kehitystä koskevissa asioissa osoittaa, että kyselyyn vastanneiden varhaiskasvattajien tapa toteuttaa kasvatuskumppanuutta on hyvin perhelähtöinen (Pihlaja ym. 2010, 191). Tässä otteita vastauksista:

leops -keskusteluissa vanhemmat ovat valinneet Huomaa hyvä! -korteista 3-5 oman lapsensa vahvuutta, joista olemme keskustelleet ja niiden kautta olemme saaneet myös asetettua tavoitteita esiopetusvuodelle.

Vasukeskusteluissa yhdessä pohtimalla mitkä asiat arjessa ko. lapsen kohdalla tukevat hänen mielen hyvinvointiaan, millä tavoin vanhemmat toivoisivat meidän varhaiskasvattajien huomioivan näitä asioita toiminnan suunnittelussa

Yksittäisen lapsen asioista keskusteltaessa mahdollistui mielen hyvinvoinnin yksityiskohtaisempi käsittely. Aiheesta voitiin poimia pilkottuja osia, jotka liittyivät juuri käsiteltävänä olevan lapsen tilanteeseen. Alla lainauksia vastauksista.

Vasukeskustelussa puhuttu lasten mm. sosiaalisista taidoista, toisten huomioimisesta sekä itsetunnosta ja luottamuksesta.

Yksittäisiä, lapsen elämässä ajankohtaisia asioita käsiteltiin runsaasti myös päivittäisissä kohtaamisissa ja kuulumisten vaihdossa.

Vanhemmille kerrottiin ryhmän toiminnasta, esiteltiin hankkeen materiaaleja ja perusteltiin niiden käytön hyötyjä. Lasten toimintaa dokumentoitiin erilaisin tavoin, muun muassa kuvien ja videoiden avulla. Viestintäkanavana käytettiin esimerkiksi Tenavanettiä. Alla muutama esimerkki vastauksista.

Olemme käsitelleet ryhmästä noussutta ajankohtaista aihetta, esim. leikin ulkopuolelle jättämistä pöytäteatterin avulla. Vanhemmille on kerrottu hakutilanteessa miten olemme aihetta käsitelleet ja mitä havaintoja lapset itse ovat tehneet tai miten he ovat osallistuneet itse esittämällä eläinhahmoa.

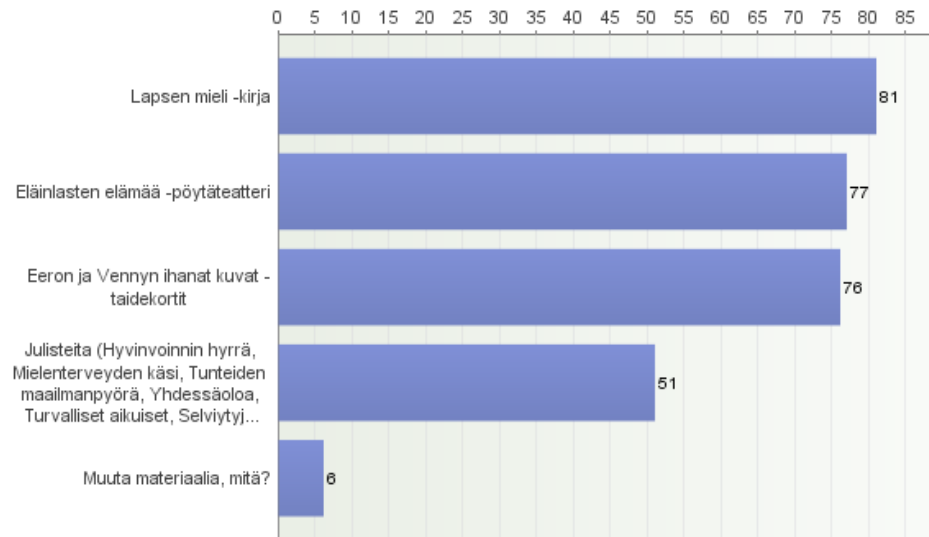
Esim. Tiimin toimintatavat/hyvän ilmapiirin tärkeydestä ryhmässä ym.

---lisäksi olen lisännyt tenavanettiin materiaalin pohjalta tehdyn projektin videoinnin---

Tenavanetti on Järvenpäässä päiväkodeissa käytössä oleva digitaalinen portfoliosovellus. Se on siis ikään kuin kasvunkansio, joka toimii perheiden kanssa vuorovaikutteisena dokumentoinnin kanavana. Tenavanettiin voi lisätä tiedotteiden ja viikko-ohjelmien lisäksi kuvia ja videoita lapsen leikeistä ja muista päiväkodin tapahtumista. (Järvenpää n.d. d.)

8.4 Hankkeen materiaalit ja niiden käyttö

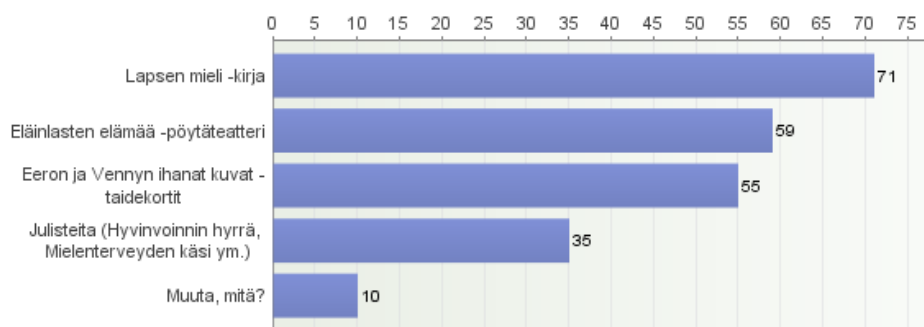
Turvallisin mielin -hankkeen materiaaleja löytyi varhaiskasvatusyksiköistä hyvin (Kuvio 13). Vastaajat saivat valita useamman vastausvaihtoehdon.

Kuvio 13. Yksiköistä löytyvät Turvallisin mielin -hankkeen materiaalit.

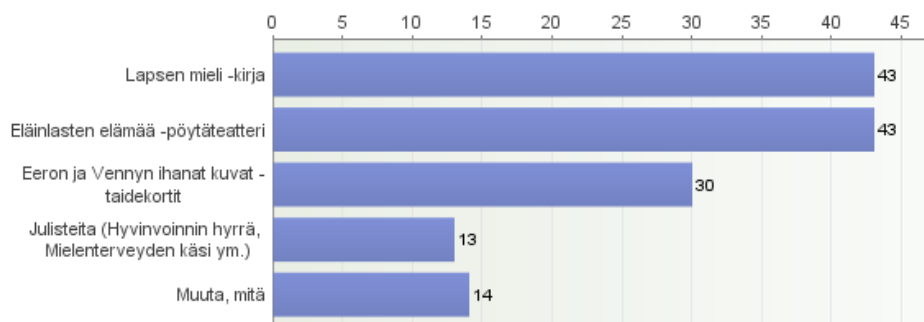
Materiaaleja on jaettu yksiköihin eri määriä. Joitain materiaaleja on hankittu jokaiseen lapsiryhmään, kun taas joitain materiaalikokonaisuuksia on vain yksi tai kaksi koko päiväkotia kohden. Tästä syystä tieto materiaaleista ei välttämättä ole tavoittanut jokaista työntekijää ja sen vuoksi niiden olemassaolosta ei välttämättä tiedetä. Jotkut materiaalit ovat saattaneet myös jäädä yhteen ryhmään, jolloin muut eivät välttämättä osaa niitä edes kaivata. Pääosin vastaajat tuntuivat kuitenkin tietävän, mitä materiaaleja heillä halutessaan olisi käytettävissä. Avoimen vastausvaihtoehdon valinneista vastaajista kolme kertoi työyksiköstä löytyvän aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Kahden vastaajan yksikössä oli käytössä eläinkuvakortit, yhdessä yksikössä oli lisäksi kaveritaitokortit ja yhdessä Huomaa hyvä -materiaali.

Materiaaleista selkeästi eniten oli käytetty Lapsen mieli -kirjaa (Kuvio 14). Sitä aikoi myös suurin osa vastaajista käyttää jatkossakin (Kuvio 16). Pöytäteatteri oli koettu myös hyväksi, koska lähes yhtä moni aikoi käyttää sitä jatkossa. Yhtä moni vastaajista oli käyttänyt sitä yhdessä Lapsen mieli -kirjan kanssa useammin kuin viisi kertaa (Kuvio 15).

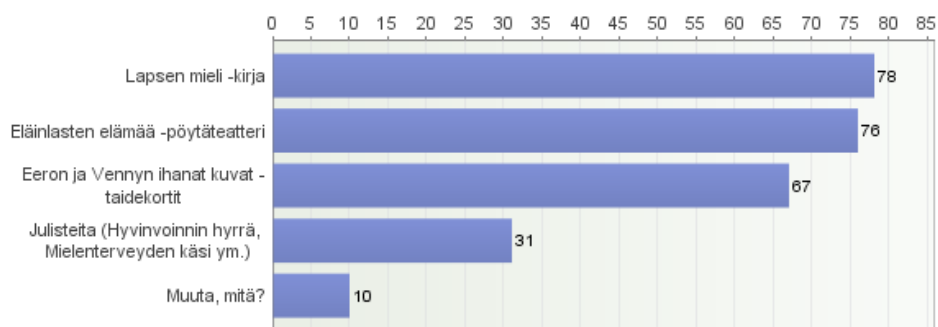
Kuvio 14. Materiaalit, joita oli käytetty ainakin kerran.

Valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi kaksi vastaajista oli käyttänyt ainakin kerran eläinkortteja ja kaksi Huomaa hyvä -materiaaleja. Kaksi vastaajista mainitsi myös teatterin keinot. Toinen oli käyttänyt nukketheateria yhdessä lasten kanssa ja toinen oli askarellut hankkeen pöytäteatterimateriaalin mukaiset eläinhahmot lasten kanssa. Yhden kerran mainittuja materiaaleja olivat nalle-kortit ja kaveritaitokortit. Yksi vastaajista kertoi, ettei ole käyttänyt materiaaleja. Yksi kertoi käyneensä aiheesta keskustelua tiimissä ja myös lasten kanssa. Yksi mainitsi käyttäneensä aiheen koulutuksesta saatua materiaalia.

Kuvio 15. Materiaalit, joita oli käytetty useammin kuin viisi kertaa.

Kysyttäessä, mitä materiaaleja vastaajat aikovat jatkossakin käyttää, valitsivat he vastauksia yhteensä 262 kappaletta (Kuvio 16). Keskimäärin siis jokainen vastaaja aikoi käyttää jopa kolmea (2,911) materiaalia jatkossakin. Tämä tulos on hankkeen toteuttajan kannalta merkittävä. Suurimmat materiaalit on siis koettu hyviksi ja niiden käyttöä aiotaan jatkaa vastedeskin. Tätä tukee myös myöhemmin esiteltävän kysymyksen vastaukset, joiden mukaan 71 vastaajaa oli sitä mieltä, että aiheen juurtumisen kannalta oleellista ovat juuri helposti käyttöön otettavat materiaalit (Kuvio 17).

Kuvio 16. Materiaalit, joita aiottiin jatkossakin käyttää.

Avoimen vastauksen valinneista kaksi kertoi käyttävänsä jatkossa lisäksi Huomaa hyvä -materiaaleja ja draaman keinoja kuten pöytäteatteria. Toinen draaman maininneista kertoi ohjaavansa lapsia käyttämään itse pöytäteatteria. Kerran mainittiin lisäksi kaveritaitokortit, eläinkortit, Askeleitain -materiaali, perhekoulun materiaalit sekä kehuuoli.

Julisteiden käyttö oli kaikkein vähäisintä ja niitä myös löytyi materiaaleista vähiten yksiköistä. Julisteiden käyttö oli runsainta vanhempien kanssa käytävässä keskustelussa, josta kerrottiin tarkemmin edellisessä luvussa.

Yhdessä avoimessa kysymyksessä kasvattajia pyydettiin kertomaan esimerkkejä heidän runsaasti käyttämästään materiaalista ja siitä, miten heidän mielestään sen avulla on mahdollista tukea lasten mielen hyvinvointia. Vastauksia tähän kysymykseen tuli 63 kappaletta, joista 9:ä ei käytetty tuloksia analysoidessa epäselvyyden tai muun syyn vuoksi. Tuloksiin on otettu siis mukaan 54 vastausta. 13 vastaajaa ei siis vastannut kysymykseen lainkaan.

Kuten aiemmankin avoimen kysymyksen kohdalla, tälläkin kertaa aineisto ensin ryhmiteltiin ja siitä etsittiin yhdistäviä teemoja. Koska kysymys koski nimenomaan Turvallisin mielin -hankkeen materiaalien käyttöä, jaettiin vastaukset ensin materiaalien mukaan ryhmiin. Sen jälkeen kunkin käsitellyn materiaalin aineisto ryhmiteltiin keskeisten aihepiirien mukaan. Näistä aihepiireistä luotiin yleiset teemat, joita pohdittiin tarkemmin. Jonkin verran materiaalien käytössä on päällekkäisyyttä, mutta tuloksia ei silti haluttu esittää yhtenä suurena kokonaisuutena, koska pilkottuna ne tuottavat enemmän hankkeen toteuttajien näkökulmasta arvokasta tietoa materiaalien käytöstä.

8.4.1 Kokemuksia Eläinlasten elämää -pöytäteatterin käytöstä

Eniten vastaajat olivat kuvanneet tilanteita pöytäteatterin käytöstä. Tarinoiden sisällöt koskettivat usein lasten kokemaa todellista arkea ja sen vuoksi ne koettiin helpoiksi ottaa käyttöön aina tarvittaessa.

Taulukko 2. Vastaajien kokemuksia pöytäteatterin käytöstä.

AINEISTON RYHMITTELY	TEEMAT
Kaveritaidot Muiden huomioiminen Erilaisten mielipiteiden kuunteleminen Erilaisuuden hyväksyminen Yhteinen keskustelu ja pohdinta	Vuorovaikutustaidot Ryhmäytyminen Ryhmän tarpeet
Omien ja toisten tunteiden tunnistaminen Tunteiden nimeäminen Tunteiden käsittely, läpikäyminen ja jakaminen Samaistuminen toisen tunteisiin	Lasten yksilölliset tarpeet Tunnetaidot Empatiakyky
Sisältöön vaikuttaminen Oma esiintyminen Itselle merkityksellisten asioiden esille tuominen Opitut asiat käytäntöön	Osallisuus Tunne omasta vaikutusmahdollisuudesta

Tarinoita poimittiin käyttöön aina tilanteen mukaan joko yksilön tai ryhmän tarpeet huomioiden. Usein tilanteet liittyivät lasten välillä esiintyviin ristiriitatilanteisiin kuten kiusaamiseen tai leikistä pois jättämiseen. Kasvattajat olivat löytäneet arjesta paljon tilanteita, joissa pöytäteatterin käyttö oli luontevaa ja sen avulla aiheesta keskustelu oli lapsille helpompaa. Tässä muutama esimerkki vastauksista:

Pöytäteatteri-materiaali on hyvänä apuna, kun käsitellään asioita, jotka ovat pienille lapsille vaikeita käsittää. Olemme käsitelleet aiheita kuten kiusaaminen ja suru.

Olemme myös soveltaneet tarinoita ja keksineet lasten omaan elämään liittyviä tarinoita esitettäväksi, esim. synttäririkutsujen jakaminen, leikkiin mukaan ottaminen ym.

Nukkien avulla voidaan ottaa käsiteltäväksi lapsen elämässä tärkeitä asioita, esim. pelkoja, kaveritaitoja ym. ja yhdessä miettiä toimivia ratkaisuja lapsia askarruttaviin ongelmiin.

Vastauksista näkyi kasvattajien huomion kiinnittyminen lasten vuorovaikutustaitojen kehittämiseen. Heidän mukaansa lapset sai helposti innostettua mukaan esityksiin ja tarinoiden avulla saatiin herätettyä monenlaista keskustelua ja pohdintaa. Keskustelutilanteet koettiin usein ikään kuin saavutuksena tai lopputuloksena esityksestä, joka taas puolestaan toimi pedagogisena oppimisen ja kasvatuksen tapahtumana. Keskustelujen tuloksena koettiin oivalluksia ja löydettiin tilanteisiin useita käyttökelpoisia rat-

kaisuvaihtoehtoja, joita yhdessä puntaroiitiin. Lapset oppivat kuuntelemaan toistensa mielipiteitä ja katsomaan asioita myös toisten näkökulmasta. Tässä otteita vastauksista:

Käytän eläinlasten elämää -materiaalia viikoittain. Lapset ovat oivaltaneet sen avulla tärkeitä elämän pelisääntöjä kuten muiden huomioiminen ja kaikkien kanssa toimeentuleminen.

Meillä on ihanan keskusteleva ja pohdiskeleva ryhmä, joka rohkenee kokeilla erilaisia vaihtoehtoja ja puntaroida niitä. Esimerkit ja tapauksen kantavat hedelmää arkipäivän tilanteisiin, kun niitä kohdataan käytännössä.

Pöytäteatteri koettiin erittäin helpoksi ja käyttökelpoiseksi menetelmäksi varsinkin tilanteissa, joissa valmistautumiseen ja suunnitteluun ei aina ole riittävästi aikaa. Kasvattajat pitivät myös siitä, että valmiita tarinamalleja soveltamalla ne olivat käyttökelpoisia kaiken ikäisten lasten kanssa. Alla muutama lainaus.

Nukketeatterimateriaali on nopeasti otettavissa käyttöön, joten ryhmässä esille nousseita kysymyksiä voi käsitellä tilanteen vaatiessa.

Helppokäyttöinen materiaali valmiine tarinoineen helpottaa kun aikaa suunnitteluun on vähän!

Esitin lapsille hieman muunnettuna versiona (lapset 2v) pöytäteatterista yhden tarinan ystävyydestä. Lapset jakoivat hyvin seurata n. 5 min. esityksen, jonka jälkeen juteltiin aiheesta lasten tasoisesti.

Myös osallisuuden toteutuminen näkyi vastauksista vahvasti. Kasvattajien mukaan pöytäteatterin käyttö rohkaisi lapsia osallistumaan ja kertomaan omia mielipiteitään avoimemmin. Osallisuuden vaikutukset itsetuntoon oli myös havaittu. Lapset myös havaitsivat omat vaikutusmahdollisuutensa erilaisia ratkaisuja punnittaessa. He havaitsivat, että useimmissa tilanteissa voi olla montakin ratkaisua, eikä väärää vastauksia tarvitse pelätä. Pöytäteatterin avulla opitut asiat siirtyivät usein leikkeihin ja arjen konkreettisiin tilanteisiin. Alla esimerkkejä vastauksista.

Lasten itseluottamus kasvaa ja esiintymisjännitys vähenee, kun he saavat tulla itse esittämään omia ratkaisujaan kavereilleen.

Pöytäteatterin avulla lapset on helppo saada osallistumaan ja vaikuttamaan tilanteisiin joita käsitellään.

Eläinlasten elämää nukketeatterin avulla kaikki lapset pääsevät mukaan omien taitojensa mukaan. Joku keskustelee, joku näyttlee. Aiheita siirretään arkeen.

Vuorovaikutustaitojen ja osallisuuden kokemuksen lisäksi pöytäteatteri koettiin hyväksi keinoksi tunnetaitojen harjoittelussa. Tilanteiden havainnollistaminen pöytäteatterin keinoin koettiin lasten kannalta helpoksi keinoksi käsitellä vaikeita tilanteita ja niiden herättämiä tunteita. Eläinhahmojen kautta lasten koettiin voivan samaistua toisen tunteisiin helpommin, jolloin myös tunteiden tunnistaminen ja ilmaisu kehittyivät. Tässä kaksi esimerkkiä vastauksista:

Lapsi samaistuu helposti tunteeseen pöytäteatterin avulla ja näin tunteita voi helposti käsitellä

Pöytäteatteri on innostanut lasta itse arvioimaan omia tunteita sekä oppimaan toisen tunteita ja antanut toimintamalleja arjen tilanteisiin.

8.4.2 Kokemuksia Vennyn ja Eeron taidekuvakorttien käytöstä

Vennyn ja Eeron taidekuvakorttien käytöstä oli vastauksissa myös useita esimerkkejä. Niitä oli pääasiassa käytetty tunnetaitojen opetteluun, mutta kasvattajat olivat kuitenkin havainneet ryhmissä toteutetun kuvien katselun ja yhteisen keskustelun vaikuttaneen myöskin lasten vuorovaikutustaitojen kehittymiseen ja osallisuuden mahdollistumiseen.

Taulukko 3. Vastaajien kokemuksia taidekuvien käytöstä.

AINEISTON RYHMITTELY	TEEMAT
Vuorovaikutus Yhteinen keskustelu Toisten kuuntelu Jokaisen oikeus omaan mielipiteeseen	Vuorovaikutustaidot
Tunteiden tunnistaminen Tunteiden nimeäminen Tunteiden sanottaminen	Tunnetaidot
Tunne vaikutusmahdollisuudesta Omien ajatusten jakaminen muiden kanssa Jokaisen omat, henkilökohtaiset kokemukset, havainnot ja ajatukset	Osallisuus

Kuvakorttien soveltuvuus tavallisiin arjen tilanteisiin oli oivallettu samoin kuin pöytäteatterinkin kohdalla. Niiden käyttö liitettiin sujuvasti arjen toimintaan. Pedagogiikka painottui vastauksissa, joissa kortit oli otettu luontevasti mukaan rikastuttamaan aivan tavallista, arkista keskustelua. Myös

taidekorttienkin kohdalla arvostettiin niiden monipuolisuutta ja helppoa käyttöönottavuutta. Alla kaksi lainausta taidekuvakorttien käyttöä koskevista vastauksista.

Taidekortit ovat mukana arjessa; miltä tänään tuntuu, mistä kortista sinulle tulee hyvä mieli jne.

taidekortit on ihanat. niitä on helppo ja nopea käyttää. ja ihan nuorimmatkin kiinnostuvat korteista.

Kuvakortteja oli käytetty myös niiden mukana tulleen ohjekirjan tarjoamien vinkkien mukaisesti apuna tunteiden tunnistamisessa ja nimeämisessä. Näin vastaajat kertoivat:

Kuvakortit ovat olleet käytössä niin että lapset tunnistavat kuvista tunnetiloja ja ajatuksia niistä jaetaan ryhmässä.

Taidekortit: värit ja kuvat sopivat monenlaisiin tilanteisiin ja keskustelunaiheisiin. Lapsi voi itse valita. Kuvan avulla lapsi voi peilata omia ajatuksiaan ja lausua ne ääneen.

Kuvista syntyvien keskustelujen oli havaittu toimivan hyvänä keinona myös vuorovaikutustaitojen harjoitteluun. Kasvattajat kertoivat keskusteluissa opittavan muun muassa toisten kuuntelemista, mielipide-erojen kunnioittamista ja erilaisuuden hyväksymistä. Keskustelemalla lapset myös rohkaistuivat kertomaan vapaammin mielipiteitään ja havaitsivat, että jokaisella on oikeus omiin tunteisiin ja niiden ilmaisemiseen. Alla lainaus vastauksista.

Taidekuvien avulla keskustelua tunteista, omista havainnoista, omista ajatuksista, erilaisuudesta, mielipide-eroista, jokaisen omasta kokemuksesta ja sen oikeudesta.

Taidekorttien mahdollisuudet mielen hyvinvoinnin tukemisessa näkyivät myös vastauksissa, joissa niitä oli osattu käyttää virikkeenä muunkinlaiseen taiteen kokemiseen.

Taidekortteja olemme tutkineet keskustellen maalauksista, tehneet itse maalauksia ja värejä olemme käyneet myös korttien avulla.

8.4.3 Kokemuksia Lapsen mieli -kirjan käytöstä

Vaikka aiemmat vastaukset osoittivatkin, että Lapsen mieli -kirjaa oli omassa työssä käytetty kaikkein eniten, oli tässä yhteydessä vähiten vastauksia koskien kirjan mahdollisuuksia tukea lasten mielen hyvinvointia.

Taulukko 4. Vastaajien kokemuksia kirjan käytöstä.

AINEISTON RYHMITTELY	TEEMAT
Uutta tietoa ja oivalluksia omaan työhön Ideoinnin ja toiminnan suunnittelun tukena Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö Lisää koulutusta aiheesta Mukana tiimipalaverissa	Oman työn kehittäminen Kasvatuskumppanuus
Taiteen havainnoiminen Tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen Positiivinen palaute Huomioidaan ryhmän tarpeet	Mielen hyvinvoinnin yleinen käsittely

Kirja liitettiin ensisijaisesti oman työn kehittämiseen ja rikastuttamiseen. Sen koettiin toimivan hyvänä muistutuksena. Sen sisältöä oli hyödynnetty monipuolisesti ja siitä saatiin uudenlaisia ideoita omaan työhön. Myös kirjan kohdalla vastaajat kokivat voivansa soveltaa leikkejä ja harjoituksia aina kunkin ryhmän tarpeiden mukaan. Alla lainauksia kirjan käyttöä koskevista vastauksista.

Lapsen mieli kirja temperamenttirobotti luku on tällä hetkellä hyvin ajankohtainen muistetaan antaa positiivista palautetta yrittämisestä.

Laululeikit, lorut, liikuntajutut Mielen hyvinvointikirjasta. Pyrin, että kaikki toiminta pk:ssa tukee mielen hyvinvointia.

Käytän usein kirjassa olevia vaihtoehtoja, mutta muokkaan niitä ryhmän tarpeiden mukaan.

Koetut oivallukset osoittivat omalta osaltaan hankkeen ja materiaalien hyödyt. Tutkimusten mukaan oman toiminnan arviointi on edellytyksenä ammatilliselle kehittymiselle. Kasvattajien kiinnittäessä erityistä huomiota esimerkiksi vuorovaikutuksensa laatuun, mahdollistuu silloin myös sen muutos myönteisempään suuntaan. (Ahonen 2015, 52-53.)

Kirjan teoriaosuutta käytettiin tukena toiminnan suunnittelussa, mutta se herätti myös tunteita lisäkoulutuksen tarpeesta. Tässä otteita vastauksista:

Lapsen mieli- kirja on mukana tiimipalavereissa ja tulevan toiminnan suunnittelussa.

---toivoisin koulutusta aiheen tiimoilta enemmän.

Kirjasta oli osattu poimia myös ideoita vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Kirjan tarjoama tieto saattoi herättää tarpeen keskustelulle, se

tarjosi ideoita erilaisten keskustelujen järjestämiseen sekä teoriaa keskustelun tueksi. Alla vastauksista kaksi lainausta.

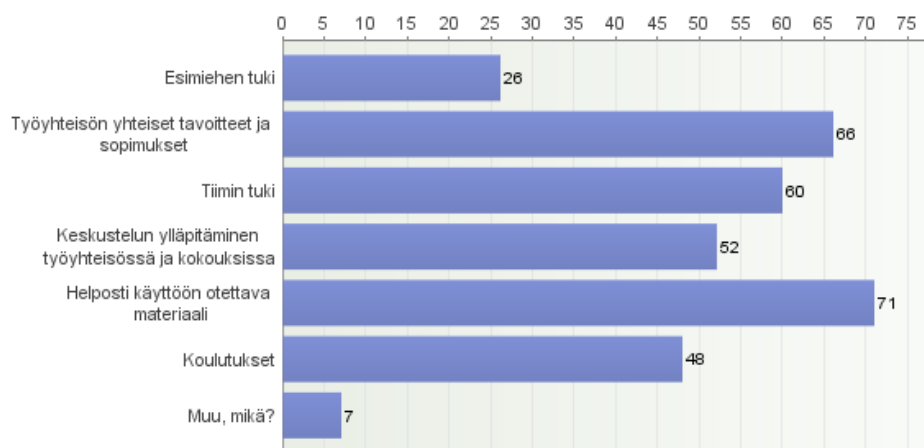
Monipuolinen ja käytännönläheinen kokonaisuus kaikkeen lapsen mielen hyvinvoinnin tukemiseen päiväkodin arjessa ja yhteistyössä vanhempien kanssa mm. perheilloissa.

Kirja hyvän tukena asiasta muistuttajana ja ideoinnissa

8.5 Lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtuminen

Lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtumisen kannalta tärkeimpänä tekijänä vastaajat pitivät helposti käyttöön otettavia materiaaleja (Kuvio 17). Tätä tulosta tukee myös kasvattajien kokemuksia materiaalien käytöstä koskeva luku. Helppokäyttöisyys, muunneltavuus tarpeiden mukaan ja sovellettavuus eri-ikäisille lapsille olivat vahvasti esillä avoimen kysymyksen vastauksissa, joissa kasvattajat kuvailivat, miten he olivat materiaaleja työssään käyttäneet.

Työyhteisön yhteiset tavoitteet ja sopimukset sekä tiimin tuki koettiin lähes yhtä tärkeiksi materiaalien helpon käyttöön otettavuuden lisäksi. Huomionarvoista on, että valmiista vastauksista esimiehen tuki koettiin juurtumisen kannalta kaikkein vähiten merkittäväksi. Voisi siis ajatella, että vastaajat kokevat aiheen ja materiaalien juurtumisen kannalta oleellisimmaksi tällä hetkellä juuri konkreettisen työn tekemisen ja siihen liittyvän suunnittelun toteutumisen. Samaa viittasivat aiemmat vastaukset, joiden mukaan keskustelu aiheesta oli ollut vilkkainta juuri tiimitasolla.

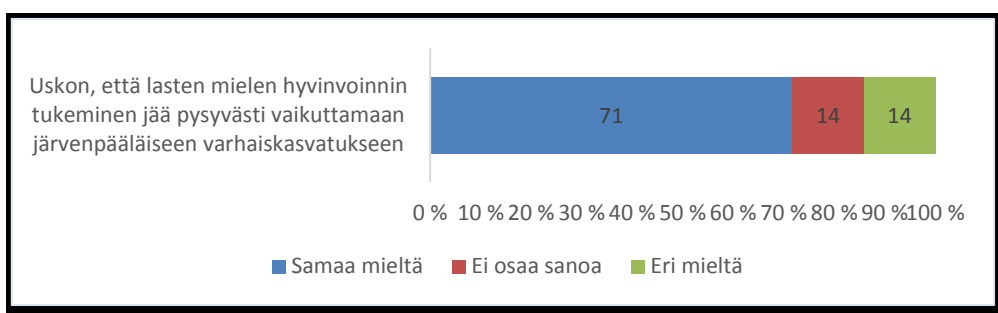

Kuvio 17. Lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtumisen kannalta tärkeitä tekijöitä.

Muita juurtumisen kannalta tärkeitä tekijöitä olivat kahden vastaajan mukaan vanhempien kanssa käytävät päivittäiset keskustelut ja lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseksi kasvatuskumppanuudessa laaditut tavoitteet ja

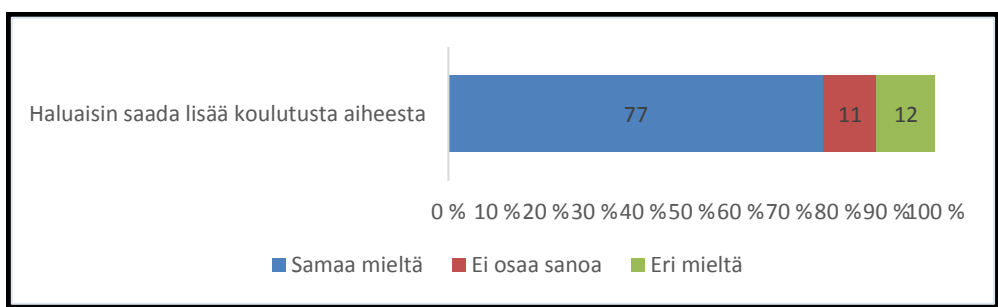
sopimukset. Kaksi vastaajaa oli maininnut myös oman asenteen ja kiinnostuksen merkityksen juurtumisen kannalta. Lisäksi kerran oli mainittu materiaalien jatkuva käyttö arjessa ja alueellisten varhaiskasvatuksen erityisopettajien antama kannustus materiaalien käyttöön. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että juurtumisen kannalta oleellista olisi myös runsaamman keskustelun mahdollistaminen työyhteisössä. Tällä hetkellä uuden varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen vie työyhteisössä runsaasti aikaa ja sen vuoksi keskusteluaikaa muille aiheille jää niukemmin.

On myös huomattava, että 48 vastaajaa pitää koulutuksia ja 52 keskustelun yleistä ylläpitämistä juurtumisen kannalta tärkeinä (Kuvio 17). Toisin sanoen, vaikka aiheen käsittely varhaiskasvatustiimeissä onkin vielä vilkasta, vaatii juurtuminen pidemmällä tähtäimellä aiheen jatkuvaa käsitteilyä myös muissa rakenteissa. Vastaajista kuitenkin jopa 71% uskoi kyselyhetkellä, että lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen jää pysyvästi vaikuttamaan järvenpääläiseen varhaiskasvatukseen (Kuvio 18).

Kuvio 18. Vastaajien kokemukset mielen hyvinvointia tukevan työn pysyvistä vaikutuksista järvenpääläisessä varhaiskasvatuksessa.

48 vastaajista piti aiheen koulutuksia juurtumisen kannalta merkittävinä (kuvio 17). Myös avointen kysymysten vastauksissa nousi muutaman kerran esille toive lisäkoulutuksesta. Seuraava kuvio osoittaa, että jopa 77% vastaajista todella toivoo saavansa lisäkoulutusta lasten mielen hyvinvoinnin tukemisesta.

Kuvio 19. Toiveet lisäkoulutuksesta.

8.6 Mielen hyvinvoinnin tukemisen merkitys omassa työssä

Kyselylomakkeen viimeisessä kysymyksessä kasvattajia pyydettiin kertomaan tiivistetysti, mitä lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen heille heidän omassa työssään merkitsee. Tähän kysymykseen tuli 90 vastausta. Viittä vastausta ei käytetty, koska niissä oli täytetty kysymyksen pakollisuus jättämällä vastauksiaan ainoastaan jokin näppäimistön merkki. Vastauksia ryhmitellessä jakautui aineisto selkeästi mielen hyvinvoinnin käsitteelliseen ymmärtämiseen sekä sen toteutukseen varhaiskasvatuksen arjessa erilaisina toimintoina tai ilmiöinä (Taulukko 5). Varhaiskasvattajat olivat omaksuneet kaikessa varhaiskasvatuksen toiminnassa oman roolinsa merkityksen ja korostivat aikuisen velvollisuutta esimerkin antamisessa sekä tuen tarjoamisessa niin uuden oppimisessa kuin opittujen taitojen vahvistamisessakin. Tässä luvussa teemoja on esitelty perusteellisemmin ryhmitelyssä käytettyjen niitä kuvaavien otsikoiden alla.

Taulukko 5. Kasvattajien omat ajatukset

AINEISTON RYHMITTELY	TEEMAT
<p><u>Tunnetaitojen opettelu</u> Ilmapiirin ja tunnetilojen aistiminen Kaikki tunteet salliva ilmapiiri Tunteiden käsittely ja läpikäyminen Tunteiden ilmaiseminen ja jakaminen Tunteiden nimeäminen ja sanoittaminen</p>	<p>Turvalliset aikuiset Aikuisen rooli uuden opettelussa</p>
<p><u>Vuorovaikutustaitojen opettelu</u> Ryhmäilmiöiden ymmärtäminen Tilanteisiin tarttuminen Kaikilla on kaveri, kukaan ei jää yksin Ristiriitojen nopea selvittäminen ja välitön puuttuminen Ryhmän yhteiset sopimukset Kiusaamista eikä satuttamista sallita Vuorovaikutuksen laatu ja aikuisen esimerkki Avoin keskustelu ryhmässä Erilaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen Ryhmään kuuluminen</p>	<p>Oma asenne ja esimerkki Asian tiedostaminen ja syvä ymmärrys Lapsilähtöisyys Yksilöllisyyden kunnioittaminen Osallisuus ja itsetunto Sensitiivisyys</p>
<p><u>Kasvattajan oman ajattelun suuntaaminen aiheeseen</u> Asian sisäistäminen, tietoisuus Laadukkaan varhaiskasvatuksen perusta Keskeinen painopiste Kokonaisuuden hahmottaminen, mistä kaikesta koostuu Työhyvinvointi, tiimin toimivuus</p>	<p>Kohtaaminen ja läsnäolo Kuulluksi ja nähdyksi tuleminen Fyysinen läheisyys</p>
<p><u>Kasvattajan rooli</u> Havainnointi ja kehityksen seuraaminen Myönteinen ja kannustava ilmapiiri Ikätasoisien ja mielekkään toiminnan tarjoaminen, leikin mahdollistaminen Itsetunnon ja itsetuntemuksen vahvistaminen Syrjäytymisen ennaltaehkäiseminen Osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuudet Onnistumisen kokemukset</p>	<p>Kannustaminen ja positiivinen palaute Turvallinen ja lämmin ilmapiiri Vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö</p>

8.6.1 Kasvattajan oman ajattelun suuntaaminen aiheeseen

Kyselyn viimeisen kysymyksen vastauksissa lasten mielen hyvinvointi kuvailtiin tärkeäksi, varhaiskasvatuksen perustana toimivaksi arvoksi, jonka tulisi ohjata kaikkea toimintaa. Moni vastaajista oli tyytyväinen, että aihe oli nostettu näkyvästi pinnalle ja julkiseksi puheenaiheeksi. Kasvattajien mielestä lasten mielen hyvinvoinnin tukemisen tulisi näkyä kaikessa varhaiskasvatuksen toiminnassa ja sen tulisi myös ohjata toiminnan suunnittelua. Tässä muutama lainaus vastauksista:

Lasten mielen hyvinvointi on mielestäni tärkein osa laadukasta varhaiskasvatusta, jonka pohjalle kaikki muu työ rakentuu.

Lapsen hyvinvointi on kokonaisuus, ja onneksi mielen hyvinvoinnista puhutaan vihdoinkin ääneen.

Se on hyvin tärkeä osa työtä, sillä lapsen mielen hyvinvointi on perustana kaikelle yhdessä olemiselle ja oppimiselle.

Vaikka mielen hyvinvoinnin nähtiinkin koostuvan lukuisista osa-alueista, pystyi sen kasvattajien näkemyksen mukaan huomioimaan hyvin pienilläkin arjen teoilla. Vastauksista sai hyvin sen käsityksen, että kasvattajat ymmärsivät, mikä merkitys on asian sisäistämisellä ja omilla oivalluksilla. Konkreettinen työ lähtee sisäisestä ymmärryksestä, jota ilman työllä ei voi saavuttaa haluttua tulosta. Lainauksia vastauksista:

Huomioimme kasvatustyössämme lapsen hyvinvoinnin kokonaisuudessaan. Meillä kasvattajilla on tärkeä ja merkittävä rooli tässä asiassa.

Mielen hyvinvoinnin tukemiseen liittyy monet arkiset asiat.

Kasvattajat olivat yhdistäneet aiheen myöskin yhteiskunnan ja varhaiskasvatuksen yleisiä suuntauksia vastaavaksi toiminnaksi. Vastauksissa näkyi aiheen merkityksen korostuminen paitsi oman työn kannalta, myöskin laajemmassa kokonaisuudessa.

tässä ajassa mielen hyvinvoinnin parantamiseksi on tehtävä paljon, koska tunne-elämän häiriöitä ja vuorovaikutustaidoitan heikkoja lapsia on yhä enemmän

8.6.2 Kasvattajan rooli mielen hyvinvoinnin tukijana

Vastauksissa painotettiin aikuisen läsnäolon ja lapsen yksilöllisen kohtaamisen merkitystä havainnoinnin kannalta. Vastauksista näkyi vahvasti jokaisen lapsen oikeus tulla kuulluksi ja nähdyksi. Lapsen tunnetiloja ja sana-

tonta viestintää havaitakseen kasvattajan tuli vastausten mukaan olla sensitiivinen ja aidosti kiinnostunut lapsen asioista. Herkkyys ja aikuisen syventyminen ja paneutuminen lapsen asiaan koettiin lähtökohdaksi lähes kaikelle muulle toiminnalle. Jotta yksittäistä lasta voitaisiin tukea kasvussa ja oppimisessa, tulisi lapsi tuntea ja tiedostaa hänen kiinnostuksen kohteensa, vahvuutensa sekä tapansa toimia ja reagoida. Karila (2016, 42) ja Ahonen (2015, 46) ovat molemmat sitä mieltä, että varhaiskasvatuksen arjessa olennaista on juuri kasvattajan kyky sensitiiviseen vuorovaikutukseen. Sen vaikutuksesta lapselle syntyy kehityksen kannalta merkityksellisiä oppimiskokonaisuuksia, jotka tuottavat hyvinvointia. Tässä esimerkkejä vastauksista:

Ennenkaikkea keskustelen ja havainnoin lapsia.

Kohdataan ja kuunnellaan aidosti myös sanatonta viestiä.

Päivittäisi pieniä asioita. Lasten yksilöllinen huomioiminen. Aito läsnäolo ja kuunteleminen. Herkkää aistimista lasten tunnetiloista ja tarpeista.

Kasvattajat toivat vastauksissaan esille myös kannustavan ilmapiirin merkityksen sekä oman vastuunsa lasten itsetuntemuksen vahvistamisessa. Oman asenteen ja sen luoman esimerkin uskottiin ohjaavan ryhmän yleistä ilmapiiriä ja toimintaa haluttuun suuntaan. Alla kaksi lainausta.

Kannustuksen ja positiivisen palautteen kautta itsetunnon kohottamista. Itsetunto on tärkeä asia mielen hyvinvoinnille.

Jokainen lapsi ansaitsee kuulla positiivista palautetta ja kehujaa---

Vastauksissa näkyi hienosti positiivisen vireen merkitys lasten itsetunnon tukemisessa. Vastausten mukaan kasvattajat tiedostivat lasten vahvuuksien löytämisen ja niiden korostamisen merkityksen hyvinvoinnin kannalta. Näissäkin vastauksissa yleisesti ryhmässä vallitsevan ilmapiirin uskottiin jo itsessään tukevan positiivisen ajattelutavan painottumista niin lasten kuin aikuistenkin toiminnassa. Alla kaksi esimerkkiä vastauksista.

Myönteinen ja kannustava ilmapiiri tukee mielen hyvinvointia. Jokaiselle lapsella on omat vahvuutensa, joiden löytämisessä meillä kasvattajille on tärkeä rooli.

---hänen itsetuntemuksensa ja tunnesäätelynsä vahvistamista, arjen ilojen ja surujen jakamista, toiveikkuuden ja sinnikkyuden vahvistamista positiivisen palautteen avulla.

Lasten mielen hyvinvointi nähtiin osana kokonaisvaltaista hyvinvointia, joka koostuu ja jonka eteen tehdään töitä yhteistyössä kodin ja päivähoidon välillä. Avoimen keskustelun ylläpitämistä pidettiin tärkeänä, jotta lapsikin kokee omaan elämäänsä kuuluvien asioiden olevan tasapainossa. Vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön merkitys näkyi muun muassa yhteisten sopimusten tekemisessä. Lapsen hyvinvoinnin ja turvallisen kasvun takaamiseksi kasvattajat pitivät tärkeänä, että kodin ja päivähoiton yhteistyö on saumatonta ja niissä noudatetaan yhteisiä pelisääntöjä. Vanhemmuuden tukeminen merkitsi vastaajille myös muun muassa sitä, että kasvattaja on tietoinen lapsen elämään liittyvistä muutoksista ja tapahtumista, jotka voivat vaikuttaa hänen olemiseensa ja mielialaansa. Kuuleminen ja arvostava vuorovaikutus korostuivat perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä. Tässä esimerkki vastauksista.

Lapsen hyvinvointi on kokonaisuus, johon vaikuttavat päivähoiton lisäksi koti ja muu ympäristö. Tukemalla perhettä ja vanhemmuutta, sekä korostamalla yhteisten sopimusten tärkeyttä lapsen arjessa, pidän huolta siitä, että toiminta kodin ja päiväkodin välillä ei ole ristiriidassa. Näin lapsi saa rauhassa kehittyä ja kasvaa turvallisessa ja tutussa ympäristössä.

8.6.3 Kasvattajan rooli vuorovaikutustaitojen opettelussa

Useissa vastauksissa kasvattajat nostivat esille ryhmän sisäisten vuorovaikutussuhteiden merkityksen lasten mielen hyvinvoinnille. Omalla toiminnallaan ja esimerkillään he pyrkivät vaikuttamaan siihen, että ryhmässä vallitsisi hyvä ja turvallinen ilmapiiri, jossa jokainen lapsi uskaltaisi olla oma itsensä ja tuoda omat ajatuksensa rohkeasti esille. Kasvattajat painottivat omaa rooliaan ristiriitatilanteiden ratkomisessa sekä siinä, että jokaiselle löytyisi leikkikaveri. Tällaisten asioiden herkkä havaitseminen ja niihin tarttuminen vaatii kasvattajilta jatkuvaa läsnäoloa sekä ryhmäilmiöiden ja lasten reaktioiden ymmärtämistä. Oma esimerkki ja asenne ilmenivät muun muassa kasvattajien keskinäisen vuorovaikutuksen laadussa. Alla otteita vastauksista.

Vuorovaikutus lasten kanssa. Mallittaa hyvää vuorovaikutusta omalla käyttäytymisellään.

---huomion kiinnittämistä vuorovaikutuksen laatuun (työntekijät, vanhemmat, lapsi)---

joisella kaveri, ei kiusata siihen puututaan heti jos on tapahtunut jotain, jos aistii tai huomaa että lapsi on allapäin otetaan luokse ja keskustellaan, ryhmässä keskustellaan ja luodaan pelisääntöjä reilusta kaverista, aikuisen tulee olla helposti lähestyttävä ja että lapsi tulee helposti juttelemaan

Vuorovaikutustaitojen opettelussa kasvattajat pitivät tärkeänä myös erilaisuuden havaitsemista ja sen hyväksymistä. Erilaisuuden hyväksymisen uskottiin tuottavan hyväksytyksi tulemisen tunnetta yleisesti, ja vaikuttavan näin koko ryhmän ilmapiiriin. Myös työntekijöiden itsensä kokeman hyvinvoinnin nähtiin vaikuttavan siihen, miten ryhmässä lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen toteutuu. Alla on esimerkkejä näistä vastauksista.

Lapsen on voitava tuntea olevansa hyväksytty omana itseään niin suhteessa aikuiseen kuin toiseen lapseenkin.

Hyvän ilmapiirin luomista, toisten hyväksymisen opettelua (sellaisina kuin ovat). Sitä, että ryhmään on kiva tulla, on turvallista ja yhteistä mukavaa tekemistä (sekä lapsilla että aikuisilla).

Jokaisen lapsen (ja ryhmän aikuisen) on tunnettava kuuluvansa ryhmään ja tulla ryhmänsä jäsenenä hyväksytyksi.

Ryhmässä kasvattajat korostivat erityisesti kiusaamiseen puuttumista ja sitä, että yhteisiin pelisääntöihin nojaten ristiriitatilanteet pyrittäisiin ratkaisemaan välittömästi. Kaveritaitojen opettelu merkitsi heidän mielestään sitä, että asioista keskustellaan ja tilanteet selvitetään yhdessä. Tässä muutama ote vastauksista:

Nopeasti tilanteisiin puuttumista(ristiriitatilanteet)

yhteisten ja turvallisten pelisääntöjen luomista

Yhdessä asioiden pohtimista ja opettelemista, kuten lasten keskinäiset kaverisuhteet.

8.6.4 Kasvattajan rooli tunnetaitojen opettelussa

Lappalainen ja Sointu (2013, 8-9) ovat todenneet käyttäytymistä ja tunteiden hallinnan taitoja voitavan jäsentää ja tarkastella sosioemotionaalisen kompetenssin käsitteen avulla. Sen voidaan yleistäen sanoa tarkoittavan kykyä luoda ja ylläpitää positiivisia sosiaalisia ja emotionaalisia suhteita hyödyntäen omia ja tilannekohtaisia resursseja. Sosioemotionaalinen kompetenssi on yläkäsite, joka sisältää lisäksi itsesäätely- ja tunnetaitoja, kuten omien ja toisten tunteiden tunnistamisen, ymmärtämisen ja tunteiden säätelyn sekä empatian ja impulssien hallinnan.

Kasvattajien vastauksista ilmeni tunnetaitojen sisällön moninainen ymmärtäminen. Kasvattajan rooli oli vastausten perusteella mahdollistaa erilaisten tunteiden kokeminen sekä opettaa yhteiskunnallisesti hyväksyttävä tapa ilmaista ne ja päästä yli niiden tuottamista kielteisistä ajatuksista. Tässä otteita vastauksista:

---tunteiden käsittelyä eri keinoin ja tunteista puhumista, tunnetyöskentelyä (esim. draama tai kuvakortit - kasvot erilaisista tunteista)---

Vaikeista tunteista keskustellaan ja kaikki tunteet sallitaan.

Pystyn tukemaan lasta tunnistamaan tunteita ja ylläpitämään keinoja joilla tunteita voi tuoda ulos ilman, että toinen ihminen kärsii.

Joissain vastauksissa kasvattajat muistivat mainita myös fyysisen läheisyyden tuoman turvallisuuden tunteen merkityksen mielen hyvinvoinnille. Nämä kasvattajat halusivat lasten tuntevan olonsa turvalliseksi ja ymmärtävän kaikkien tunteiden olevan sallittuja. Aikuisen tehtävänä oli sallia kaikki tunteet ja auttaa lasta niiden tunnistamisessa ja läpikäymisessä. Fyysisen turvallisuuden rajoitteena eivät saa olla kielteiset tunteet, vaan lapsen tulee tulla hyväksytyksi tunteineen päivineen. Alla on kaksi lainausta.

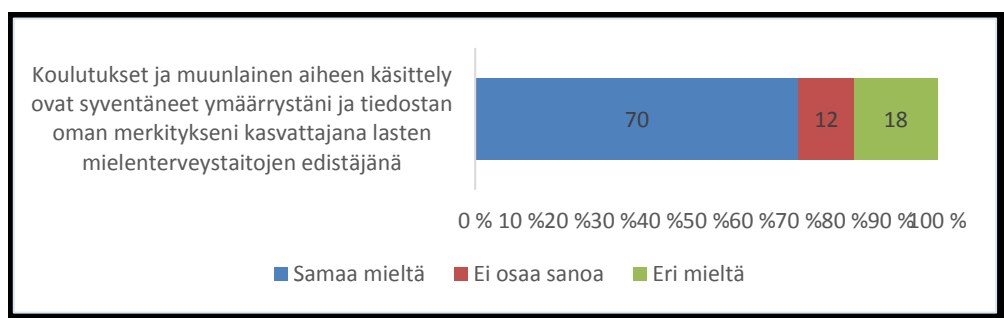
Syliin pitää lapsen halutessa päästä.

Minun syliin pääsee, halauksia ja pään silittelyä on paljon, useasti päivittäin. Kuuntelen ja kyselen, olen kiinnostunut lapsen asioista, keskustelen ja joskus vähän kinastellaankin. Minulle saa näyttää tunteita, niitä ei tarvitse tukahduttaa.

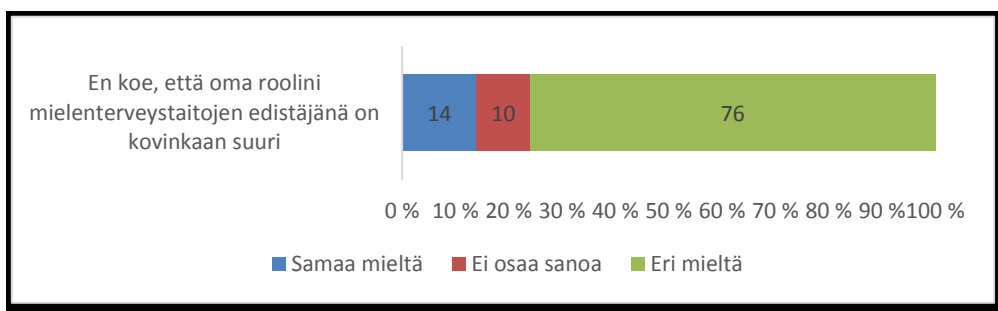
Sosioemotionaalisen kompetenssin juuret ovatkin Lappalaisen ja Soinnun (2013, 9, 11) mukaan varhaisissa hoitaja-lapsi -suhteissa, joissa lapsi saa kokemuksia vastavuoroisuudesta ja huolenpidosta. Käyttäytymisen ja tunne-elämän hallinnan taidot edistävät tutkimusten mukaan myöhemmin kouluun sopeutumista, mikä puolestaan motivoi koulunkäyntiin ja johdattaa hyviin oppimistuloksiin.

8.6.5 Kontrollikysymys

Kyselyssä oli mukana kontrollikysymys (Kuvio 23). Sen avulla arvioitiin kahden kysymyksen vastausten yhtäpitävyyttä ja vastaajien paneutumista aiheeseen. Kontrollikysymyksen avulla samaa asiaa voidaan kysyä kahteen kertaan muotoilemalla kysymykset eri tavoin. (Valli 2015, 43.)

Kuvio 20. Oman roolin merkityksen tiedostaminen.

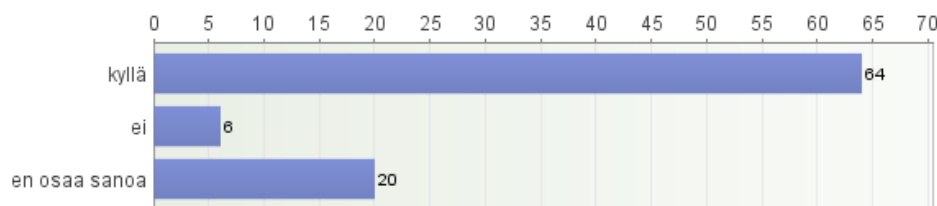
Kuvio 21. Kontrollikysymys oman roolin merkityksestä.

Kontrollikysymys osoittaa, että vaikka kysymys oli lomakkeessa melkein loppussa, olivat kasvattajat hyvin paneutuneita vastaamiseensa. Vastaukset olivat linjassa keskenään.

8.7 Lasten mielen hyvinvointi pedagogisena painopisteenä

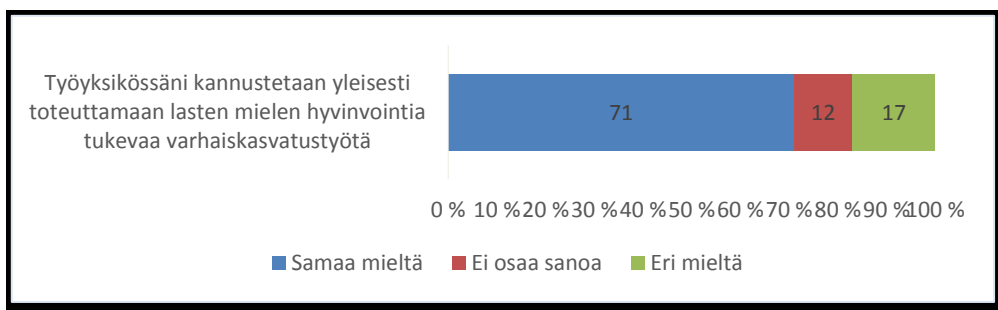
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 20) on korostettu, että halutun pedagogiikan painottuminen ja toteutuminen edellyttävät henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten hyvinvointia voitaisiin parhaalla mahdollisella tavalla tukea ja edistää. Yhteisön toimintakulttuurin haluttuun suuntaan kehittämisen ja yhteisten tavoitteiden asettamisen ja niihin sitoutumisen perusedellytyksenä on henkilöstön kyky ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavia arvoja ja asenteita.

Aiheen käsittely työyksiköittäin kuvastaa osittain sitä, miten suuri painoarvo sille annetaan. Vaikkei esimiehen tukea pidettykään juurtumisen kannalta kovinkaan merkittävänä (Kuvio 17), on aiheen laajempi käsittely työyksikössä kuitenkin viimekädessä esimiehen vastuulla. Työyhteisön yhteiset sopimukset määrittelevät tiimeissä tapahtuvaa työtä ja sitä ohjaavia arvoja ja jälleen niissä rakenteissa laadittavia sopimuksia kuten tiimisopimuksia. Vastaajista peräti 64 kertoi lasten mielen hyvinvoinnin näkyvän omassa työyksikössään yleisenä painopisteenä (Kuvio 22). 20 vastaajista oli kuitenkin epävarmoja asiasta. Epätietoisuus aiheen painoarvosta omassa työyksikössä selittyy vain osittain sillä, että 6 vastaajista ei tiennyt, mikä Turvallisin mielin –hanke on (Kuvio 7).

Kuvio 22. Lapsen mielen hyvinvoinnin tukemisen näkyminen yksikön yleisenä painopisteenä.

Henkilökunta sitoutuu sellaisen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen, joka tukee valittua pedagogiikkaa. Kasvattajien arjessa tekemät pienet ja suuret valinnat perustuvat niihin periaatteisiin ja käsityksiin kasvatuksesta, jotka työyhteisössä koetaan tarkoituksenmukaisiksi ja tärkeiksi. Työyhteisön toimintaa yleisesti ottaen selkiyttää ja helpottaa yhteisesti toteutettavan arvoihin ja päämääriin perustuvan pedagogiikan määrittely, jolloin työntekijät tietävät, mitä heiltä arjessa odotetaan. (Mikkola & Nivalainen 2010, 25.) Varhaiskasvatuksen esimies vaikuttaa keskeisesti työyhteisössä vallitsevaan toimintakulttuuriin. Toimintakulttuurin kehittäminen lasten mielen hyvinvointia tukevaan suuntaan edellyttää sitä huomioivan pedagogiikan johtamista, joka liittyy kokonaisuuden suunnitelmallisuuteen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 28.) Epävarmuutta ja kielteisiä vastauksia herätti jonkin verran myös kysymys, jossa vastaajia pyydettiin asteikolla valitsemaan, kannustetaanko omassa työyksikössä mielen hyvinvointia tukevan työn toteuttamiseen (Kuvio 21).

Kuvio 23. Mielen hyvinvointia tukevaan työhön kannustaminen työyksikössä.

Varhaiskasvattajista 71% koki, että omassa työyksikössä kannustetaan yleisesti toteuttamaan lasten mielenterveyttä tukevaa työtä. Vastausta tukee aiempi kysymys, jonka mukaan lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen näkyy työyksikön painopisteenä 71%:n mukaan (Kuvio 20). Kuitenkin jopa 29% kasvattajista vastasi kielteisesti tai ei osannut sanoa, kannustetaanko omassa työyksikössä mielen hyvinvointia tukevan varhaiskasvatustyön toteuttamiseen vai ei. Tähän vaikuttaa varmasti pedagogisten painopisteiden epäselvyys sekä ehkä joissain tapauksissa epävarmuus siitä, mitä kysymyksellä tarkoitetaan.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulokset olivat myönteisiä ja Turvallisin mielin -hankkeen toteuttajan näkökulmasta toivotun laisia. Materiaaleja käytettiin Järvenpään varhaiskasvatuksessa runsaasti ja niitä aiottiin jatkossakin käyttää. Kasvattajien omat näkemykset aiheen merkityksestä vastasivat aiheen teoriaosuudessa esiteltyjä tutkimustietoon pohjautuvia näkemyksiä. Kasvattajat ymmärsivät oma roolinsa ja esimerkkinsä vaikutuksen lasten kanssa tehtävässä työssä ja he tiedostivat myös ne arjen keinot, joilla lasten mielen hyvinvointi kyetään päivittäisessä toiminnassa huomioimaan. Tutkimustuloksesta jäi kuitenkin vahva tunne siitä, että jatkotoimenpiteet ovat juurtumisen kannalta hyvin tärkeitä, elleivät jopa välttämättömiä. Tutkimuksella saatiin hyvin vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen on Järvenpään varhaiskasvatuksen yksi painopiste. Sen pitäisi siis toteutua arjen kaikessa pedagogisessa toiminnassa. Kyselyn vastauksissa pureuduttiin usein tarkemmin johonkin tiettyyn toiminnan osa-alueeseen tai kasvattajan itsessään huomioitavaan piirteeseen ja ehkä siksi tulokset jättivät pientä toivomisen varaa toiminnan pedagogisen kokonaisuuden hahmottamisessa. Toisaalta pedagogiikan painottamista ei kysymyksissä edes korostettu, vaan vastaajille annettiin nimenomaan mahdollisuus nostaa esille juuri heitä itseään kiinnostavat materiaalit ja työmenetelmät. Vastauksista ei siis noussut muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kovinkaan vahvasti esille vastaajien näkemys arjen pedagogisesta kokonaisuudesta, jossa mielen hyvinvoinnin tukeminen tapahtuu kasvattajan toiminnassa vaistomaisesti silloin, kun kasvattaja ymmärtää ja ottaa huomioon oman toimintansa vaikutukset siihen. Tähän liittyy varmasti se, että melko suuri osa vastaajista ei ollut selvillä siitä, onko lasten mielen hyvinvointi oman yksikön pedagoginen painopiste vai ei.

Turvallisin mielin -hankkeen toteuttajan, Suomen Mielenterveysseuran, näkökulmasta ilahduttavaa on se, että materiaalit koettiin yleisesti ottaen helppokäyttöisiksi, muunneltaviksi ja kiireisessä varhaiskasvatuksen arjessa toiminnan suunnittelua helpottaviksi. Materiaalien käytön jatkaminen on tutkimustulosten mukaan hyvin todennäköistä. Aihetta oli käsitelty tiimitasolla runsaasti, mutta työyksikön yleinen suhtautuminen aiheeseen oli kuitenkin osittain epäselvää. Kasvattajat uskoivat aiheen jäävän pysyvästi vaikuttamaan järvenpääläiseen varhaiskasvatukseen. Keskustelun ylläpitämistä muissakin kuin tiimirakenteissa pidettiin juurtumisen kannalta kuitenkin tärkeänä. Koulutusta ja keskustelua toivottiin lisää aiheen tiimoilta. Nyt olisi siis vielä nostettava aihetta uudestaan esille kokouksissa ja työryhmissä. Yksiköissä muodostettavien työryhmien pedagogisessa pohdinnassa voisi esimerkiksi vahvemmin painottaa mielen hyvinvoinnin tukemista päiväkotien arjessa. Työryhmissä voitaisiin lisäksi jakaa arjen hyväksi havaittuja kokemuksia ja antaa vinkkejä toisille. Myös koulutusten

kohdentaminen ja tarkempi määrittely tarpeita vastaavaksi olisi hyödyksi juurtumisen kannalta.

9.1 Varhaiskasvattajien rooli lasten mielenterveyttä tukevassa työssä

Mielenterveystyön tasolla Kansallisessa mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa on mielenterveyden edistämisen yhdeksi tavoitteeksi nähty vaikuttaminen mielenterveyttä määrittäviin tekijöihin. Mielenterveyden edistäminen käsittää suunnitelman mukaan kaiken sen toiminnan, jolla pyritään parantamaan yksilön ja väestön terveyttä. Yhteiskunnassa tulisi taata terveyttä tuottavat olosuhteet ihmisten elämänsä eri vaiheisiin, ja luoda rakenteet, jotka mahdollistavat ihmisille ymmärryksen heidän terveyttään tukevista tekijöistä (Kaleva & Valkonen 2013, 678). Varhaiskasvatuksen henkilöstön ammattitaidon on katsottu olevan yksi keskeisimmistä varhaiskasvatuksen laatutekijöistä (Karila 2016, 25).

Tutkimukseen vastanneet varhaiskasvattajat korostivat vastauksissaan samoja piirteitä ja ominaisuuksia sekä arjen toimintoja, joilla työn teoriaosuudessa oli kuvailtu olevan vaikutusta mielen hyvinvoinnin tukemiseen. Erityisesti vastauksissa korostuivat vuorovaikutustaitojen ja tunnetaitojen opettelu sekä kasvattajan merkittävä rooli näiden taitojen harjoittelussa. Kasvattajat kertoivat myös, miten osallisuus heidän toteuttamassaan toiminnassa ilmenee ja miten arjen pienetkin hetket ja teot voivat vaikuttaa hyvinkin merkittävällä tavalla lapsen kasvuun ja kehitykseen. Kohtaamista ja läsnäoloa sekä herkkyyttä lapsen tunnetilojen aistimiseen painotettiin ja tuloksista kävi selkeästi ilmi kasvattajien tietoisuus omasta roolistaan varhaiskasvatuksen arjessa lapsiryhmän roolimallina.

Lappalaisen ja Soinnun (2013, 4-5) esittelemä vahvuusnäkökulma oppimisen tukena sisältää yksilön positiivisten kehityksellisten kulkujen ja kehittymispotentiaalin ymmärtämisen. Lähtökohtana vahvuusnäkökulmassa on heidän mukaansa ajatus siitä, että jokaisella yksilöllä on jo joko näkyvissä olevaa kykyä ja osaamista tai vielä kehittymässä olevaa potentiaalia tai taipumuksia. Kannustavan palautteen avulla yksilö tulee tietoiseksi omista vahvuuksistaan, onnistumisistaan, kyvyistään ja osaamisestaan ja kykenee käyttämään niitä resurssinaan oppimisprosesseissa ja rakentaessaan käsitystä itsestään. Kun lapsi saa myönteistä palautetta vahvuuksistaan, hänen itsetuntonsa ja minäkäsityksensä vahvistuvat ja itseluottamus lisääntyy.

Varhaiskasvattajan vastuulla on löytää jokaisesta lapsesta nämä vahvuudet. Mielenterveyden voimavaralähtöisen näkökulman mukaan varhaiskasvatuksen tehtävänä voitaisiinkin pitää lasten kehitystä ja oppimista tukevan toiminnan suunnittelussa vahvuuksien havaitsemista ja niiden painottamista. Aiemmin mielenterveyden voimavaralähtöistä näkökulmaa koskevassa luvussa avattiin myös positiivisen psykologian (Hotulainen ym. 2014, 265-266) käsitettä. Myös siinä perusajatus piilee yksilön olemassa olevien resurssien tunnistamisessa ja niistä saadussa kannustavassa palautteessa. Omien vahvuuksien tunnistaminen on yhteydessä positiivisiin

tulevaisuuden odotuksiin, jotka vahvistavat itsetuntoa ja lisäävät näin yksilön hyvinvointia. Tulosten mukaan kasvattajat kiinnittivät toiminnassaan erityisesti huomiota sensitiivisyyteen ja lapsen aitoon kohtaamiseen arjen jokaisessa tilanteessa. Näin mahdollistuivat kasvattajien mukaan lapsen kasvun ja oppimisen tarkka havainnointi ja siihen liittyvien yksilöllisten piirteiden tunnistaminen. Omalla toiminnallaan ja esimerkiksi kasvattajat halusivat vaikuttaa ryhmän yleiseen ilmapiiriin, jossa varsinkin turvallisuudella, avoimuudella ja hyväksyvyydellä koettiin olevan vahva vaikutus lasten mielen hyvinvointiin.

Koiviston (2007, 117) väitöskirja päiväkodin kasvattajien lapsen itsetuntoa tukevista käytännöistä ja toimintatavoista osoitti, että vaikka lapsen itsetunnon vahvistaminen on jo pitkään ollut kirjattuna varhaiskasvatus- ja opetussuunnitelmien tavoitteisiin, ei päivähoidon kasvatushenkilöstö välttämättä tiedosta tai osaa määritellä, miten se arjessa käytännössä tapahtuu. Itsetunnon vahvistaminen koettiin Koiviston kokemuksen mukaan mahdolliseksi, mutta kuitenkin vaativaksi ja moniulotteiseksi tehtäväksi. Tämän opinnäytetyön tutkimuksesta saaduista tuloksista kävi kuitenkin ilmi, että kasvatushenkilöstö oli hyvin selvillä niistä konkreettisista keinoista, joiden avulla itsetunnon tukeminen on mahdollista varhaiskasvatuksen arjessa. Keinoja oli kuvattu hyvin moniulotteisesti, mutta tuloksista ilmeni silti asian sisäistäminen ja tietoisuus siitä, että kaiken taustalla on kasvattajan oma ymmärrys ja rooli lapsen kohtaamisessa. Pienetkin teot ja arjen hetkittäiset kohtaamiset ovat lapsen ja hänen itsetuntonsa kannalta merkityksellisiä.

Karilan (2016, 36) mukaan Suomessa olisi varhaiskasvatuksen jatkuvan laadun takaamiseksi keskityttävä tarjoamaan monipuolisia mahdollisuuksia ammatilliseen kehitykseen yhteiskunnallisesti muuttuvilla alueilla. Tämän tutkimuksen kohdalla kysymys onkin ehkä siitä, että henkilöstölle osattaisiin tarjota juuri kohdennettua, tarpeeseen vastaavaa koulutusta. Suuri osa vastaajista piti lasten mielen hyvinvoinnin juurtumisen kannalta merkittävänä juuri aiheeseen liittyvää koulutusta. Kasvattajat kertoivat Turvalisin mielin -hankkeen koulutuksen syventäneen ja vaikuttaneen myönteisesti omaan aihetta koskevaan ajatteluun, mutta tuloksista sai silti sen käsityksen, että aiheen merkityksen syventyessä on samalla kasvanut tarve lisäkoulutukselle ja aiheen käsittelyn jatkamiselle. Henkilöstön ammatilliseen osaamiseen panostamista voitaisiin pitää myös kustannustehokkaana laadun parantajana (Karila 2016, 25).

9.2 Konkreettiset keinot mielen hyvinvoinnin tukemisessa

Kysely antoi kattavasti tietoa siitä, mitkä materiaalit olivat runsaimmin käytössä ja mitä aiottiin jatkossakin käyttää. Varhaiskasvattajat kuvasivat tarkasti niitä keinoja ja menetelmiä, joiden avulla mielen hyvinvoinnin tukeminen arjessa voitiin huomioida. Vastauksissa korostui varhaiskasvatuksen toiminnallisesta näkökulmasta eniten lasten välisiin vuorovaikutussuhteisiin, tunnetaitoihin ja lasten osallisuuteen panostaminen. Kasvattajilla oli

kirkkaasti selvillä näiden taitojen opetteluun, kasvattajan tarjoaman tuen ja ryhmän yleisen ilmapiirin merkitys mielen hyvinvoinnin tukemisen kannalta. Vastaajat olivat kuvailleet monipuolisesti käyttämiään Turvallisin mielin -hankkeen materiaaleja, joiden avulla juuri näiden taitojen opettelu oli mahdollista helposti ja pienellä suunnitteluvaivalla. Eniten oli käytetty Lapsen mieli -kirjaa ja Eläinlasten elämää -pöytäteatteria. Näitä kahta materiaalikokonaisuutta aiottiin myös jatkossa käyttää eniten.

Materiaalien avulla kasvattajat kertoivat käyvänsä keskustelemalla ja havainnollistamalla läpi lasten arkeen liittyviä ajankohtaisia asioita. Materiaalien parhaina puolina pidettiin niiden helppoa ja nopeaa käyttöön otettavuutta, jonka ansiosta niitä voitiin käyttää heti tarpeen vaatiessa ilman suurta etukäteisvalmistelun tarvetta. Ne oltiinkin otettu sujuvasti mukaan rikastuttamaan myös arjen tuttuja tilanteita. Kasvattajan sensitiivisyyttä onkin myös kyky joustaa suunnitelmista ja muuttaa niitä tarpeen vaatiessa, lasten toiveita ja tarpeita huomioiden (Heikka, Hujala, Turja & Fonsén 2011, 55).

Materiaalien avulla käsiteltiin varsinkin vaikeita, usein lasten välisiin vuorovaikutussuhteisiin liittyviä ristiriitatilanteita. Materiaalit auttoivat lapsia samaistumaan toisten tunnetiloihin ja ymmärtämään ratkaisujen vaikutukset omaan arkeensa. Yhteisistä hetkistä syntyi rikasta keskustelua ja toisinaan yhdessä läpikäydyt tilanteet siirtyivät myös lasten omiin leikkeihin. Tulosten mukaan lapsiryhmissä kiusaamiseen puututtiin välittömästi ja kasvattajien esimerkin avulla ilmapiiristä pyrittiin luomaan avoin ja turvallisuuden tunnetta herättävä. Tulokset osoittivat sen, että varhaiskasvattajat ymmärsivät selvästi lapsen yksilöllisen kohtaamisen ja sanattoman viestinnän havaitsemisen merkityksen mielen hyvinvoinnille.

Lapsen saadessa ilmaista itseään vapaasti luovin keinoin, syntyy kokemus osallisuudesta ja lapsen määrittämästä vuorovaikutuksesta. Taiteellinen ilmaisu toimii puheilmaisuuden rinnalla ja kasvattajan rooli on tällöin kuunnella ja olla läsnä, havainnoida arvioimatta tai tuomitsematta. (Pääjoki 2011, 112.) Materiaalien mahdollisuuksia oli kuvailtu myös runsaasti tunnetaitojen opetteluun kannalta. Toiminnan ydinajatuksen tulisi olla siinä, ettei sillä tavoitella mitään tiettyä lopputulosta, vaan prosessi itsessään on toiminnan ydin (Pääjoki 2011, 113). Tulosten mukaan kasvattajat käyttivät materiaaleja juuri ensisijaisesti herättämään keskustelua, apuna tilanteiden läpikäymisessä, tunteiden tunnistamisen apuna sekä lapsia osallisuuteen kannustettaessa. Tärkeintä ei ollut se, mitä saavutetaan, vaan itse prosessi ja lasten omat oivallukset.

Materiaalit olivat auttaneet kasvattajia myös oman työn kehittämisessä ja arvioimisessa. Materiaalien ja itse aiheen avulla päivitettiin omaa tietoutta, haettiin ideoita ja runkoa oman toiminnan suunnitteluun sekä vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Aiheen käsittely oli herättänyt osittain myös tunteen lisäkoulutuksen tarpeesta. Varhaiskasvattajat olivat

runsaasti tuoneet esille tapoja, joilla he käsittelivät aihetta yhdessä vanhempien kanssa. Näissä vastauksissa korostui sekä lapsen yksilöllisyyden että ryhmäilmiöiden ymmärtäminen (Heikka ym. 2011, 55). Vastauksista huokui kunnioitus huoltajien omaa asiantuntijuutta kohtaan ja samalla kasvattajien tapa tuoda ammatillisesti esille omia ajatuksiaan ja havaintojaan koskien lapsen oppimisessa, kasvussa ja kehityksessä tapahtuvia muutoksia. Aihe oli selvästi otettu osaksi lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen seuraamista ja sitä varten asetettuja tavoitteita.

Kaiken kaikkiaan tuloksissa korostui erityisesti kasvattajien huomion kiinnittyminen lasten vuorovaikutus- ja tunnetaitojen harjoitteluun. Vastauksista näkyi selkeästi myös kasvattajan rooli siinä. Kasvattajat kuvailivat omaa rooliaan osallisuuteen kannustavaksi, sensitiiviseksi havainnoijaksi, joka jatkuvasti kykeni lukemaan ryhmän sekä yksilön tunnetiloja ja sanatonta viestintää. Havaintoihin pohjautuvaa arviointia pidetäänkin pedagogiikan keskeisenä toimintamuotona. Kasvattajat ja vanhemmat keräävät jatkuvasti tietoa lapsesta, hänen ympäristöstään ja toiminnastaan. (Heikka ym. 2011, 57.)

9.3 Mielen hyvinvointi pedagogisena painopisteenä

Vaikka lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen onkin järvenpääläisen varhaiskasvatuksen yksi painopiste ja näin ollen sen tulisi näkyä myös yksiköiden pedagogisissa linjauksissa hyvin vahvasti, osoittivat tutkimustulokset, että yksiköiden sisällä tehtävä työ toiminnan pedagogisten suuntausten selventämiseksi ei ole tuottanut aivan toivottua tulosta. Työyhteisön yhteisestä pedagogiikasta ja sen määrittelemisestä on vastuussa varhaiskasvatuksen esimies (Järvinen & Mikkola 2015, 70; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 28). Tulosten mukaan suuri osa vastaajista oli epävarmoja siitä, onko lasten mielen hyvinvointi oman työyksikön painopiste vai ei. Lähes kaikki vastaajat olivat vakituisessa työsuhteessa eli edes määräaikainen työsuhde ei voi yksistään olla selityksenä epävarmuuteen yksikön painopisteistä.

Kasvattajien arjessa tekemät pienet ja suuret valinnat perustuvat niihin periaatteisiin ja käsityksiin kasvatuksesta, jotka työyhteisössä koetaan tarkoituksenmukaisiksi ja tärkeiksi. Työyhteisön toimintaa yleisesti ottaen selkiyttää ja helpottaa yhteisesti toteutettavan arvoihin ja päämääriin perustuvan pedagogiikan määrittely, jolloin työntekijät tietävät, mitä heiltä arjessa odotetaan. (Mikkola & Nivalainen 2010, 25.) Näiden arvojen ja päämäärien pitäisi olla selvillä myös määräaikaisella työntekijällä. Kalland (2011,151) on todennut varhaiskasvatushenkilöstön hyvän tehtäväperehdytyksen olevan yhteydessä sensitiiviseen ja myönteiseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa.

Järvenpään varhaiskasvatuksessa yksiköiden yhteisiä linjauksia luodaan erilaisissa kokouksissa ja työryhmissä kuten työilloissa ja tiimivastaavien

kokouksissa. Sen lisäksi, että yksiköt noudattavat toiminnassaan lainsäädännön ja muiden säädösten mukaisia sekä kunnan yleisiä arvoja, voivat ne yksikkökohtaisia varhaiskasvatussuunnitelmia laatiessaan määritellä oman toimintansa painopisteet, joiden noudattamiseen koko henkilöstö sitoutuu. Varhaiskasvatuksen johtamista tutkittaessa on todettu, että nimenomaan pedagogiselle johtamiselle jää esimiesten työssä harmittavan vähän aikaa. Kuitenkin juuri tämän päiväkodin johtajat itse kokevat työnsä tärkeimmäksi ulottuvuudeksi. (Kytölä 2015, 8-9; Soukainen & Keskinen 2010, 249.)

Pedagoginen linja tehdään työyhteisössä näkyväksi keskustelun ylläpitämisellä ja toiminnan tiiviillä ja säännöllisellä arvioinnilla. Jos työyhteisön toteuttama pedagogiikka jää yksittäisille työntekijöille epäselväksi ja väljäksi, voi olla vaikeaa enää määritellä, millainen toiminta on hyvää tai hyväksyttävää ja miten käytettävät menetelmät valitaan. Henkilökunta sitoutuu sellaisen toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen, joka tukee valittua pedagogiikkaa. (Mikkola & Nivalainen 2010, 25.)

Tulosten mukaan varhaiskasvattajat pitivät lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtumisen kannalta oleellisena juuri työyhteisössä määritellyjä yhteisiä tavoitteita, ja niiden pohjalta tehtyjä toimintaa ohjaavia sopimuksia. Vain harvat vastaajista kuitenkaan kertoivat aiheen olleen esillä enää syksyn 2016 aikana sellaisissa rakenteissa, joissa näitä yhteisiä linjauksia ja tavoitteita asetetaan. Tämä voi selittää sen, ettei suuri osa kasvattajista tiennyt, onko aihe oman yksikön painopisteenä vai ei. Lasten mielen hyvinvointia tukevaa työtä pystyy toki toteuttamaan ilman koko työyhteisöä koskevia sopimuksia, mutta voi olla, että silloin pedagogiset linjaukset ja työn varsinainen tarkoitus jäävät joillekin epäselväksi. Silloin myös uuden työntekijän perehdyttäminen aiheen osalta jää puutteelliseksi. Sitoutuminen yhdessä sovittuun pedagogiikkaan ja sen pohjalta tehdyt sopimukset vaikuttavat väistämättä myös aiheen juurtumiseen. Se, että vastaajista 20 on epävarmoja siitä, näkyykö lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen oman työyksikön pedagogisena painopisteenä, antaa vaikutelman siitä, etteivät yksikön painopisteet kokonaisuudessaan ole selkeitä tai yhdessä määriteltäviä ja kaikkien työntekijöiden tiedossa. Suurin osa kasvattajista toivoikin, että aihetta käsiteltäisiin työyksikössä enemmän.

9.4 Turvallisin mielin -hankkeen materiaalien käyttö ja juurtuminen

Kyselyyn tuli vastauksia lähes jokaisesta Järvenpään varhaiskasvatustyöyksiköstä. Vaikka hankkeen päättymisestä oli kyselyhetkellä kulunut jo yli vuosi, muistivat lähes kaikki vastaajat, mistä hankkeesta oli kyse. Hankkeen materiaaleja oli käytetty runsaasti ja niiden vaikutuksia lasten mielen hyvinvointia tukevassa työssä oli kuvailtu erittäin moniulotteisesti. Erityisesti vastaajat kiittelivät materiaalien selkeyttä, helppoa käyttöönottavuutta sekä muunneltavuutta eri-ikäisten lasten tarpeita vastaaviksi. Hankkeen toteuttajan näkökulmasta ilahduttavaa on se, että vastaajat kertoivat

aikovansa käyttää hankkeen suurimpia materiaalikokonaisuuksia myös jatkossa. Materiaalit olivat tulosten mukaan hyväksi koettuja myös siksi, että niiden avulla varhaiskasvattajat kykenivät helposti käsittelemään lasten arkeen hyvin läheisesti liittyviä, ajankohtaisia asioita. Materiaalit antoivat kasvattajille myös aineistoa oman työn kehittämiseen sekä sisältöä vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä varten.

Lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtumisessa vastaajat pitivät tärkeimpänä helposti käyttöön otettavaa materiaalia. Myös työyhteisön yhtenäistä linjaa ja sopimuksia aiheeseen liittyen sekä tiimin tukea pidettiin tärkeänä. Vastauksista kävi ilmi, että hankkeen jälkeen keskustelu aiheesta oli ollut vilkkainta tiimitasolla. Tiimien kautta tieto siirtyy edelleen työntekijöiltä toiselle ja näin uudetkin työntekijät saavat tiedon materiaalien käyttömahdollisuuksista. Juurtumisen kannalta aiheen käsittelyn rautautuminen juuri tiimitasolle onkin kaikkein oleellisinta. Keskustelua tulisi kuitenkin ylläpitää myös muissa rakenteissa. Kuten aiemmassa, pedagogisia painopisteitä koskevassa luvussa todettiin, edellyttää tiedostetun työn toteuttaminen sitä, että työyhteisössä ovat yleisesti tiedossa ne linjaukset ja sopimukset, joiden mukaan työtä tehdään (Mikkola & Nivalainen 2010, 25). Näitä linjauksia ei tiimitasolla voida sopia. Työn tekemistä määrittelevät arvot ja lähtökohdat tulevat muista rakenteista ja sen vuoksi juurtuminen edellyttäisi keskustelun ylläpitämistä myös niissä. Tulosten mukaan kasvattajat olivatkin sitä mieltä, että keskustelun ylläpitäminen on juurtumisen kannalta oleellista.

Tulosten mukaan kasvattajat pitivät myös aiheen koulutuksia tärkeinä juurtumisen kannalta. Suuri osa kasvattajista toivoi lisäkoulutusta aiheeseen liittyen. Usein toive lisäkoulutuksesta oli liitetty teoretiedon tutkimiseen ja materiaalien käyttöön. Tulokset antoivat kuvan siitä, että lisääntyvä tieto kasvatti myös tarvetta koulutukselle, jotta kasvattajien ammatillinen ymmärrys voisi kasvaa samaa tahtia tiedon lisääntyessä. Tuloksista kävi ilmi myös kasvattajien havainnot lasten erityisten tarpeiden lisääntymisestä koskien joko lapsen kasvuun tai oppimiseen liittyviä haasteita tai perheen tilanteeseen liittyviä pulmia. Varhaiskasvattajat ymmärsivät omien resurssiensa rajallisuuden niihin liittyen ja kokivat samalla, että aiheen käsittely ja keskustelun ylläpitäminen yksiköissä on yhteiskunnassa tapahtuvien muutostenkin kannalta oleellista. Tulosten mukaan reilusti yli puolet kasvattajista uskoo, että lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen jää vaikuttamaan Järvenpään varhaiskasvatukseen pysyvästi.

9.5 Jatkotutkimusaiheet ja tulosten hyödynnettävyys

Tämän tutkimuksen jatkoa ajatellen olisi mielenkiintoista selvittää, miten keskustelun ylläpitäminen voitaisiin työyksiköissä taata jatkossakin. Pedagogisen keskustelun ylläpitämiseksi voitaisiin luoda työryhmä, jonka yhtenä tavoitteena olisi nimenomaan jakaa kokemuksia ja ideoita tämän aiheen tiimoilta. Aihe voisi sisältyä myös jo olemassa olevan työryhmän si-

sältöön. Aikataulujen rajallisuuden vuoksi olisi ainoastaan tehokasta yhdistää pedagogisen keskustelun teemoihin myös työntekijöiden mielen hyvinvoinnin teemoja käsittelevät ajatukset. Jatkotutkimus aiheesta myös esimiesten näkökulmasta voisi olla hyödyksi työyhteisön yhteisiä tavoitteita ja sopimuksia laadittaessa. Aiheen käsittely jo työntekijän perehdytysvaiheessa voisi olla aiheellista.

Tulosten luotettavuutta käsittelevässä luvussa on pohdittu myös vastaajiin liittyviä seikkoja. Tutkimuksessa saadut vastaukset olivat lähes yksinomaan positiivisia. Kritiikkiä itse aihetta tai materiaaleja kohtaa ei tutkimuksessa tullut esille. Muotoilemalla kyselylomakkeen kysymyksiä uudestaan voitaisiin saada paremmin selville, millaisia kehittämissuhteita työntekijöillä on esimerkiksi juuri aiheen käsittelyä tai juurtumista ajatellen.

Myös tutkimus varhaiskasvatuspalveluiden järjestäjille voisi tuoda selvyyttä siihen, miten aiheen juurtumisen tavoitteisiin aiotaan jatkossa vastata. Pelkästään jo kunnan taloussuunnitelma (2015) ja lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (2015) tähtäävät Turvallisin mielin -hankkeen juurtumiseen. Olisi mielenkiintoista selvittää, millaisilla toimilla kunta aikoo varhaiskasvatusta kehittäessään näihin tavoitteisiin vastata.

Hankkeen toteuttajien näkökulmasta tutkimus antaa eväitä jatkohankkeiden suunnittelua ja perustelua varten. Tulokset auttavat myös mielen hyvinvoinnin tukemisen koulutusten sisältöjen suunnittelussa sekä juurtumisen huomioimisessa erilaisia materiaaleja luodessa ja kehitettäessä. (Marjamäki 2017.) Tulokset antavat myös mahdollisuuksia keskustelun pohjan luomiselle työyhteisöissä. Oleellista olisikin määritellä, mikä osa aiheen juurtumisesta on mahdollista toteuttaa hankkeessa, ja milloin vastuu siirtyy kunnalle ja varhaiskasvatustyön toteuttajille. Tulosten avulla olisi mahdollista luoda työyhteisölle aiheeseen liittyen pysyvä koulutus- ja perehdytysrakenne. (Kosonen 2017.)

10 TULOSTEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTI

10.1 Kyselyn toteuttamiseen liittyvä arviointi

Tutkimuksen luotettavuus eli reliiabilisuus liittyy mittaustulosten tarkkuuden ja toistettavuuden lisäksi tutkimuksen aikaan ja paikkaan. (Hirsjärvi ym. 2015, 231; Valli 2015, 139; Vilka 2015, 194). Tutkimustuloksia ei siis pitäisi yleistää niiden pätevyysalueen ulkopuolelle. Pätevyys ja luotettavuus muodostavat yhdessä kokonaisluotettavuuden. Siihen vaikuttaa muun muassa tutkitun otoksen kyky edustaa perusjoukkoa. Oleellista on, että tutkija on huomionnut tutkimuksensa satunnaisvirheet ja ottaa kantaa niihin. (Vilka 2015, 194.)

Kyselylomakkeen lähettäminen sähköpostin jakelulistoja käyttäen aiheutti vaikeutta tutkimusjoukon koon hahmottamisessa. Jakelulistojen mukana kysely lähti yhteensä 460:lle Järvenpään varhaiskasvatuksen työntekijälle. Järvenpään kunnallisten päiväkotien ja kouluilla toimivien esiopetusryhmien varhaiskasvatushenkilöstö eli lapsiryhmissä työskentelevät lastentarhanopettajat, erityislastentarhanopettajat ja lastenhoitajat muodostavat ainoastaan murto-osan koko varhaiskasvatuksen henkilöstöstä, johon kuuluvat edellä lueteltujen lisäksi varhaiskasvatuspalveluiden hallinnossa työskentelevät henkilöt (6), yksiköitten esimiehet (13), alueellista työtä tekevät varhaiskasvatuksen erityisopettajat (8), erityisavustajat (32) ja kunnalliset perhepäivähoitajat (21). Näin ollen ryhmässä työskentelevän henkilöstön määräksi saatiin 380 henkilöä. (Pölkki 2016.) Todellista lukumäärää oli vaikea selvittää, koska lyhytkestoisilla vapailla kuten äitiysvapaalla, vanhempainvapaalla tai opintovapaalla olevien työntekijöiden tunnuksia ei ole poistettu ja sen vuoksi myös nämä henkilöt saivat sähköpostin välityksellä linkin kyselyyn. Tätä ei oltu otettu tarpeeksi hyvin huomioon kyselyn lähettämisestä suunniteltaessa ja käytännössä oli mahdollista, että kyselyyn vastasi myös henkilöitä, jotka eivät kyselyhetkellä työskennelleet lapsiryhmässä.

Luotettavuutta arvioitaessa on otettu huomioon myös se mahdollisuus, että kyselyyn on vastannut joku edellä luetelluista varhaiskasvatuspalveluiden työntekijöistä, jolle kysely ei ollut suunnattu. Tätä ei kuitenkaan pidetä kovinkaan todennäköisenä, koska taustatietoja kartoitettaessa ei näille henkilöille olisi löytynyt oikeita vastausvaihtoehtoja. Myös perhepäivähoitajien vastaamista pidetään epätodennäköisenä samasta syystä. Heille ei ollut omaa vastausvaihtoehtoa taustatiedoissa työyksikköä kysyttäessä. Kuitenkin yhden kysymyksen vastauksista kävi ilmi, että kyselyyn oli vastannut ainakin yksi varhaiskasvatuksen erityisopettaja, joka ei työskentele lapsiryhmässä.

Kyselyssä oli kaksi viikkoa vastausaikaa. Viikon kuluttua lähetettiin muistutusviesti. Muistutusviesti lähetettiin samoja sähköpostin postituslistoja käyttäen, joten se meni myös niille henkilöille, jotka olivat jo vastanneet. Tämä voi vaikuttaa tulosten luotettavuuteen, koska käytännössä on aina mahdollista, että joku vastaajista on vastannut kyselyyn useamman kerran. Muistutusviestin lähettäminen valikoiduille henkilöille olisi kuitenkin ollut mahdotonta nimettömien vastausten vuoksi. (Valli 2015, 46.)

10.2 Kyselylomakkeen arviointi

Tutkimuksen pätevyyttä eli validiutta tarkastellessa pohditaan, onko tutkimusmenetelmällä kyetty mittaamaan sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoituskin mitata. Pätevässä tutkimuksessa ei saa siis olla systemaattista virhettä. Tämä tarkoittaa sitä, miten vastaajat ovat ymmärtäneet kyselylomakkeen ja sen kysymykset. Tulokset vääristyvät silloin, jos vastaaja ei olekaan vastatessaan ajatellut tutkijan olettamalla tavalla. (Vilkkä 2015, 193; Valli 2015, 42.)

Kyselylomake sisälsi kaiken kaikkiaan 29 kysymystä. Varhaiskasvatuksen erityisasiiantuntijan kanssa sovimme, että mahdollisuuksien mukaan kaikki kysymykset laitetaan pakollisiksi eli vastaaja ei voi lähettää lomaketta, ellei hän ole vastannut jokaiseen kysymykseen. Tässä on omat riskinsä. Joku vastaaja saattoi jättää vastaamisen kesken vaikean kysymyksen kohdalla. Toisaalta taas tällä ratkaisulla pyrittiin välttämään vajaina täytettyjen lomakkeitten palauttamista.

Kyselylomakkeen tähdellä merkityt kysymykset olivat pakollisia. Kaksi kolmesta avoimesta kysymyksestä jätettiin vapaaehtoisiksi, koska ne eivät koskeneet kaikkia vastaajia. Esimerkiksi kysyttäessä materiaalien käytöstä oli osa vastaajista kertonut, ettei ole käyttänyt materiaaleja. Myös kysyttäessä vanhempien kanssa käydyistä keskusteluista oli osa jo vastannut, ettei ole näitä keskusteluja käynyt. Tämä ratkaisu oli siis hyvä näissä tapauksissa. Kysymysten vapaaehtoisuus mahdollisti kuitenkin muidenkin vastaajien vastaamatta jättämisen, vaikka he olisivatkin aiemmin vastanneet käyttäneensä materiaaleja ja käyneensä vanhempien kanssa aiheesta keskustelua.

Kysymyksissä 12, 13 ja 14 olisi pitänyt olla vastausvaihtoehtona myös ”en ole käyttänyt materiaaleja”. Voi siis olla mahdollista, että kysymyksen 13 kohdalla vastaustilan puuttuessa ainakin osa 14:stä vastaajasta, jotka valitsivat vaihtoehdon ”Muuta, mitä?” olisi vastannut, ettei ole käyttänyt mitään materiaaleja useammin kuin viisi kertaa.

Kysymyksessä 15 oli vastaajille annettu ohjeeksi valita kolme vastausvaihtoehtoa. Täyttäessä vastauksia oli vastaajan kuitenkin mahdollista valita useampi vastaus ilman, että edellinen vastaus olisi tällöin syrjäytynyt. Vastaajat olivat valinneet yhteensä keskimäärin 3,7 vastausta. Tämä ei kuitenkaan merkittävästi vaikuta tuloksen luotettavuuteen.

Kysymyksessä 16 olisi pitänyt olla yhtenä vastausvaihtoehtona myös keskustelut lapsen esiopetussuunnitelman yhteydessä. Vastanneista 24 kertoi työskentelevänsä esiopetusikäisten lasten ryhmässä. Ryhmän esiopetuksesta vastaava lastentarhanopettaja käy vanhempien kanssa lasten esiopetussuunnitelmakeskustelut. Kaikki näistä 24:stä eivät varmastikaan olleet esiopettajia, mutta nyt, ilman LEOPS-keskusteluista koskevaa valmista vastausvaihtoehtoa ainoastaan neljä oli maininnut käsitelleensä lasten mielen hyvinvointia yhdessä vanhempien kanssa. Tulos olisi voinut olla erilainen, jos LEOPS-keskustelu olisi ollut yksi valmiista vastausvaihtoehdoista.

10.3 Kyselyyn vastanneet henkilöt

Tulosten luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon se mahdollisuus, että kyselyyn ovat ensisijaisesti vastanneet ne henkilöt, joita aihe jollakin tavoin koskettaa ja jotka kokevat sen tärkeäksi tai itseään kiinnostavaksi. Vastaukset olivat kokonaisuudessaan positiivisia, materiaaleja keuhuttiin ja niitä oli käytetty monipuolisesti. Voi olla, että kyselyasetelma,

saatekirje ja koko aihe itsessään ei kannustanut vastaamaan kritiikkimielessä. Kyselyyn eivät vastanneet ne henkilöt, joilla olisi ollut parannusehdotuksia tai kokemuksia materiaalien toimimattomuudesta.

Yksikkökohtaisiin vastausmääriin vaikutti mahdollisesti myös oma roolini työyhteisössä. Myös kontaktit muihin päiväkoteihin saattoivat vaikuttaa vastausmääriin ja ehkä myös itse vastauksiin. Tähän pyrittiin kiinnittämään huomiota saatekirjeessä (Liite 2), jossa vastaanottajille kerrottiin, ettei yksittäisten vastaajien henkilöllisyys paljastuisi missään vaiheessa tutkimusta.

Vastaajista 83 oli toistaiseksi voimassaolevassa työsuhteessa. Lyhytaikaisille sijaisille ei luoda omia sähköpostitunnuksia, joten osa määräaikaisista työntekijöistä ei ole edes voinut osallistua kyselyyn. Koska on mahdotonta sanoa, kuinka monelle määräaikaisessa työsuhteessa olevalle kasvattajalle kysely on lähetetty, on tarkkoja arvioita tähän liittyen vaikea tehdä. Kuitenkin nyt heidän osuutensa tutkimukseen osallistuneista on todella pieni. Osa määräaikaisista työntekijöistä ei varmastikaan ole ollut palkattuna Turvallisin mielin -hankkeen tai henkilöstön koulutusten aikana, joista kysyttiin taustatietoja kartoittavissa kysymyksissä. Tämä on voinut antaa sen mielikuvan, että heidän vastauksensa ei ole tutkimuksen kannalta yhtä merkittävä, vaikka näitäkin vastauksia odotettiin. Tätä seikkaa olisi voinut saatekirjeessä (Liite 2) korostaa. Saatekirjeessä kerrottiin lyhyesti hankkeesta ja jo se on saattanut luoda vaikutelman, että kysely on tarkoitettu niille työntekijöille, jotka sen ja koulutuksen aikana ovat jo työskennelleet.

11 POHDINTA

Varhaiskasvatuksen lähiaikoina kokemat muutokset lain ja muiden asetusten puitteissa ovat tehneet alalle hyvää ja asettaneet samalla myös henkilöstön uusien kehittymistarpeiden eteen. Tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus ja pedagogiikka korostuvat nyt niin vahvasti, että odotukset suomalaiselle, laadukkaalle varhaiskasvatukselle ovat erittäin kovat. Lasten kokonaisvaltainen hyvinvointi korostuu aiempaa enemmän ja varhaiskasvatukseen kohdistuvat mahdollisuudet tiedostetaan nyt paremmin. Keskustelu on selkeästi kääntynyt lähiaikoina enemmän varhaiskasvatuksen mahdollisuuksiin ja velvollisuuksiin ennaltaehkäisevänä tukimuotona kuin sen rooliin perheiden sosiaalisena palveluna.

Varhaiskasvatusta säätelevien lakien, ohjeiden ja määräysten muutokset sekä alaa koskevat leikkaukset asettavat varhaiskasvatuksen jatkuvalla koetukselle. Yli kolmivuotiaiden lasten ja aikuisten suhdelukuja on päätetty nostaa. Kunnan päätettäväksi on jäänyt se, toteutetaanko tämä muutos vai ei. Suhdelukujen noston mahdollisuus toteutui samanaikaisesti subjektiivisen päivähoito-oikeuden rajaamisen kanssa. Yhtäaikainen muutos sisältää tekijöitä, joiden on arvioitu laskevan varhaiskasvatuksen laatua.

Päivähoito-oikeuden rajaaminen aiheuttaa osa-aikaisen varhaiskasvatuksen lisääntymistä, joka taas vaikuttaa ryhmien koostumuksen päivittäisiin muutoksiin. Lapsimäärien kasvu ryhmissä nostaa merkittäväällä tavalla sekä lasten että ryhmässä työskentelevien aikuisten sosiaalisen kuormituksen määrää. (Karila 2016, 40.)

Kyetäkseen vastaamaan alaa koskeviin korkeisiin tavoitteisiin, tulisi työyhteisöissä muistaa pedagogisen keskustelun ylläpitämisen merkitys. Työn sisältö muuttuu merkittäväksi ja tavoitteita vastaavaksi vasta siinä vaiheessa, kun työntekijät oivaltavat ja sisäistävät, miksi ja miten työtä tehdään. Ei ole lainkaan turhaa sanoa, että varhaiskasvatus on edelleenkin tietynlainen kutsumusammatti. Halu kehittyä ja kiinnostus omaa työtä kohtaan ovat edellytyksenä työn laadukkaalle, tavoitteelliselle ja tulokselliselle toteuttamiselle. Se, miten, ja millä asenteella kohtaamme lapset päivittäin, on kauaskantoisia vaikutuksia. Mielen hyvinvointia tukevan työn juurtumisessa suuri merkitys onkin sillä, miten jokainen työntekijä kokee oman ammatillisuutensa. Asian sisäistäminen ja työtapojen käytäntöön vieminen eivät ole yksinkertaisia asioita, vaan vaativat niin työnantajalta, työyhteisöltä kuin yksittäiseltä työntekijältäkin päämäärätietoista prosessia sekä tahtoa sitoutua sen toteuttamiseen. (Kosonen 2017.)

Laatua määritteleviin tavoitteisiin tulisi päästä, vaikka olosuhteet ja resurssit tiukkenevatkin. Esimiesten tulisi kyetä huolehtimaan työntekijöiden työssä jaksamiseen ja työhyvinvointiin liittyvistä asioista, jotta työkyky ja motivaatio laadukkaan työn tekemiselle säilyisi. Kokemus kuulluksi tulemisesta on merkittävää myös työntekijöiden keskuudessa. Työnantajan tulisi ottaa huomioon muun muassa henkilöstön toiveet lisäkoulutuksesta. Työhyvinvoinnista huolehtiminen nostaa myös työviihtyvyyden myötä alan houkuttelevuutta. Alan arvostus on viime kädessä kiinni siitä, että työntekijä itse arvostaa tekemäänsä työtä.

Yhteistyötä perheiden kanssa ei voi myöskään sivuuttaa. Hyvinvoinnin monikasvoisuus näkyy varhaiskasvatuksen ja perheen toisinaan hyvinkin eroavina näkemyksinä lapsen kokonaisvaltaisesta tilanteesta. Tulisikin muistaa, että luottamuksellisen ja arvostavan kasvatuskumppanuussuhteen luomisen ja ylläpitämisen vastuu on aina varhaiskasvatushenkilöstön puolella. Keskustelua ei tulisi välttää vaikeissakaan tilanteissa. Mitä paremmin yhteistyöhön on alusta saakka panostettu, sitä helpompi asioita on ottaa puheeksi myöhemmin. Lasten mielen hyvinvoinnin näkymisen selkiyttäminen varhaiskasvatuksen arjen kaikessa pedagogisessa toiminnassa olisi tärkeää. Myös käsitteiden määrittely ja avaaminen auttaisi sekä kasvattajia että vanhempia huomaamaan ja ymmärtämään pienenkin arjen teon merkityksen ilman, että siitä tarvitsee puhua tarkasti määriteltynä mielenterveyden edistämisenä tai sen osa-alueena.

Turvallisin mielin -hankkeen toteuttajilta saamani palautteen mukaan lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtumisen kannalta on tärkeää,

että materiaalien käyttö on koettu arjessa helpoksi ja vaivattomaksi. Aiheen käsittely ja sisäistäminen auttavat myös siinä, että materiaaleja opitaan mahdollisesti käyttämään myös uusilla, luovilla tavoilla, ilman ennalta annettuja ohjeita, jolloin lasten osallisuus mahdollistuisi toiminnan toteutuksessa vielä vahvemmin. (Kosonen 2017.)

Tulosten hyödynnettävyys näkyy hankkeen toteuttajien näkökulmasta selvästi. Tulosten avulla voidaan esimerkiksi miettiä, millä tavalla aiheen keskustelua saadaan ylläpidettyä, ja mitkä keinot auttavat mielen hyvinvoinnin juurruttamisessa varhaiskasvatuksen arkeen muissakin kunnissa. Tutkimuksen tulokset antavat eväitä myös edelleen jatkuviin koulutuksiin, joita aiheeseen liittyen varhaiskasvatuksessa työskenteleville eri kunnissa tarjotaan. Tulosten avulla koulutusten sisällössä voidaan paremmin ottaa huomioon juurtumisen näkökulma ja keskustelun ylläpitämisen merkitys siihen. Hankkeen toteuttajan mukaan tulokset auttavat myös määrittelemään ja perustelemaan jatkohankkeiden tarpeellisuutta. (Marjamäki 2017.)

Omalla kohdallani pitkä, yli kymmenen vuoden työkokemus varhaiskasvatuksen parissa on auttanut ymmärtämään ja sisäistämään lapsen päivittäisen kohtaamisen ja vuorovaikutuksen laadun merkityksen mielen hyvinvointia tukevassa työssä. Yhtä suuri merkitys on kuitenkin ollut sillä, että innostus oman työn toteuttamiseen sekä kyky kehittyä ja kehittää omaa työtä on säilynyt vuosien varrella. Tutkimuksen taustatiedon keruu ja itse tutkimuksen toteuttaminen syvensivät omalla kohdallani asian tiedostamista ja sen merkityksen näkymistä varhaiskasvatuksen arjessa.

LÄHTEET

Ahonen, L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Alila, K.; Eskelinen, M.; Estola, E.; Kahiluoto, T.; Kinos, J.; Pekuri, H-M.; Polvinen, M.; Laaksonen, R. & Lamberg, K. 2014. Varhaiskasvatuksen historia, nykytila ja kehittämisen suuntalinjat. Tausta-aineisto varhaiskasvatusta koskevaa lainsäädäntöä valmistelevalle työryhmälle. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2014:12.

Arjen ylistys. Järvenpään varhaiskasvatussuunnitelma. Hyväksytty sosi- aali- ja terveyslautakunnassa 8.11.2006.

Aro, T. 2013. Itsesäätelytaitojen kehitys ja biologinen perusta. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M-L. (toim.) 2013. Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. 2. painos. Porvoo: Bookwell Oy, 20-40.

Haasjoki, E. & Ollikainen, T. 2010. Mikä sun mieltä painaa? Kriisit nuoruudessa ja mielenterveyden tukeminen koulussa. Turun kriisikeskus, Nuorten kriisityö -hanke. Suomen Mielenterveysseura.

Halme, K. & Karimäki, R. 2016. TAIKAVA-opas – taidepedagogisen toiminnan hyödyntäminen kasvun ja oppimisen tukemisessa. Vantaan kaupunki: Kulttuuripalvelut ja varhaiskasvatus.

Heikka, J.; Hujala, E.; Turja, L. & Fonsén, E. 2011. Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy, 54-66.

Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9. uudistettu painos. Porvoo: Bookwell Oy.

Hentilä, R. 2011. Voimavaroista mielenterveyttä oppimassa: Mielen hyvinvoinnin opettajakoulutus ammatillisen kasvun tukena. Tampereen yliopisto. Kasvatustiede. Pro gradu -tutkielma.

Hietaharju, P. & Nuutila, M. 2016. Käytännön mielenterveystyö. 4. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2015. Tutki ja kirjoita. 20. painos. Porvoo: Bookwell Oy.

Hoffman, K. T., Marvin, R. S., Cooper, G. & Power, B. 2006. Changing Toddlers' and Preschoolers' Attachment Classifications: The Circle of Security Intervention. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 2006, Vol. 74, No. 6, 1017-1026. Viitattu 25.6.2016.

<http://www.ibl.liu.se/forskarutbildning/forskarkurser-psykologi/utvecklingspsykologi/filarkiv/1.229160/Hoffmanmfl.pdf>

Hotulainen, R.; Lappalainen, K. & Sointu, E. 2014. Lasten ja nuorten vahvuuksien tunnistaminen. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) 2014. Positiivisen psykologian voima. Juva: Bookwell Oy, 264-280.

Hännikäinen, M. 2013. Varhaiskasvatus pienten lasten päiväkotiryhmissä. Hoitoa, kasvatusta vai opetusta? Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tallinna: Tallinna Raamattutrukikoda, 30-52.

Jyväskylän yliopisto. Koppa 2015a. Tilastollisesti kuvaava analyysi. Viitattu 18.11.2016.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/tilastollisesti-kuvaava-analyysi>

Jyväskylän yliopisto. Koppa. 2015b. Survey. Viitattu 18.11.2016.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/survey>

Jyväskylän yliopisto. Koppa. 2015c. Määrällinen analyysi. Viitattu 18.11.2016.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/maarallinen-analyysi>

Järvenpään kaupunki 2014. Varhaiskasvatuksen painopisteet 2014-2015. Varhaiskasvatuksen sisäinen materiaali 14.5.2014, Järvenpää.

Järvenpään kaupunki. 2015. Taloussuunnitelma 2016-2020. Talousarvio 2016. Kunnanvaltuusto 7.12.2015 § 80.

Järvenpään lasten ja nuorten hyvinvointi 2015. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2015. Viitattu 4.9.2016.

[https://www.jarvenpaa.fi/attachments/text_editor/11244.pdf?name=Jarvenpaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma](https://www.jarvenpaa.fi/attachments/text_editor/11244.pdf?name=Jarvenpaan%20lasten%20ja%20nuorten%20hyvinvointisuunnitelma)

Järvenpään kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016. Hyväksymispäivämäärä 20.4.2016.

Järvenpään kaupunki n.d. a. Meneillään olevat kehittämishankkeet. Viitattu 6.9.2016.

http://www.jarvenpaa.fi/--Kehitt%C3%A4minen_ ja_hankeet-- /sivu.tmpl?sivu_id=5923

Järvenpään kaupunki n.d. b. Esiopetuksen opetussuunnitelma. Viitattu 4.9.2016.

https://www.jarvenpaa.fi/--Esiopetuksen_opetussuunnitelma-- /sivu.tmpl?sivu_id=6097

Järvenpään kaupunki n.d. c. Kunnalliset päiväkodit alueittain. Viitattu 18.11.2016.

https://www.jarvenpaa.fi/--Kunnalliset_p%C3%A4iv%C3%A4kodit_alueittain--/paivakodit/index.tmpl?sivu_id=483

Järvenpään kaupunki n.d. d. Tenavanetti. Viitattu 12.12.2016.

https://www.jarvenpaa.fi/--Tenavanetti--/sivu.tmpl?sivu_id=5234

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto Oy.

Kaleva, S. & Valkonen, J. 2013. Mielenterveyden edistämisen dilemmat. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):6, 675-680.

Kalland, M. 2011. Päivähoito kiintymyssuhdeteorian valossa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 147-171.

Karila, K. 2013. Ammattilaissukupolvet varhaiskasvatuksen pedagogiikan toteuttajina ja kehittäjinä. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tallinna: Tallinna Raamatutrükikoda, 9-29.

Karila, K. 2016. Vaikuttava varhaiskasvatus. Tilannekatsaus toukokuu 2016. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2016:6.

Karimäki, R. 2016. Taidekasvattajat Vantaan varhaiskasvatuksessa. TAIKAVA -hankkeen esittely. Järvenpää-talo. 10.9.2016. Järvenpään kaupunki. Luentomuistiinpanot.

Keltikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä itsetunto. WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. 2. painos. Juva: WS Bookwell Oy.

Koivosto, P. 2011. Lasten itsetunnon vahvistaminen päivähoidon arjessa. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.) 2011. Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Oulu: Uniprint, 39-56.

Kosonen, S. 2015. Taide mielenterveyden edistäjänä. Teoksessa Marjamäki, E.; Kosonen, S.; Törrönen, S. & Hannukkala, M. (toim.) 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. 2. painos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 25-27.

Kosonen, S. 2015. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen. Järvenpää-talo. 19.9.2015. Järvenpään kaupunki. Luentomuistiinpanot.

Kosonen, S. 2017. Ajatuksia opinnäytetyöstä. Palaute tutkimuksesta 28.5.2017.

Kosonen, S. n.d. Vennyn ja Eeron ihania kuvia! Ideavihko taidekorttien käyttöön. Suomen Mielenterveysseura.

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Kytölä, A. 2015. Varhaiskasvatus muutoksessa – avaimia johtamiseen. Lastentarha 4/2015, 8-10.

Laakso, M-L. 2013. Vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen merkitys lapsen itsesäätelyn kehityksessä. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M-L. (toim.) 2013. Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. 2. painos. Porvoo: Bookwell Oy, 60-79.

Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta 580/2015. Viitattu 15.8.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150580>

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 2005/272. Viitattu 26.3.2017.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050272>

Lappalainen, K. & Sointu, E. 2013. Vahvuuksia tunnistamalla käyttäytymisen ja tunteiden hallintaa koulussa. Itä-Suomen kehittämisverkosto, ISKE-hanke. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 24.1.2017.

https://www.researchgate.net/profile/Erkko_Sointu/publication/236873371_Vahvuuksia_tunnistamalla_kayttaytymisen_ja_tunteiden_hallintaa_koulussa/links/00463519c8cc4ad7dd000000.pdf

Lastensuojelulaki 417/2007. Viitattu 15.8.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Leppämäki, S. 2007. Liikunta ja depressio. Säännöllinen liikunta lievittää masennuksen oireita. *Duodecim* 2007;123:629-630.

Lindeboom, G-J. & Buiskool, B-J. 2013. Laadukas varhaiskasvatus. Euroopan parlamentin tutkimuksen yhteenveto. Viitattu 4.11.2016.

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2013/495867/IPOL-CULT_ET\(2013\)495867\(SUM01\)_FI.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/JOIN/2013/495867/IPOL-CULT_ET(2013)495867(SUM01)_FI.pdf)

Marcon, R. A. 1999. Differential Impact of Preschool Models on Development and Early Learning of Inner-City Children: A Three-Cohort Study. *Developmental Psychology*. Vol. 35, No. 2, 358-375.

Marjamäki, E. 2017. Ajatuksia opinnäytetyöstä. Palaute tutkimuksesta 28.5.2017.

Marjamäki, E.; Kosonen, S.; Törrönen, S. & Hannukkala, M. 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. 2. painos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

McDaid, D. 2011. Making the Long-term Economic Case for Investing in Mental Health to Contribute to Sustainability from a Health, Public Sector and Societal Perspective. European Union 2011. Viitattu 16.8.2016.

http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/long_term_sustainability_en.pdf

McDaid, D.; Zechmeister, I.; Kilian, R.; Medeiros, H.; Knapp, M.; Kennelly, B. & the MHEEN Group. 2008. Making the economic case for the promotion of mental well-being and the prevention of mental health problems. London: London School of Economics and Political Science.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. 3. painos. Saarijärven Offset Oy.

Minkkinen, J. 2015. Lapsen hyvinvointimalli. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa. Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Mäkelä, J. 2016. Laadukas varhaiskasvatus vahvistaa lapsen aivoja. Järvenpää-talo. 10.9.2016. Järvenpään kaupunki. Luentomuistiinpanot.

Niikko, A. 2009. Varhaiskasvatuksessa lapsikeskeisyyden perusta on monitieteisessä ajattelussa. *Kasvatus* 1/2009, 69-82.

Nurmi, R. & Turunen, A. n.d. Eläinlasten elämää. Mielenterveystaitoja pöytäteatterin keinoin. Suomen Mielenterveysseura.

OECD. 2006. Starting Strong II: Early Childhood Education and Care. Viitattu 15.11.2016.

<http://www.oecd.org/edu/school/37417240.pdf>

Opetushallitus n.d. a. Varhaiskasvatus. Viitattu 4.9.2016.

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus

Opetushallitus n.d. b. Vasu2017 – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistaminen. Viitattu 17.9.2016.

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkin-tojen_perusteet/varhaiskasvatus

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2011. Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3. Viitattu 6.9.2016.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2011/liitteet/OKMtr3.pdf?lang=fi>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2015. Lakimuutoksen keskeinen sisältö. OKM 8.5.2015. Viitattu 17.9.2016.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/Vaka1_liite.pdf

Paakkonen, T. 2012. Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmä vaikeahoitoisuuden näkökulmasta. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 36. Kuopio: Kopijyvä.

Paasolainen, T. 2015. Musiikki ja lapsen mielen hyvinvointi. Teoksessa Marjamäki, E.; Kosonen, S.; Törrönen, S. & Hannukkala, M. (toim.) 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. 2. painos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 23-24.

Parrila, S. & Alila, K. 2011. Varhaiskasvatuksen arjen ja vuorovaikutuksen kehittämishaasteita. Teoksessa Alila, K. & Parrila, S. (toim.) 2011. Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Katsaus varhaiskasvatuksen väitöskirjoihin vuosilta 2006-2010. Oulu: Uniprint, 155-167.

Peltoniemi, S. 2015. Mielenterveyden edistäminen alakoulussa. Opettaja-opiskelijoiden käsityksiä ja valmiudet mielenterveystaitojen opettamiseen alakoulussa. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen Pro gradu -tutkielma.

Perusopetuslaki 628/1998. Viitattu 11.11.2016.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Pihlaja, P.; Kinon, J. & Mäntymäki, M. 2010. Päivähoitosuhteen laadun komponentit – vanhempien kokemukset päivähoitosuhteesta. Teoksessa Korhonen, R.; Rönkkö, M-L. & Aerila, J. (toim.) 2010. Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Uniprint.

Poikkeus, A-M. 2013. Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa Aro, T. & Laakso, M-L. (toim.) 2013. Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. 2. painos. Porvoo: Bookwell Oy, 80-104.

Puroila, A-M. & Estola, E. 2012. Lasten hyvä elämä? Päiväkotiärien pienten kertomusten äärellä. Varhaiskasvatuksen tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research. 1(1) 2012, 22-43.

Pääjoki, T. 2011. Lasten taiteellinen toimijuus. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell Oy, 109-121.

Pölkki, T. 2016. Kartoituskysely. Sähköpostiviesti tekijälle 29.11.2016.

Rajaniemi, A. n.d. Heruuku. Forum-teatterin mahdollisuudet nuorisotyössä. Viitattu 16.11.2016.

http://www.hel.fi/static/liitteet/nk/Forum_teatterin_mahdollisuudet.pdf

Repo, P. 2015. Lasten ja nuorten mielenterveyttä voi parantaa arkisilla teoilla. Helsingin Sanomat 30.1.2015. Viitattu 16.11.2016.

<http://www.hs.fi/kotimaa/a1422510920728>

Reynolds, A. J. 1994. Effects of a Preschool Plus Follow-On Intervention for Children at Risk. Developmental Psychology. Vol. 30, No. 6, 787-804.

Ronkainen, S.; Pehkonen, L.; Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2013. Tutkimuksen voimasanat. 1.-2. painos. Helsinki: Samoma Pro Oy.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Rouvinen, R. 2007. "Tässä työssä yhdistyy kaikki." Lastentarhanopettajat toimijoina päiväkodissa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 119. Viitattu 26.10.2016.

http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-458-903-1/urn_isbn_978-952-458-903-1.pdf

Ruokonen, I. & Rusanen, S. 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Teoksessa Ruokonen, I.; Rusanen, S. & Välimäki, A-L. (toim.) 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 10-15.

Rusanen, S.; Kuusela, M.; Rintakorpi, K. & Torkki, K. 2014. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Riika: Livonia Print.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. Triangulaatio. Kvali-MOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 12.12.2016.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_4.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. Sisällönanalyysi. Kvali-MOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 12.12.2016.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006c. Teemoittelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 13.12.2016.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html

Siitonen, E. 2011. ”Olisi oikeasti aika ajatella lasta”. Ihmeidentekijät: Päivähoidon ryhmäkokoselvitys. Tehyn julkaisusarja B: 1/2011. Vantaa: Multiprint Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d. a. Kohti lapsi- ja perhelähtöisiä palveluita. Viitattu 23.2.2017.

<http://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE-esite-verkko.pdf/68a59997-cc83-406d-ac8a-3dd8fbb5f3ba>

Sosiaali- ja terveysministeriö. n.d. b. Hallituksen kärkihanke uudistaa lasten ja perheiden palvelut. Viitattu 23.2.2017.

http://stm.fi/documents/1271139/1953486/Lape_esite_lapsille_ja_nuorille.pdf/bea4789e-cf1d-4052-aa27-da5ad3455fdf

Soukainen, U. & Keskinen, S. 2010. Johtajan oman työn hallinnan keinot varhaiskasvatuksen hajautetussa organisaatiossa. Teoksessa Korhonen, R.; Rönkkö, M-L. & Aerila, J. (toim.) 2010. Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Turku: Uniprint, 247-256.

Suhonen, E.; Sajaniemi, N.; Alijoki, A.; Hotulainen, R.; Nislin, M. & Kontu, E. 2014. Lasten stressinsäätely, reagoitaitapumukset ja leikkikäyttäytyminen piväkotiympäristössä. Psykologia 49(03), 184-197.

Suojala, M. 2009. Lastenkirjallisuus kielen ja kuvittelukyvyn laajentajana. Teoksessa Ruokonen, I.; Rusanen, S. & Välimäki, A-L. (toim.) 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 40-44.

Suomen Mielenterveysseura. n.d. a. Turvalliset aikuiset. Viitattu 17.2.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/turvalliset-aikuiset>

Suomen Mielenterveysseura. n.d. b. Hyvinvoinnin hyrrä. Viitattu 17.2.2017.

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/julisteet/hyvinvoinnin-hyrr%C3%A4>

Sutherland, K.; Conroy, M.; Abrams, L. & Vo, A. 2010. Improving Interactions Between Teachers and Young Children with Problem Behavior: A Strengths-Based Approach. Routledge. Taylor & Francis Group. 18:70-81, 2010.

TAIKAVA – taidekasvattajat varhaiskasvatuksessa. n.d. Tietoja hankkeesta. Viitattu 22.11.2016.

<https://taikava.wordpress.com/hankkeesta/>

Tamminen, T.; Karlsson, L. & Santalahti, P. 2016. Mielenterveyden edistäminen ja ennaltaehkäisy. Teoksessa Kumpulainen, K.; Aronen, E.; Ebeling, H.; Laukkanen, E.; Marttunen, M.; Puura, K. & Sourander, A. (toim.) 2016. Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 428-436.

THL. 2014. Mielenterveyden edistäminen. Viitattu 21.11.2016.

<https://www.thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen>

THL. 2016. Varhaiskasvatus 2015. Tilastoraportti 21/2016. Julkaistu 29.12.2016. Viitattu 22.4.2017.

<https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lasten-paivahoito>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uudistettu painos. Vantaa: Hansaprint Oy.

Unesco. n.d. Education for All Movement. Viitattu 15.11.2016.

<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/education-for-all/>

UNICEF. n.d. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Viitattu 11.11.2016.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Valli, R. 2015. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. 2. uudistettu painos. Juva: Bookwell Oy.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallituksen määräykset ja ohjeet 2016:17. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Juva: Bookwell Oy.

KYSELYLOMAKE

Lasten mielenterveyttä tukevan työn merkityksellisyys ja Turvallisin mielin -hankkeessa luotujen materiaalien juurtuminen**TAUSTATIEDOT****1. Sukupuoli ***

- nainen
- mies

2. Työkokemusvuodet alalta *

- alle 5 vuotta
- 5-10 vuotta
- 10-20 vuotta
- yli 20 vuotta

3. Ammattinimike *

- lastenhoitaja
- lastentarhanopettaja
- varhaiskasvatuksen erityisopettaja

4. Työsuhteen kesto *

- toistaiseksi voimassaoleva
- määräaikainen

5. Minkä ikäisten lasten ryhmässä työskentelet? *

- 1-3 -vuotiaat
- yli 3 -vuotiaat
- esiopetusikäiset
- muu ryhmärakenne, mikä?

6. Missä yksikössä työskentelet? *

(alasetoalikko)

Arviosi lasten mielenterveyttä tukevan työn merkityksellisyydestä ja Turvallisin mielin -hankkeessa luotujen materiaalien juurtumisesta**7. Olen osallistunut yhteen tai useampaan koulutukseen koskien lasten mielen hyvinvointia. ***

- kyllä
- en
- en muista

8. Tiedän, mikä on Turvallisin mielin -hanke. *

- kyllä
- en
- en muista

9. Työyksikössäni on käsitelty lasten mielen hyvinvointia *

Voit valita useamman vaihtoehdon

- työllässä
- kokouksissa (talopalaveri / tiimivastaavien kokous)
- tiimipalavereissa
- oman lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa
- muussa yhteydessä, missä?
- Työyksikössäni ei ole käsitelty aihetta.

10. Onko aihetta käsitelty syyskauden 2016 aikana *

Voit valita useamman vaihtoehdon.

- työllässä
- kokouksissa (talopalaveri / tiimivastaavien kokous)
- tiimipalaveriissa
- Oman lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa
- muussa yhteydessä, missä?
- Aihetta ei ole käsitelty syksyn aikana.

11. Työyksiköstäni löytyvät seuraavat Turvallisin mielin -hankkeen materiaalit *

Voit valita useampia vaihtoehtoja.

- Lapsen mieli -kirja
- Eläinlasten elämää -pöytäteatteri
- Eeron ja Vennyn ihanat kuvat -taidekortit
- Julisteita (Hyvinvoinnin hyrrä, Mielen terveyden käsi, Tunteiden maailmanpyörä, Yhdessäoloa, Turvalliset aikuiset, Selviytyjän purjeet)
- Muuta materiaalia, mitä?

12. Olen käyttänyt ainakin kerran seuraavia Turvallisin mielin -hankkeen materiaaleja *

Voit valita useampia vaihtoehtoja

- Lapsen mieli -kirja
- Eläinlasten elämää -pöytäteatteri
- Eeron ja Vennyn ihanat kuvat -taidekortit
- Julisteita (Hyvinvoinnin hyrrä, Mielen terveyden käsi ym.)
- Muuta, mitä?

13. Olen käyttänyt useammin kuin viisi kertaa seuraavia Turvallisin mielin -hankkeen materiaaleja *

Voit valita useampia vaihtoehtoja.

- Lapsen mieli -kirja
- Eläinlasten elämää -pöytäteatteri
- Eeron ja Vennyn ihanat kuvat -taidekortit
- Julisteita (Hyvinvoinnin hyrrä, Mielen terveyden käsi ym.)
- Muuta, mitä?

14. Aion jatkossakin käyttää seuraavia materiaaleja *

Voit valita useampia vaihtoehtoja.

- Lapsen mieli -kirja
- Eläinlasten elämää -pöytäteatteri
- Eeron ja Vennyn ihanat kuvat -taidekortit
- Julisteita (Hyvinvoinnin hyrrä, Mielen terveyden käsi ym.)
- Muuta, mitä?

15. Lasten mielen hyvinvointia tukevan työn juurtumisessa tärkeää on *

Voit valita kolme tärkeintä.

- Esimiehen tuki
- Työyhteisön yhteiset tavoitteet ja sopimukset
- Tiimin tuki
- Keskustelun ylläpitäminen työyhteisössä ja kokouksissa
- Helposti käyttöön otettava materiaali
- Koulutukset
- Muu, mikä?

16. Olen käsitellyt lasten mielen hyvinvointi -aihetta yhdessä vanhempien kanssa *

Voit valita useampia vaihtoehtoja.

- Vanhempainilloissa / perheilloissa
- Lasten varhaiskasvatuskeskusteluissa
- Tenavanetin välityksellä
- Muulla tavoin, miten?
- En ole käsitellyt aihetta vanhempien kanssa

17. Kerro lyhyesti esimerkki siitä, miten olet käsitellyt lapsen mielen hyvinvointia yhdessä vanhempien kanssa.

18. Lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen näkyy yleisenä painopisteenä omassa työyksikössäsi *

- kyllä
- ei
- en osaa sanoa

19. Kerro lyhyesti jostakin eniten käyttämästäsi Turvallisin mielin - hankkeen materiaalista. Kerro oma näkemyksesi siitä, miten sen avulla on mahdollista tukea lasten mielen hyvinvointia?

20. Seuraavissa kysymyksissä on joitakin työtä koskevia asenneväittämiä. *

Valitse mielestäsi parhaiten kuvaava vastausvaihtoehto: 1 on täysin samaa mieltä, 2 jokseenkin samaa mieltä, 3 en osaa sanoa, 4 jokseenkin eri mieltä ja 5 täysin eri mieltä.

Työyksikössäni kannustetaan yleisesti toteuttamaan lasten mielen hyvinvointia tukevaa varhaiskasvatustyötä

1 2 3 4 5

Lapsiryhmässä, jossa työskentelen, panostetaan lasten mielen hyvinvointia tukevaan varhaiskasvatustyöhön.

1 2 3 4 5

Lasten mielen hyvinvointi -aiheen käsittely koulutuksissa ja muissa yhteyksissä on vaikuttanut myönteisesti omiin ajatuksiini mielenterveystaitoja tukevaa työtä kohtaan.

1 2 3 4 5

Koulutukset ja muunlainen aiheen käsittely ovat syventäneet ymmärrystäni ja tiedostan oman merkitykseni kasvattajana lasten mielenterveystaitojen edistäjänä.

1 2 3 4 5

En koe, että oma roolini mielenterveystaitojen edistäjänä on kovinkaan suuri.

1 2 3 4 5

Uskon, että lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen jää pysyvästi vaikuttamaan järvenpääläiseen varhaiskasvatukseen.

1 2 3 4 5

Työyksikköni esimies tukee ja kannustaa työntekijöitä lasten mielen hyvinvointia tukevan työn toteuttamisessa.

1 2 3 4 5

Toivoisin, että aihetta käsiteltäisiin enemmän työyksikössäni.

1 2 3 4 5

Haluaisin saada lisää koulutusta aiheesta.

1 2 3 4 5

21. Kerro lyhyesti, mitä lasten mielen hyvinvoinnin tukeminen sinulle työssäsi tarkoittaa. *

SAATEKIRJE

Hyvä varhaiskasvattaja!

Olet juuri saanut käsiisi tämän sähköpostin mukana linkin kyselylomakkeeseen, johon toivon sinun vastaavan.

Olen Hämeen ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen (yamk) opiskelija. Olen tekemässä parhaillaan tutkimuksellista opinnäytetyötäni, joka sijoittuu Järvenpään varhaiskasvatukseen.

Järvenpään varhaiskasvatuksen yhdeksi painopisteeksi ja toimintaa ohjaavaksi arvoksi on asetettu lasten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen. Vuonna 2015 päättyi kolme vuotta kestänyt Suomen Mielenterveysseuran Turvallisin mielin –hanke, jonka tarkoituksena oli tuottaa lasten mielenterveyttä tukevia työtapoja ja menetelmiä varhaiskasvatukseen, neuvoloihin ja alakouluihin. Järvenpää oli mukana yhtenä pilottikuntana hankkeessa.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten Turvallisin mielin -hankkeen jälkeen lasten mielenterveyttä tukevat työtavat ja asenteet ovat juurtuneet järvenpääläiseen varhaiskasvatukseen. Tutkimuksen tulokset antavat arvokasta tietoa sekä hankkeen toteuttajalle, Suomen Mielenterveysseuralle, että Järvenpään kaupungille, joka on mittavasti kouluttanut henkilöstöään ja pyrkinyt saamaan lasten mielen hyvinvointia tukevan työskentelytavan pysyväksi osaksi järvenpääläistä varhaiskasvatusta.

Ohessa on linkki kyselylomakkeeseen, johon toivon sinun vastaavan. Aikaa vastaamiseen menee muutama minuutti. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä vastaajien henkilöllisyys ilmene missään vaiheessa tutkimusta. Tutkimustuloksia voi halutessaan pyytää luettavaksi opinnäytetyön valmistuttua.

Palautusaikaa kyselylomakkeelle on **kaksi viikkoa**.

Suuret kiitokset jo etukäteen osallistumisestasi!

Ystävällisin terveisin,

Mia Wahlsten

HAMK, Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen (yamk)

mia.wahlsten@student.hamk.fi